

ילקוט שמעוני
איוב

אתר דעת

עיצוב: זהבה גרליץ

תשע"א

3	פרק א
9	פרק ב
10	פרק ג
14	פרק ד
19	פרק ה
25	פרק ו
27	פרק ז
29	פרק ח
30	פרק ט
36	פרק י
39	פרק יא
40	פרק יב
45	פרק יג
45	פרק יד
49	פרק טו
51	פרק טז
52	פרק יז
53	פרק יח
53	פרק יט
54	פרק כ
57	פרק כא
59	פרק כב
61	פרק כג
63	פרק כד
68	פרק כה
70	פרק כו
73	פרק כז
75	פרק כח
80	פרק כט
84	פרק ל
86	פרק לא
88	פרק לב
89	פרק לג
92	פרק לד
94	פרק לה
95	פרק לו
100	פרק לז
105	פרק לח
113	פרק לט
115	פרק מ
121	פרק מא
123	פרק מב

פרק א

סימן תתצא

איש היה בארץ עוף -

אמר רבי :

כל מי שנאמר בו : **היה** ראה עולם חדש (כתוב במגלת אסתר בפי איש יהודי).

בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס :

לא עבד איוב את המקום אלא מאהבה, שנאמר : **הן יקטלני לא איחל**, ועדיין הדבר שקול,

אם אני מצפה לו, או איני מצפה לו?

ת"ל : **עד אגוע לא אסיר תומתי ממני.**

ללמד, שמאהבה עשה.

אמר ר' יהושע בן לוי :

מי יגלה עפר מעיניך רבי יוחנן בן זכאי, שהיית אומר כל ימיד : לא עבד איוב אלא מיראה,

שנאמר : **וירא אלהים וסר מרע**, והרי יהושע תלמיד תלמידך לימד שמאהבה עשה.

ולחזי להאי קרא אי בלמאן דאמר אלייף, אי בלמאן דאמר וא"ו כתיב?

וכל היכא דכתיב בלמאן דאמר אלייף לא הוא, אלא מעתה : **בכל צרתם לא צר.**

הכי נמי דלא הוא, והכתיב : **ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם !!**

אלא לאו משמע הכי ומשמע הכי.

תניא, רבי אומר :

נאמר : **ירא אלהים** באברהם ונאמר : **ירא אלהים** באיוב, מה להלן מאהבה אף כאן מאהבה.

והתם גופיה מנלן?

דכתיב : זרע אברהם אוהבי.

מאי איכא בין עושה מיראה לעושה מאהבה?

איכא בינייהו.

הא דתני רבי שמעון בן אלעזר :

גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה, שזה תלו לו לאלף דור וזה תלו לו לאלפים דור.

כתיב הכא : **ועושה חסד לאלפים לאוהבי.**

וכתיב התם : **ולשומרי מצותיו לאלף דור.**

האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה.

משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, מסייע לרבי לוי בר חמא.

דא"ר לוי בר חמא:

איוב בימי משה היה.

כתיב הכא: **ועושה חסד לאלפים לאוהבי.**

וכתיב התם: **ולשומרי מצותיו לאלף דור**, האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה.

משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, מסייע לרבי לוי בר חמא.

דא"ר לוי בר חמא:

איוב בימי משה היה.

כתיב הכא: **מי יתן אפו ויכתבון מלי מי יתן בספר ויוחקו.**

וכתיב התם: **כי שם חלקת מחוקק ספון.**

ורב אמר:

בימי מרגלים היה.

כתיב הכא: **איש היה בארץ עוץ איוב שמו.**

וכתיב התם: **היש בה עץ.**

וקאמר משה למרגלים: ראו אם ישנו אותו האיש שדומה לעץ, ששנותיו ארוכות כעץ, ומגין על

דורו כעץ.

רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו:

איוב מעולי גולה היה ומדרשו בטבריא היה.

מיתבי: **ימי שנותיו של איוב משנכנסו ישראל למצרים עד שיצאו?**

אימא כמשנכנסו.

מיתבי: חסיד אחד היה באומות, איוב שמו ולא בא לעולם אלא לקבל שכרו, הביא עליו

הקב"ה יסורין, התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שכרו בעוה"ז, כדי לטרדו מן העולם הבא,

שנאמר: **ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה!?**

תנאי היא, דתניא ר' אלעזר אומר:

איוב בימי שפוט השופטים היה, שנאמר: **הן אתם כלכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו.**

אי זהו דור שכלו הבל?

הוי אומר: זה דור של שפוט השופטים.

רבי יהושע בן קרחה אומר:

בימי אחשורוש, שנאמר: **ולא נמצאו נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ,**

איזהו דור שנתבקשו נשים יפות?

הוי אומר: זה דורו של אחשורוש.

ואימא בימי דוד, דכתיב: יבקשו לאדני למלך נערה בתולה?

כתיב הכא : **בכל הארץ**.

וכתיב התם : **בכל מדינות מלכותך**.

לאפוקי דוד, דכתיב ביה : **בכל גבול ישראל**.

רבי נתן אומר :

איוב בימי מלכת שבא היה, שנאמר : **ותפול שבא ותקחם**,

וחכמים אומרים :

בימי כשדים היה, שנאמר : **כשדים שמו שלשה ראשים**.

ויש אומרים :

בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא.

כתיב הכא : **כדבר אחת הנבלות תדברי**.

וכתיב התם : **כי נבלה עשה בישראל**.

וכולהו תנאי וכולהו אמוראי מודו, דאיוב מישראל הוה לבר מיש אומרים, דאי סלקא דעתך מעו"א היה, בתר דשכיב משה, **מי שריא שכינה על עו"א?** אלא שמע מנה מישראל הוה.

מיתיבי : **שבעה נביאים נתנבאו להם לעו"א ואלו הם :**

בלעם

ואביו,

איוב,

אליפז התימני,

בלדד השוחי,

צופר הנעמתי,

ואליהוא בן ברכאל הבוזי,

א"ל וליטעמיך אליהוא בן ברכאל הבוזי לאו מישראל הוה, והא כתיב : **ממשפחת רם!?** אלא מישראל הוה ואיתנבי לאו"ה הכא נמי אתנבא לאו"ה.

כולהו נביאי נמי נבאו לאו"ה?

כלהו נביאי עיקר נבואתן לישראל, הני עיקר נבואתן לאו"ה.

יתיב ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר :

איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה.

א"ל : עליך אמר קרא : **איש היה בארץ עוץ**.

א"ל : אלא מעתה **ולרש אין כל וגו'.**

מי הוה?

אלא משל היה, הכא נמי משל היה.

א"ל : **אם כן שמו ושם עירו למה לי?**

רבי שמעון בן לוי אמר משום בר קפרא:
בימי אברהם היה, שנאמר: **את עוץ בכורו.**

רבי לוי אמר:

בימי שבטים היה, שנאמר: **אשר חכמים יגידו וגו'**, בא שטן לקטרג על ישראל וגירה אותו באיוב.

רבי חנינא בריה דר' חייא:

משל לרועה שהיה מביט בעדרו, בא זאב ונזדווג לו, אמר: תנו לו תיש אחד להתגרות בו.

ר' חנינא בר חמא אמר:

משל למלך שהיה יושב בסעודה ובא כלב אחד ונזדווג לו, אמר: תנו לו אבר אחד שיתגרה בו.

והלכו בניו ועשו משתה -

תנא ר' שמעון בן יוחאי אומר:

אין העולה באה אלא על הרהור הלב.

רבי לוי אמר:

מקרא מלא הוא: **והעולה על רוחכם.**

ממי אתה למד?

מבניו של איוב, שנאמר: **אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם.**

והלכו בניו ועשו משתה -

ר' מאיר אומר:

שכן דרך מלכים להיות קוראים לאחיהם ולאחיותיהם בסעודה.

ר' תנחומא בר חייא אמר:

להטפל בהן הלכו, שקדשו להם נשים, הדא הוא דכתיב: **וישלח איוב ויקדשם.**

על דעתיה דר' מאיר, דאמר: שכן דרך בני מלכים להיות קורין לאחיהן ולאחיותיהן בסעודה שזמנם לסעודתא, כמא דאת אמר: **ואל העם תאמר התקדשו למחר.**

על דעתיה דרבי תנחום בר חייא דאמר: שקדשו להם נשים, נטפלו להם והלכו, כתיב: **והשכים בבקר והעלה עולות מספר כלם.**

אמר רבי יודן בר חילפי בעי:

מספר ימים, או מספר בניו ובנותיו, או מספר כל הקרבנות שבתורה?

סימן תתצב

ויהי היום ויבאו בני האלהים וגו' ויען השטן את ה' ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה -
אמר לפניו: רבש"ע, שטתי בכל העולם כלו ולא מצאתי צדיק בארץ כאברהם, אמרת לו: **קום**
התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, אפילו בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה,
לא הרהר אחר מידותיך.

ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב -

א"ר יוחנן:

גדול הנאמר באיוב, יותר ממה שנאמר באברהם.
דאילו באברהם כתיב: **כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה**.
ובאיוב כתיב: **תם וישר ירא אלהים וסר מרע**.

מאי סר מרע?

אמר רבא בר שמואל:

איוב ותרן בממונו היה.
מנהגו של עולם חצי פרוטה לחנוני ואיוב מדנפשיה קא יהיב.
איוב לא קרא עצמו עבד והקב"ה קראו עבד (ביהושע ברמז ד').

מעשה ידיו ברכת -

א"ר שמואל בר רב יצחק:

כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך.

ומקנהו פרץ בארץ -

אמר ר' יוסי בר חנינא:

מקנהו של איוב פרץ גדרו של עולם.
מנהגו של עולם זאבים הורגים את העזים, ומקנהו של איוב עזים הורגים את הזאבים.

הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם -

א"ר יוחנן:

מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב בעולם הזה מעין העוה"ב, שנאמר: **ונגש חורש בקוצר**.

ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך -

אמר רבי:

כל מקום שנאמר: **רק**, מעוט הוא, אף הוא מושבר ומולקה.

א"ר יודן:

מן **לבדי** עד **לבדי** להגיד לך, אף הוא, כיון שאמר בשורתו מיד מת.

כשדים שמו שלשה ראשים -

א"ר שמואל:

כיון ששמע איוב כן, התחיל מגייס חיילותיו למלחמה, הה"ד: **כי אערוץ המון רבה ובוז משפחות יחתני.**

אמר: אומה זו בזויה: **הן ארץ כשדים זה העם לא היה לייתי אימתיה עלי!**
כיון שאמרו לו: **אש אלהים נפלה מן השמים,** אמר: **מה אני יכול לעשות?** מרתק מן שמיא נפל, **ואדום לא אצא פתח.**

ויקם איוב ויקרע וגו' -

(כתוב ברמז קמ"ט):

ויקח לו חרש להתגרד בו -

ר' חוניה בשם ר' יהושע בר אבין ורבי זכריה חתניה דרבי לוי בשם רבי לוי:
אין בעל הרחלים נוגע בנפשות תחלה.

ממי את למד?

מאיוב, דכתיב: **הבקר היו חורשות וגו' אש אלהים נפלה מן השמים (ויפול על הנערים)**
[ותבער בצאן ובנערים] **ויקח לו חרש.**

אף במצרים כך: **ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים ואח"כ: ויך גפנם ותאנתם ואח"כ: כל בכור בארצם.**

אף נגעים הבאים לאדם בתחלה הם באים על ביתו, חזר בו - טעון חליצה, לא חזר בו - טעון נתיצה, והם באים על בגדיו ואח"כ הם באים על גופו.

והנה רוח גדולה -

א"ר הונא:

בשעה שהרוח יוצא לעולם, הקב"ה מרשלו בהרים (כתוב במלכים ברמז רי"ט):

סימן תתצג

ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך -

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן:

מאי דכתיב: **באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר?**

באלהים אהלל דבר - זו מדת פורענות.

בה' אהלל דבר - זו מדה טובה.

ר' אבהו אמר מהכא:

חסד ומשפט אשירה - אם חסד אשירה, אם משפט אשירה.

רבי תנחומא אמר:

כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא.

רבנן אמרין:

ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך.

א"ר הונא משום ר' מאיר:

במתניתין תנא, משמיה דרבי עקיבא:

לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב, כי הא דרבי עקיבא הוה אזיל באורחא ואזיל עמיה תרנגולא חמרא ושרגא, מטא לההוא דוכתא בעא אושפיזא לא יהבו ליה, נפק בת בדברא אתא ארי אכליה לחמריה ואתא שונרא ואכליה לתרנגוליה ואתיא זיקא וכביה לשרגא, אמר: כל מה דעביד רחמנא לטב! בליליא אתא גייסא ושבייה, אמר להו: לא אמרית לכו כל דעביד רחמנא לטב! מעשה דנחום איש גם זו וכו' (בתענית):

בכל זאת לא חטא איוב -

אמר רבא:

בשפתיו הוא דלא חטא אבל בלבו חטא.

א"ר יודן:

ה' נתן וה' לקח -

כיון שנתן ברחמים נתן וכיון שלקח ברחמים לקח. **ולא עוד,** אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשלקח נמלך בבית דינו.

א"ר לוי:

בכל מקום שנאמר: **וה' -** הוא ובית דינו ובנין אב שבכלם **וה' דבר עליך רעה.** עשה מאהבה, שאם באת לשנוא, דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא. עשה מיראה, שאם באת לבעוט, דע שאתה ירא ואין ירא בועט.

פרק ב

המשך סימן תתצג

ותסיתני בו לבלעו חנם -

ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי עבד שמסיתין את רבו עליו וניסת יש לו תקנה:

ויאמר ה' אל השטן הנו בידך (רק) [אך] את נפשו שמור -

אמר ר' יצחק:

גדול צערן של שטן משל איוב.

משל לעבד שא"ל רבו : שבור את החבית ושמור יינה.

אמר ר' לוי :

שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו, שטן, כי היכי דלא ליהוי איניש עדיף מאברהם, פנינה, דכתיב :
וכעסתי צרתה גם כעס.

כד דרשה רב אחא בפפוניא :

קם שטן נשקיה לכרעיה.

וישמעו שלשת רעי איוב וגו' ויועדו -

א"ר יהודה אמר רב :

מלמד, שנכנסו כלם בשער אחד.

תנא :

בין כל אחד ואחד שלש מאות פרסה.

מנא ידעי?

איכא דאמרי :

כלילא הוא דאית להו.

ואיכא דאמרי :

אילני הוא דאית להו, כיון דכמישי הוו ידע.

אמר רבא :

היינו דאמרי אינשי :

או חברותא כחברי דאיוב, או מיתותא.

וישבו אתו לארץ -

אמר רבי :

אין המנחמין רשאין לישיב אלא ע"ג קרקע, שנאמר : **וישבו אתו לארץ.**

ואין המנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל, שנאמר : **ואין דובר אליו דבר.**

וכתיב בתריה : **אחרי כן פתח איוב את פיהו וגו'**

והדר : **ויען איוב גו', ויען אליפז.**

דבר אחר :

אין דובר אליו דבר -

אפילו בדברי תורה.

פרק ג

סימן תתצד

יאבד יום אולד בו -

אמר רבי יוחנן:

אסור לאדם לשמש מטתו ביום.

אמר רב הונא:

מאי קראה?

יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר -

לילה נתן להריון ולא יום.

וריש לקיש אמר מהכא:

בוזה דרכיו ימות.

וריש לקיש האי קרא, דרב יוחנן מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לכדר' חנינא בר פפא.

דדרש ר' חנינא בר פפא:

אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, נוטל את הטפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר:

רבש"ע, טפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש, חכם או טפש, עשיר או עני?

ואידך א"כ ליכתוב קרא: **גבר הורה.**

מאי הורה גבר?

לילה נתן להריון ולא יום.

ורי יוחנן האי קרא דריש לקיש, מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לכדרבי שמעון.

דא"ר שמעון:

ארבעה דברי הקב"ה שונאם ואני איני אוהבם:

הנכנס לביתו פתאום ואין צריך לומר לביתו של חברו,

והאוחז באמה ומשתין,

והמשתין מים בפני מטתו ערום,

והמשמש מטתו בפני כל חי.

א"ר יהודה לשמואל:

אפילו בפני עכברים.

יאבד יום אולד בו -

איוב מקלל יום לידתו וליל עבורו.

א"ר מרינוס בר אושעיא:

אמר איוב: הלואי היתה אמי נדה בשעה שבא אבי להזקק לה, שתאמר לו: **הורה גבר - אין** עכשו עת הריון מגבר.
ירמיה מקלל יום לידתו ויום עיבורו וכו' (בירמיה ברמז ש"א).

ישנתי אז ינוח לי -

ששה דברים סימן יפה לחולה (בישעיה ברמז תמ"ב).

סימן תתצה

או כנפל טמון לא אהיה וגו' -

ר' יוסי הגלילי אומר:

עוללים - אלו שבמעיי אמון, שנאמר: **או כנפל טמון לא אהיה כעוללים לא ראו אור.**

ויונקים - אלו שיונקים שדי אמון, שנאמר: **אספו עוללים ויונקי שדים.**

דבר אחר:

עוללים -

אלו שבחוץ, שנאמר: **להכרית עולל מחוץ.**

ואומר: **עוללים שאלו לחם.**

ויונקים - אלו שעל שדי אמון, שנאמר: **ויונקי שדים.**

אלו ואלו פתחו ואמרו שירה לפני המקום, שנאמר: **אשירה לה' כי גאה גאה.**

שם רשעים חדלו רוגז -

ר' יוחנן וריש לקיש,

ר' יוחנן אמר:

מפני מה נגזרה מיתה על הרשעים?

אלא כל זמן שהרשעים חיים הם מכעיסין להקב"ה, הה"ד: **הוגעתם ה' בדבריכם**, וכיון שהם מתים הם פוסקים מלהכעיס להקב"ה, הה"ד: **שם רשעים חדלו רוגז -** שם חדלו מלהכעיס להקב"ה.

ומפני מה נגזרה מיתה על הצדיקים?

אלא כל זמן שהצדיקים חיים נלחמים עם יצרם, וכיון שהם מתים הם נינוחין, שנאמר: **ושם ינוחו יגיעי כח.**

אמר ריש לקיש:

ליתן שכר טוב לאלו כפלים וליפרע מאלו כפלים.

ליתן שכר טוב לצדיקים - שלא היו ראויים לטעום טעם מיתה וקבלו טעם מיתה, שנאמר: **לכן בארצם משנה יירשו**, ולהפרע מאלו בכפלים, שלא היו הצדיקים ראויים לטעום טעם מיתה וגרמו להם למות, לכך כתיב: **ומשנה שברון שברם**.

ויגזור מיתה על הרשעים ולא על הצדיקים?

אלא כדי שלא יאמרו הרשעים: כלום הצדיקים חיים, אלא בשביל שהם מסגלים מצות ומעשים טובים, אף אנו נסגל מצות ומעשים טובים ונמצאת עשיה שלא לשמה.

סימן תתצו

קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו -

אמר ליה ר' זירא לר' ירמיה:

אטו לא ידעינן דקטן וגדול שם הוא?

אלא כל המקטין עצמו בדברי תורה בעולם הזה - נעשה גדול לעולם הבא, וכל המשים עצמו כעבד בעולם הזה - נעשה חפשי לעולם הבא.

ועבד חפשי מאדוניו -

האדם בחייו הוא עבד ליצרו וליוצרו ובשעה שהוא עושה רצון יוצרו, הוא מכעיס יצרו וכן להפך, מת יצא לחירות.

דבר אחר:

ועבד חפשי מאדוניו -

ר' מיאשה בר בריה דר' יהושע בן לוי:

נשתקע בחליו שלשה ימים, כשנתיישבה דעתו עליו.

א"ל: בני, **היכן היית?**

א"ל וכו' (כתוב ברמז תקפ"ד):

סימן תתצז

כי פחד פחדתי וגו' -

ההוא תלמידא דהוה אזיל בתריה דר' ישמעאל בר' יוסי, חזייה דקא מפחד.

אמר ליה: חטאת את, דכתיב: **פחדו בציון חטאים**.

א"ל: הא כתיב: **אשרי אדם מפחד תמיד!**

א"ל: ההוא בדברי תורה כתיב.

יהודה בר' נתן הוה קאזיל בתריה דרב המנונא, חזייה דהוה קא מבעית.

א"ל: יסורי קא בעית למייתי אנפשך, דכתיב: **כי פחד פחדתי ויאתיני**.

א"ל: והא כתיב: **אשרי אדם מפחד תמיד**.

אמר ליה: ההוא בדברי תורה כתיב.

תנו רבנן:

מעשה בהלל הזקן שהיה מהלך בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי, עליו הכתוב אומר: **משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה'.**

אמר רבא:

האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש, ומסיפיה לרישיה מדריש.

מאי טעמא בטוח בה'?

משמועה רעה לא יירא.

לא שלותי ולא שקטתי -

אמר יעקב: **לא שלותי -** מלבן,

ולא שקטתי - מעשו,

ולא נחתי - מדינה,

ויבא רוגז - בא עלי רוגזו של יוסף.

פרק ד

המשך סימן תתצז

הנסה דבר אליך תלאה -

אמר ליה אליפז לאיוב: אתה משוה אותך לאברהם, שנאמר: **ואתמשל כעפר ואפר** והוא דן אותי כדור הפלגה, שנאמר: **הורני לחומר.**

וכתיב: **ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחומר.**

וכי מעשיך כאברהם, **הנסה דבר אליך תלאה -** אברהם נתנסה בעשרה נסיונות ועמד בכלן ואתה בנסיון אחד.

הנה יסרת רבים -

אתה היית מנחם כל בעלי כשלון, כשהיה סומא בא אצלך היית מנחמו ואומר לו: **אם היית**

בונה בית לא היית רוצה לפתוח לו חלונות?

כך עתיד הקב"ה לשתבח בך, שנאמר: **אז תפקחנה עיני עורים.**

ואם היית עושה קיתון לא היית רוצה לעשות לו אזנים?

שנאמר: **ואזני חרשים תפתחנה וגו'.**

כושל יקימון מליך וברכים כורעות תאמץ -

אז ידלג כאיל פסח.

ועכשיו שנגע בך נבהלת, **כי עתה תבא אליך ותלא תגע עריך ותבהל הלא יראתך כסלתך -** על

שאמרת אדם צדיק אני ולמה מיסרני!?

וכי ראית צדיק אובד מימיק?!!

זכר נא מי הוא נקי אבד -

נח שהיה צדיק - נמלט מכל דורו,
אברהם - מכבשן האש,
יצחק - מן המאכלת,
יעקב - מן המלאך,
משה - מחרב פרעה,
ישראל - ממצרים וסקעום בים.

מנשמת אלוה יאבדו -

שנאמר: **נשפת ברוחך**.

אף כל הרשעים שעתידין לעמוד: **שאגת אריה וקול שחל וגו'**.
א"ל איוב: אם כן הסתכל באביך עשו.
א"ל: אין לי עסק עמו, שנאמר: **הבן לא ישא בעון האב**.

ליש אובד מבלי טרף -

זה עשו, שהוא עובד מבלי מעשים.

ובני לביא יתפרדו -

אלו אלופיו.

א"ל איוב: ואתה מי אמר לך, **ואלי דבר יגונב** - אני נביא אני, אין לי עסק עמך אלא להוכיחך.

בשעפים מחזיונות לילה -

א"ל הקב"ה לאלפיז: לעבדי איוב הוכחת בחזון אני מעמיד ממך בן נביא שיפרע מבית אביך
בחזון, שנאמר: **חזון עובדיה**.

תנו רבנן:

ולא תונו איש את עמיתו - באונאת דברים הכתוב מדבר.
או אינו מדבר אלא באונאת ממון?
כשהוא אומר: **וכי תמכרו ממכר וגו'** הרי אונאת ממון אמור.

ומה אני מקיים לא תונו?

באונאת דברים.

הא כיצד?

אם היה בעל תשובה, לא יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים.
אם היה בן גרים, לא יאמר לו: זכור מעשה אבותיך.

ואם היה גר ובא ללמוד תורה, לא יאמר לו: פה שאכל שקצים ורמשים יבא וילמוד תורה, שנאמרה מפי השכינה.

אם היו יסורין או חלאים באין עליו, לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב: **הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך זכר נא מי הוא נקי אבד ואיפה ישרים נכחדו.**

אם היו חמרין מבקשים תבואה ממנו, לא יאמר להם: לכו אצל פלוני שמוכר תבואה ויודע בו שלא מכר תבואה מעולם.

ר' יהודה אומר:

אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, שהרי דבר זה מסור ללב וכל דבר המסור ללב, כתיב בו: **ויראת מאלהיך.**

מנשמת אלוה יאבדו -

זה דור המבול.

ומרוח אפו יכלו -

אלו אנשי סדום.

שאגת אריה וקול שחל -

ארי היה בא ליכנס לתיבה היו שיניו קהות, הדא הוא דכתיב: **ושני כפירים נתעו.**

דבר אחר:

שאגת אריה -

זה יהודה, שנאמר: **גור אריה יהודה.**

א"ר יוחנן:

בשעה שתפס יוסף את בנימן ואמר: **האיש אשר נמצא הגביע בידו**, מיד כעס יהודה ושאג בקול גדול והלך קולו ארבע מאות פרסה, עד ששמע חושים בן דן וקפץ ובא מארץ כנען, ובא אצל יהודה ושאגו שניהם ובקשה ארץ מצרים להפוך עליהם.

ושני כפירים נתעו -

אלו גבוריו של יוסף, כיון שכעס יהודה נתעו שניהם של כלם.

ר' יהושע בן לוי אומר:

אף אחיו של יוסף, כיון שראו יהודה בכעס, אף הם נתמלאו חמה ובעטו בארץ ועשו אותה תלמים תלמים, שנאמר: **ליש אובד מבלי טרף ובני לביא יתפרדו.**

מבלי טרף -

זה יהודה שמכר עצמו על בנימין.

אמר : שמא ימחול לי הקב"ה על אותו עון שהטעיתי את אבא, ואמרתי לו : אני מביאו לך, באותה שעה נתמלא חמה, כיון שראה יוסף סימניו של יהודה שהוא כועס בהם, מיד נזדעזע ונבהל, אמר : שמא יהרגני!

ומה הם הסימנים של יהודה?

עינו של ימין זולגת דם.

ויש אומרים :

חמשה לבושים היה לבוש ונימא אחת היה לו בלבו, כיון שהוא כועס קורעת את כלם.

מה עשה יוסף באותה שעה?

אותו עמוד של אבן שהיה יושב עליו בעט בו ועשאו גל של צרורות, מיד תמה יהודה, אמר : זה גבור כמותנו, באותה שעה אחז יהודה את חרבו לשלפה ואינה נשלפת לו.

אמר יהודה : ודאי ירא אלהים הוא, ועליו אמר קהלת : **החכמה תעוז לחכם - זה יוסף - אין נבון וחכם כמוך.**

מעשרה שליטים אשר היו בעיר -

אלו השבטים.

(ומדרש איוב מוסיף) : כשבא חושים בן דן אצל יהודה, שאגו שניהם ומקולם נפלו שתי עיירות גדולות שבמצרים פיתום ורעמסס, ועל דבר זה נגזר על ישראל לבנותם, שנאמר : **ויבן ערי מסכנות וגו'.**

בשעפים מחזיונות לילה -

מה בין נביאי ישראל לנביאי עובדי אלילים?

ר' חמא בר חנינא ור' יששכר דכפר מנדו,

ר' חמא בר חנינא אמר :

אין הקב"ה נגלה על נביאי עובדי אלילים, אלא בחצי דבור, שנאמר : **ויקר אלהים אל בלעם.**

א"ר יששכר :

אין לשון הזה **ויקר**, אלא לשון טומאה, כמה דאת אמר : **כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה -** אבל לנביאי ישראל אינו נגלה אלא בדבור שלם, בלשון חבה, בלשון קדושה, בלשון שמלאכי השרת מקלסין, שנאמר : **וקרא זה אל זה ואמר.**

א"ר יוסי בר ביסא :

אין הקב"ה נגלה על נביאי עובדי אלילים, אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש אלו מאלו, הדא הוא דכתיב : **בשעפים מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים ואלי דבר יגונב -** ואין הקב"ה נגלה על עובדי אלילים אלא כאדם שבא ממרחק, כדכתיב : **מארץ רחוקה באו אלי**, אבל נביאי ישראל מיד **ויקרא.**

מה בין נביאי ישראל לנביאי עו"א?

ר' חנינא בר פפא אמר:

משל למלך שהיה הוא ואוהבו בטרקלין וביניהם וילון, כשהיה מדבר עם אוהבו, מקפל הוילון עד שרואהו פנים אל פנים, אבל לאחר אינו עושה כן, אלא מדבר עימהם ומחיצת הוילון פרוסה ואינו רואה אותן.

רבנן אמרין:

משל למלך שהיה לו אשה ופילגש כשהוא בא אצל אשתו, הוא בא בפרהסיא וכשהוא בא אצל פילגשו הוא בא במטמוניות, כך אין הקב"ה נגלה על עובדי אלילים אלא בלילה, שנאמר: **ויבא אלהים אל בלעם לילה.**

ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה.

ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה.

הוי: **רחוק מרשעים ה' - אלו נביאי עובדי אלילים.**

ותפלת צדיקים ישמע - אלו נביאי ישראל.

האנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר -

וכי אפשר לו לאדם להיות צדיק יותר מבוראו?

מה אלישע אמר לשונמית?

למועד הזה כעת חיה את חובקת בן.

הקב"ה שבשר את שרה לא כל שכן!

יעקב כשהלך אצל פרעה, לא הלך מאצלו עד שברכו.

ומה ברכו?

אמר יעלה נילוס לרגלך, שנאמר: **ויברך יעקב את פרעה.**

אני כשאבוא אליכם, אבוא טעון ברכות, שנאמר: **בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך.**

ואימתני?

כשהוקם המשכן, שנאמר: **יברכך ה' וישמרך.**

אמר הקב"ה: **בועז מנחם, ואני איני מנחם!?**

שנאמר: **ויען בועז ויאמר לה וגו'.**

וכתיב: **כי נחמתני.**

כשיבא הקב"ה לנחם את ירושלים עאכ"ו.

סימן תתצח

הלא נסע יתרום בס ימותו ולא בחכמה -

א"ר חנינא:

כך אנשי דור המבול עושים, היה אחד מהם מוציא קופתו מלאה תורמוסין, היה זה בא ונוטל פחות משהו פרוטה וזה בא ונוטל פחות משהו פרוטה, עד מקום שאינו יכול להוציא ממנו בדין. אמר להם הקב"ה: אתם עשיתם שלא כשורה, אף אני אעשה עליכם שלא כשורה, הדא הוא דכתיב: **הלא נסע יתרום בם ימותו ולא בחכמה** - בחכמת תורה.

מבקר לערב יוכתו מבלי משים לנצח יאבדו -
אין משים אלא דין, שנאמר: **ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם**.

פרק ה

המשך סימן תתצח

אשר קצירו רעב יאכל -

אשר קצירו -

זה נמרוד.

רעב יאכל -

זה אברהם.

ואל מצנים יקחהו -

לא בזיין ולא במגן אלא בתפלה ובתחנונים, הדא הוא דכתיב: **וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו וגו'**.

ריש לקיש אמר:

אליעזר לבדו היה ששמו שייח.

ושאף צמים חילם -

מי דחק לממונו של נמרוד?

אברהם וכל המצומתין לו.

דבר אחר:

אשר קצירו -

זה פרעה.

רעב יאכל -

זה משה ואהרן.

ואל מצנים יקחהו -

לא בזיין ולא במגן אלא בתפלה ובתחנונים, שנאמר: **ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי**.

ושאף צמים חילם -

מי דחק לממונו של פרעה?

משה ואהרן והמצומתין להם.

דבר אחר:

אשר קצירו -

זה סיחון ועוג וכו'.

דבר אחר:

זה סיסרא וכו'.

דבר אחר:

זה המן וכו'.

דבר אחר:

זה שלשים ואחד מלכים וכו'.

ושאף צמים חילם -

מי דחק לממונם?

יהושע וכל המצומתין לו.

כי אדם לעמל יולד -

איני יודע אם לעמל פה, אם לעמל מלאכה (כתוב ביהושע ברמז ו'):

ובני רשף יגביהו עוף -

א"ר יצחק:

כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדלין הימנו, שנאמר: **ובני רשף יגביהו עוף** - ואין

עוף אלא תורה, שנאמר: **התעיף עיניך בו ואיננו**.

ואין **רשף** אלא מזיקין, שנאמר: **מזי רעב ולחומי רשף**.

וקטב מרירי -

אמר ריש לקיש:

כל העוסק בתורה יסורין בדלין ממנו, שנאמר: **ובני רשף יגביהו עוף** - ואין **עוף** אלא תורה,

שנאמר: **התעיף עיניך בו ואיננו**.

ואין **רשף** אלא יסורין, שנאמר: **מזי רעב ולחומי רשף**.

עושה גדולות ואין חקר -

דרש ר' חנינא בר פפא :

בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם.
מדת בשר ודם, אדם נותן חפציו בחמת צרורה ופיה למעלה, ספק משתמר ספק אינו משתמר,
אבל הקב"ה צר את העובר במעי אמו פתוחה ופיה למטה, ומשתמר.

דבר אחר:

אדם נותן חפציו בכף מאזנים, כל זמן שמכביד יורד למטה, ואלו הקב"ה צר את העובר במעי
אשה, וכל זמן שמכביד עולה למעלה.

דרש ר' יוסי הגלילי:

בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם.
אדם נותן זרעונו לערוגה כל אחד ואחד עולה למינו, ואלו הקב"ה צר עובר במעי אמו, וכלם
עולים למין אחד.

דבר אחר:

צבע נותן סממנין ליורה שלו, כלם עולים לצבע אחד, ואלו הקב"ה צר עובר במעי אמו, וכל
אחד ואחד עולה למינו.

א"ר יהושע:

קשה היא ירידת גשמים שהיא שקולה כנגד כל מעשה בראשית.

מה טעם?

עושה גדולות ואין חקר.

וכתיב בתריה: **הנותן מטר על פני ארץ.**

ר' אחא מייתי לה מהכא:

עושה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו לקול תתו המון מים בשמים - ואין קול אלא גשמים,
שנאמר: **תהום אל תהום קורא לקול צנוריד.**

תנו רבנן:

ארץ ישראל שותה בתחלה וכל העולם כלו שותה לבסוף.
ארץ ישראל שותה מי גשמים, וכל העולם כלו שותה מי תמצית,
ארץ ישראל משקה הקב"ה בעצמו וכל העולם כלו על ידי שליח, שנאמר: **הנותן מטר על פני**
ארץ ושולח מים על פני חוצות:

לשום שפלים למרום וקודרים שגבו ישע -

רבי חנן דצפורי בשם רבי שמואל בר נחמני:

מפני ארבעה דברים חזר הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלה:
משום בעלי זרוע,

ובשביל להסיר טללי רעים,
ושיהיה הגבוה שותה כנמוך,
ושיהיו הכל תולים עיניהם למעלה, הדא הוא דכתיב: **לשום שפלים למרום וגו'.**

סימן תתצט

מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה -

א"ר שילא:

מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה, שנאמר: **מפר מחשבות ערומים וגו'.**

רבא אמר:

אם עוסקים לשמה אינה מועלת, שנאמר: **רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום -** עצה שיש בה דבר ה' - היא תקום לעולם.

א"ר חנן:

למה נקרא שמה תושיה?

מפני שהיא מתשת כחו של אדם.

דבר אחר:

תושיה שנתנה בחשאי מפני השטן.

דבר אחר:

דברים של תהו, שהעולם שותת עליהם.

לכוד חכמים בערמם -

לפי שהיה משה משמר את עצמו כל אותן ארבעים שנה שלא להקפיד כנגדם, שהיה ירא מן השבועה שנשבע הקב"ה: **אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה.**
א"ל: והרי סלע, כשם שאתה רוצה להוציא מסלע זו, כך תוציא מזו, צווח עליהם: **שמעו נא המורים וגו' ואעפ"כ לא עשה משה אלא מסלע שא"ל הקב"ה, וא"ל: לכן לא תביאו את הקהל הזה.**

בשש צרות יצילך -

אם שית אינון, קאימנא בהון, אם שבע אינון, קאימנא בהון.

ברעב פדך ממות -

כי זה שנתים הרעב.

ובמלחמה מידי חרב -

יש לאל ידי לעשות עמכם רע.

בשוט לשון תחבא -

א"ר אחא:

קשה היא הלשון שמי שבראה עשה לה מקום טמון לתוכו.

ולא תירא מפחד -

עשו ואלופיו.

לשוד ולכפן תשחק -

זה לבן, שהיה כפון על ממונו.

כי עם אבני השדה בריתך -

ויקח מאבני המקום.

וידעת כי שלום אהלך -

מעשה ראובן ובלהה,

מעשה יהודה ותמר.

ופקדת נוך ולא תחטא -

יעקב בן פ"ד ולא ראה טיפת קרי מימיו.

וידעת כי רב זרעך -

אמר ר' יעקב:

לא נפטר יעקב אבינו מן העולם, עד שראה (ל') [ס'] רבוא מבני בניו, שנאמר: **תבא בכל"ח אלי קבר.**

ר' יצחק ורבנן

ר' יצחק אמר:

תבא לח אלי קבר.

ורבנן אמרין:

תבא בכולא אלי קבר מלא, שאינו חסר כלום, שנאמר: **ויבא יעקב שלם.**

אמר מר זוטרא:

מת בן ששים - זו מיתת כל אדם, שנאמר: **תבא בכלח אלי קבר.**

בכל"ח בגימטריא שתין הוו.

ברעב פדך ממות וגו' -

פדך ממות -

פדך מרעב מבעי ליה?

אמר רבי יהודה אמר רב:

מתוך שהרעיב עצמו בשני רעבון, נצול ממיתה משונה.

תנו רבנן:

בזמן שהצבור שרויים בצער יחיד הפורש מהם, שני מלאכי השרת המלוין לו מניחים ידיהם על ראשו, ואומרים לו: פלוני שפרש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור.

כי עם אבני השדה בריתך -

מדבר ביעקב, שנאמר: **ויפגע במקום.**

אמר: אברהם נשא שתי נשים והוליד צדיק ורשע.

יצחק אבא מן אשה אחת, צדיק ורשע.

אני נוטל ארבעה נשים, **כמה יעמדו ממני?**

נטל ארבעה אבנים ואמר: אם מתאחות זו לזו - מובטח אני שמטתי שלמה, מיד, **וישכם יעקב**

בבקר ויקח את האבן, הוי: עם אבני השדה בריתך.

וידעת כי שלום אהלך -

שנו רבותינו:

שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה:

עשרתם,

ערבתם,

הדליקו את הנר.

מנא הני מילי?

א"ר יהושע בן לוי:

דאמר קרא: **וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא.**

סימן תתק

אמר ר' תנחום בר חנילאי:

כל אדם שאין לו אשה שרוי - בלא טובה, בלא שמחה, בלא ברכה.

בלא טובה, דכתיב: לא טוב היות האדם לבדו.

בלא שמחה, דכתיב: ושמחת אתה וביתך.

בלא ברכה, דכתיב: להניח ברכה אל ביתך.

במערבא אמרי:

בלא תורה, בלא חומה.

בלא תורה, דכתיב: האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני.

בלא חומה, דכתיב: נקבה תסובב גבר.

רבא בר עולא אמר:

אף בלא שלום, דכתיב: וידעת כי שלום אהלך.

א"ר יהושע בן לוי:

כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה - נקרא חוטא, שנאמר: ופקדת נוד ולא תחטא.

א"ר יהושע בן לוי:

חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, שנאמר: וידעת כי שלום אהלך.

א"ר יוסף:

ואפילו סמוך לוסתה.

ואע"ג דאמור רבנן:

חייב אדם לפרוש מאשתו סמוך לוסתה.

וכמה?

אמר רבא:

עונה.

והני מילי לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מיטרד.

תנו רבנן:

האזהב את אשתו בגופו והמכבדה יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפרקן, עליו הכתוב אומר: וידעת כי שלום אהלך.

פרק ו

המשך סימן תתק

לו שקול ישקל כעשי -

אמר רבא:

עפרא בפומיה דאיוב, חברותא כלפי שמיא!?

לא יש בינינו מוכיח -

אמר רבא:

עפרא בפומיה דאיוב, כלום יש עבד שמוכיח את רבו!?

למס מרעהו חסד -

א"ר כהנא אמר ריש לקיש :

כל המגדל כלב רע בתוך ביתו, מונע חסד מתוך ביתו, שנאמר: **למס מרעהו חסד -** שכן בלשון יוני קורין לכלב **למס**.

רב נחמן בר יצחק אמר :

פורק ממנו יראת שמים, שנאמר: **ויראת שדי יעזוב**.

ההיא איתתא דעלת להווא ביתא למיפא, נבח בה כלבא ואתעקר ולדא.

אמר לה מרא דביתא: לא תדחלי, שקילי ניביה ושילי טופריה.

אמר ליה: שקילי טיבותיך ושדי אחיזרא, כבר נד ולד.

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן :

כל המונע תלמיד חכם מלשמשו, כאלו מונע ממנו חסד, שנאמר: **למס מרעהו חסד**.

רב נחמן בר יצחק אמר :

אף פורק ממנו יראת שמים, שנאמר: **ויראת שדי יעזוב**.

אמרו רז"ל :

יעקב נטל את דינה ונתנה בתיבה, אמר: הרשע הזה עינו רמה, שלא יתלה עיניו ויראה אותה ויקח אותה ממנו.

רב הונא בשם ר' אבא כהן ברדלא :

א"ל הקב"ה: **למס מרעהו חסד -** את מנעת חסדא מן אחוך! אינסיבת ליה לא נזיפתא, לא בקשת להשיאה למהול, הרי היא נשאת (גיורת) לערל! לא בקשת להשיאה דרך היתר, הרי היא נשאת דרך איסור, הדא הוא דכתיב: **ותצא דינה בת לאה**. אלו היתה לעשו, היתה מגיירת אותו כשם שגיירה לאיוב.

ילפתו ארחות דרכם -

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן :

כל העושה מצוה אחת בעולם הזה, מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא, שנאמר: **והלך לפניך צדקך**, וכל העושה עבירה אחת בעולם הזה, מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין, שנאמר: **ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו**.

ר' אלעזר אומר :

קשורה היא לו ככלב, שנאמר: **ולא שמע אליה לשכב אצלה -** בעולם הזה, **להיות עמה -** לעולם הבא.

לפי שאמר: **ויראו בני האלהים את בנות האדם -** אלו הבתולות, **כי טובות הנה -** אלו הפנויות, **ויקחו להם נשים -** אלו נשי אנשים, **מכל אשר בחרו -** אף על הזכור ועל הבהמה, לפיכך כשבאו עליהם המים כמין אשה באו עליהם, שנאמר: **ילפתו -** ואין ילפתו אלא אשה, שנאמר: **ויחרד האיש וילפת והנה אשה.**
ואין **ארחות** אלא אשה, שנאמר: **אורח כנשים.**
ואין **דרך** אלא אשה, שנאמר: **כי דרך נשים לי,** הוי, במה שחטאו בו נפרע מהם.

פרק ז

סימן תתקא

הלא צבא לאנוש עלי ארץ -

אמר ר' אלעזר:

שלשה צבאים הם:

צבא לשמים ולארץ,

צבא לתלמידים,

צבא ליסורים.

לשמים ולארץ, דכתיב: **ויכלו השמים והארץ וכל צבאם.**

לתלמידים, דכתיב: **כל ימי צבאי איחל.**

ליסורים, דכתיב: **הלא צבא לאנוש עלי ארץ.**

כל צביונו של אדם אינו אלא על הארץ, ומה הנאה יש לו!:

וכימי שכיר ימיו -

ר' נחמיה בריה דר' שמואל אמר:

אם זכה - צבא לו.

ואם לא - צבא עליו.

בנה בנין ועלה בידו - צבא לו.

בנה בנין ונפל ממנו ומת - צבא עליו.

אכל פתו והנאתו - צבא לו.

עמד תוך גרונו וחנקתו - צבא עליו.

הרבה צבאים מינה הקב"ה לאדם לתבוע דקיון שלו.

הרבה דובים, הרבה אריות, הרבה נחשים, הרבה עקרבים.

ולא עוד, אלא **כימי שכיר ימיו.**

בן סירא אמר:

אלוה העלה סמנין מן הארץ, בהם הרופא מרפא את המכה, ובהם רוקח מרקח את המרקחת.

רבנן אמרין:

אפילו דברים שאתה רואה אותם כאלו הם יתרון לברייתו של עולם, כגון: יתושים ופרעושים זבובים, אף הם בכלל ברייתו של עולם, ובכל הקב"ה עושה שליחותו, אפילו על ידי נחש, אפילו על ידי עקרב, אפילו על ידי יתוש, אפילו על ידי צפרדע.

ר' תנחומא בשם ר' מנחמא ר' ברכיה בשם ר' חלבו הוה משתעי:

חד בר נש הוה קאי על כיף נהרא, חמא חד עורדען טען חד עקרב ומגיזה יתיה נהרא, כיון דעבד שליחותיה אהדריה לאתרא.

ר' פנחס בשם ר' חנן דצפורי אמר:

עובדא הוה בחד גבר, דהוה קאים למחצד בהדא בקעה בית טרפא, חמא חד עשבא ולקיט יתה ועבד יתה כלילא לרישיה, אתא חד חויה, ומחא יתיה וקטל יתיה.
אתא ההוא גברא וקם למסתכל בההוא חויה, אמר: תמה אני על מאן דקטל הדין חויה!
אמר ההוא גברא: אנא קטלית יתיה.

אמר ליה: את יכיל מרים הדין עשבא מן רישיה?

א"ל: אין, כיון דארים יתיה אמר ליה: יכיל את מרים הדין חויה בהדין חוטרא?

אמר ליה: אין, כיון דקרב בההוא חויה, מיד נשרו אבריו.

ר' ינאי הוה יתיב ושונה בשער עירו, וראה נחש מרתיע ובא והוה מרדף מהדין סיטרא להדין סיטרא.

אמר: זה הולך לעשות שליחותו מיד נפלה הברה בעיר פלוני בן פלוני נשכו נחש ומת.

ר' אלעזר הוה יתיב ומטייל בבית הכסא אתא חד רומאי וקדים יתיה ויתייב ליה.

אמר: לית דין על מגן!

מיד אתא חויה ומחא יתיה וקטל יתיה, וקרי עליה: ואתן אדם תחתיך - ואתן אדום תחתיך.

ר' יצחק הוה מטייל על משוניתא דימא בקסרין וחמא תמן קולית אחת, והוה מצנע לה והיא מתגלגלא.

אמר: זו מוכנת לעשות שליחותה.

עבר חד בלדר ונכשל בה ומת.

אזלין ופשפשוניה ואשכחוניה טעין כתבין בישין על הדין יהודאין דקסרין וכו' (כתוב בקהלת ברמז תתקע"ב):

כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה -

אמר רבא:

מכאן שכפר איוב בתחית המתים.

סימן תתקב

ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו -

תניא, ר' יוסי אומר:

אדם נדון בכל יום, שנאמר: **ותפקדנו לבקרים.**

ר' נתן אומר:

בכל שעה, שנאמר: **לרגעים תבחננו.**

אמר רבא:

מאי טעמא דר' יוסי?

מאי טעמא?!

כדקאמר טעמא **ותפקדנו.**

אנן הכי קאמרינן:

כר' נתן מאי טעמא לא קאמר?

דאמר: בחינה, עיוני בעלמא הוא.

פקידה נמי עיוני בעלמא הוא?

אלא א"ר חסדא מהכא:

לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו.

למה שמתני למפגע לך וכו' -

אלא שכינה הכתוב וכו' (כתוב ברמז צ"ט):

פרק ח

סימן תתקג

והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד -

אמר רבי אלעזר בר' צדוק:

למה צדיקים דומים בעולם הזה?

לאילן שכלו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה, נקצץ נופו, נמצא כלו עומד במקום

טהרה, אף הקב"ה מביא יסורין על הצדיקים בעולם הזה, כדי שיירשו המדרגה התחתונה,

שנאמר: **יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות:**

סימן תתקד

והיה ראשיתך מצער -

אתה מוצא כל המצטער בתחילה נוח לו בסופו.

אברהם הושלך לכבשן האש וגלה מבית אביו ורדפו אחריו (ט"ז) [ט'] מלכים ונתנסה בעשר נסיונות ולבסוף נח, שנאמר: **ואברהם זקן וגו'**,

יצחק - ויקנאו אותו פלשתים ויאמר אבימלך לך מעמנו, ולבסוף: ראו ראינו כי היה ה' עמך.

יעקב - מצטער בנערותו: רבת צירוני מנעורי יאמר נא ישראל - עד שהיה במעי אמו בקש עשו להרגו, שנאמר: **ויתרוצצו הבנים, וברח מלבן ופגע בעשו, בא עליו צרת דינה וצרת יוסף, ולבסוף נח: ויכלכל יוסף.**

וכן ירושלים - והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים. ו

היה ראשיתך מצער -

זה אברהם שהוליד יצחק וישמעאל ובניו שנים עשר נשיאי ולבסוף בני קטורה, הרי שלשים, הוי: **ואחריתך ישגה מאד.**

ושלש נשים נשא אברהם:

שרה בתו של שם,

קטורה בתו של יפת,

הגר בתו של חם.

היגאה גומא בלא בצה ישגה אחו בלא מים -

וכי אפשר לגומא זה להתגדל בלא בצה ובלא מים?

וכי אפשר לאחו זה להיות בלא מים?

כך אי אפשר להם לישראל להיות, אלא אם כן מתעסקין בדברי תורה, ולפי שפרשו מדברי תורה בא עליהם השונא, לכך נאמר: **ויבא עמלק.**

פרק ט

המשך סימן תתקד

חכם לבב ואמיץ כח -

חכם לבב -

זה הקב"ה, שנאמר: **עמו חכמה (ותושיה) [וגבורה].**

מי הקשה אליו וישלם -

דור המבול נתקשו כנגדו - הביא עליהם מי המבול.

דור הפלגה נתקשו כנגדו - הפיצם בכל העולם.
אנשי סדום נתקשו כנגדו - וה' המטיר על סדום.
פרעה אמר: מי ה' אשר אשמע בקולו - אף הוא נתקשה, שנאמר: ויהי כי הקשה פרעה.

המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו -

א"ר אליעזר:

עיקר שלותה של סדום לא היה אלא נ"ב שנה, ומהם כ"ה שנה היה הקב"ה מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זועות, כדי שיעשו תשובה ולא עשו, הדא הוא דכתיב: **המעתיק הרים ולא ידעו.**

המרגיז ארץ ממקומה -

תניא ר' יוסי אומר:

אוי להם לבריות שרואות ואינם יודעות מה רואות, ועומדים ואינם יודעים על מה הם עומדים!

הארץ על מה היא עומדת?

על העמודים, שנאמר: **המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון.**

עמודים על המים, שנאמר: **לרוקע הארץ על המים.**

מים על ההרים, שנאמר: **על הרים יעמדו מים,**

ההרים על הרוח, שנאמר: **כי הנה יוצר הרים ובורא רוח.**

רוח בסערה, שנאמר: **רוח סערה עושה דברו,**

וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה, שנאמר: **ומתח זרועות עולם.**

וחכמים אומרים:

על שנים עשר עמודים עומדת, שנאמר: **יצב גבולות עמים למספר בני ישראל.**

ויש אומרים:

על שבעה עמודים עומדת, שנאמר: **חצבה עמודיה שבעה.**

ר' אלעזר בן שמוע אומר:

על עמוד אחד עומד וצדיק שמו, שנאמר: **וצדיק יסוד עולם:**

האומר לחרס ולא יזרח -

זה יעקב.

ובעד כוכבים יחתום -

אלו עשרת השבטים, שהם נכנסין ויוצאין במצרים ולא היו יודעים שיוסף קיים ונתגלה ליעקב,

הדא הוא דכתיב: **וירא יעקב כי יש שבר.**

האומר לחרס ולא יזרח -

הרי כל חכמתו של איוב, וכי אין אנו יודעים שאם אומר הקב"ה לשמש ולכוכבים שלא יזרחו שאינם זורחים!?

אלא לא אמר כי אם על יעקב ובניו שנמשלו לכוכבים, שנאמר: **השמש והירח וגו'.**]

האומר לחרס ולא יזרח -

כ"ב שנה שהיה יוסף במצרים נגנז רוח הקדש מיעקב ומבניו, ולא היה רחוק מהם אלא מהלך ארבעה ימים ולא היו יודעים.

ולמה כך?

אלא כדי שלא יהיו הנביאים מתגאים, הראה להם הקב"ה כחם שאינם כלום.

וכן אתה מוצא בגדול הנביאים, לפי שאמר: **הדבר אשר יקשה מכם.**

אמר לו הקב"ה: חידך, שאפילו דין שהנשים יודעות אינך יודע, שנאמר: **ויקרב משה את משפטן.**

וכתיב: **כן בנות צלפחד דוברות.**

עושה עש כסיל וכימה -

שמואל רמי:

כתיב: **עושה עש כסיל וכימה.**

וכתיב: **עושה כימה וכסיל!?**

אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים העולם, מפני צינה של כימה.

ואלמלא צינה של כימה לא נתקיים העולם, מפני חמה של כסיל.

וגמירי דאי לאו עוקצא דעקרבא דמנח בנהר דינור כל דהוה טריק ליה עקרבא לא הוה חיי,

והיינו דקאמר ליה קוב"ה לאיוב: **התקשר מעדנות כימה מושכות כסיל תפתח.**

מאי כימה?

אמר שמואל:

כי מאה כוכבי.

אמרי לה: דמיכנפן.

ואמרי לה: דמיבדרי.

מאי עש?

א"ר יהודה:

יותא.

מאי יותא?

א"ר:

זנב טלה.

ואמרי לה רישא דעגלא, ומסתברא כמאן דאמר זנב טלה, דכתיב: **ועיש על בניה תנחם.**

אלמא חסרה ומתחזיא כטרפא דטריף, והאי דקאזלא אבתרה דאמרה לה: הב לי בני, שבשעה שבקש הקב"ה להביא מבול לעולם, נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם, וכשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה.

וליהדרינהו לה?

אין הבור מתמלא מחוליתה.
אי נמי, אין קטיגור נעשה סניגור.

וליברי לה תרי כוכבי אחריני?

אין כל חדש תחת השמש.

אר' נחמןחמן בר יצחק:

ועתיד הקב"ה להחזירם לה, שנאמר: **ועיש על בניה תנחם.**

עושה גדולות עד אין חקר -

דרש ר' חנינא בר פפא: (לעיל ברמז תתצ"ט).

אשר בשערה ישופני -

א"ר אבא:

איוב בסערה חרף ובסערה השיבוהו.

בסערה חרף - אמר לפניו: רבש"ע, שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב?!

ובסערה השיבוהו - דכתיב: **ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר.**

אמר לו: שוטה שבעולם, הרבה נימין בראתי בראשו של אדם וכל נימא ונימא בראתי לה גומא

בפני עצמה, כדי שלא יהיו שתי נימות יונקות בגומא אחת, שאלמלי כן מכחישות מאור עיניו

של אדם, בין גומא לגומא לא נתחלף לי, בין איוב לאויב יתחלף לי?!

מי פלג לשטף תעלה -

א"ר יהושע דסכנין בשם רבי לוי:

בערביא קורין לשערה שיטפא, שכל שער ושער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו.

מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים, נתמעטה ידו בקש לצאת לחוצה לארץ, קרא לאשתו

ואמר לה: בשביל שבני אדם רגילים לבא אצלי לראות נגיעהן בואי ואני אלמדך, אם ראית

שערו של אדם שיבש המעין - תהי יודעת שלקה.

אמרה ליה: אם כל שער ברא לו הקב"ה מעין שתהא שותה ממנו, אתה שאתה אדם עאכ"ו

שברא לך הקב"ה פרנסה.

דבר אחר:

מי פלג לשטף -

כשהקב"ה בורא את האדם, במדה הוא בורא אותו.

רובו מים הוא נעשה איסתניס,
רובו דם נעשה מצורע,
חציו דם וחציו מים הרי זה אדם שלם.

דבר אחר:

מי פלג לשטף -

הרבה טפים בראתי בעבים וכל טפה וטפה בראתי לה דפוס בפני עצמה, כדי שלא יהיו שתי
טפים יוצאות מדפוס אחד, שאלמלי יוצאות שתי טפי מדפוס אחד, מטשטשת כל הארץ ואינה
עושה פירות.

בין טפה לטפה לא נתחלף לי, בין איוב לאיוב נתחלף לי!!

ומאי משמע דהאי תעלה לישנא דדפוס הוא?

דכתיב: ויעש תעלה כבית סאתים זרע סביב למזבח.

ודרך להזיז קולות -

הרבה קולות בראתי בעבים וכל קול וקול בראתי לו שביל לעצמו, כדי שלא יהו שתי קולות
יוצאות בשביל אחד, שאלמלי יוצאות בשביל אחד מחריבות את כל העולם כלו.

בין שביל לשביל לא נתחלף לי, בין איוב לאיוב יתחלף לי!!

אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה -

ר' לוי אמר:

שני בני אדם אמרו דבר אחד:

אברהם,

ואיוב.

אברהם אמר: חלילה לי מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע.

ואיוב אמר: אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה.

אברהם נטל שכר עליה,

ואיוב נענש עליה.

אברהם אמרה בשולה,

איוב אמרה פגה.

אחת היא על כן אמרתי וכו'.

אם שוט ימית פתאם -

אנטונינוס שאל את רבינו:

מהו אם שוט ימית פתאם?

א"ל: גזור דיסב מאה מגלבין ויהבין גביה! מאה דינרין דין סכום לדין ודין סכום לדין, ולא מפקין מיניה כלום.

למסת נקים ילעג -

א"ר אחא:

בשעה שהצדיקים מבקשים לישוב בשלוח בעולם הזה, השטן מקטרג ואומר: לא די להם מה שמתוקן להם לעתיד לבא, אלא שהם מבקשים להם לישוב בשלוח בעוה"ז! תדע לך שהוא כן, ע"י שבקש יעקב אבינו לישוב בשלוח בעוה"ז, נזדווג לו שטנו של יוסף.

ארץ נתנה ביד רשע -

ר"א אומר:

בקש איוב להפוך קערה על פיה.

א"ל ר' יהושע:

לא דבר איוב אלא כנגד השטן.

על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל -

אמר רבא:

בקש איוב לפטור את כל העולם כלו מן הדין. אמר לפניו: רבש"ע, בראת שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות, בראת צדיקים בראת רשעים, בראת ג"ע בראת גיהנום.

מי מעכב על ידך?

מאי אהדרו ליה חברוהי?

אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל, -

ברא הקב"ה יצר הרע וברא לו תורה תבלין.

אדברה ולא איראנו כי לא כן אנכי עמדי -

אמר איוב: איני כמו אדה"ר, שאמר: **האשה אשר נתתה עמדי**, הוא שמע לדברי אשתו, אבל אני לא שמעתי לדברי אשתי.

א"ר אבא בר כהנא:

דינה אשתו של איוב היתה, דכתיב: **כדבר אחת הנבלות תדברי.**

גם את הטוב נקבל -

אקבל אין כתיב כאן אלא נקבל - נאים בטובה ולא נאים בפורענות.

פרק י

סימן תתקה

אמר אל אלוה אל תרשיעני -

ארבעה הם שלקו:

אחד לקה והיה מבעט,

ואחד לקה והיה משחק,

ואחד לקה והיה מבקש מאוהבו,

ואחד אומר: למה הרצועה הזאת תלויה?

הכני בה!

איוב לקה והיה מבעט - אלוה אל תרשיעני, הודיעני על מה תריבני, הטוב לך כי תעשוק -

למה אני לוקה? מה עשיתי?

אמור לי חטאתי, כמה לי עונות וחטאות, יודע אני שהרשות בידך, בשביל שהרשות בידך את עושה לי כך.

אברהם לקה והיה משחק - ויפול אברהם על פניו ויצחק.

משל למי שנשבע להכות את בנו.

א"ל: בני, מושבע אני להכות אותך!

א"ל: הרשות בידך הכה אותי עד שאומר די, כשלקה, לא אמר הבן די ואמר האב די!

כך: **וירא אליו ה' וגו' אני אל שדי -** די הכיתי.

הג' היה לוקה ומבקש מאוהבו - וכן הכתוב אומר: **ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל.**

דוד אומר: למה הרצועה תלויה?

הכני בה! **לדוד שפטני ה'.**

הטוב לך כי תעשוק -

א"ר יצחק:

צור ילדך תשי - היו"ד זעירא, דלית בתורה דכוותה.

מצינו בכל העבירות, הגונב נהנה והנגנב מפסיד, הגוזל נהנה ונגזל מפסיד, ברם הכא שתיהן נהנין.

ומי מפסיד?

כביכול הקב"ה, שהוא מאבד את סממניו, הוא שאיוב אומר: **הטוב לך כי תעשוק -** זה זן ומפרנס ואתה יושב וצר בדמות אחר, אלא **כי תמאס יגיע כפיך -** מאחר שיגעת בו ארבעים יום

והיא הולכת ומקלקלת עם אחר ואתה חוזר ומקלקלו, אלא **ועל עצת רשעים הופעת**, וכך הוא כבודך להיות עומד בין נואף לנואפת!!
אמר לו: הריני צר בדמותו של נואף בשביל לפרסמו.

הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני -

(ברמז שע"ו).

תנו רבנן:

אבא שאול אומר:

אי זהו שפיר מרוקם?

תחלת ברייתו כרשון, שתי עיניו כשתי טיפין של זבוב.

תני, ר' חייא:

ומרוחקים זה מזה, ושני חוטמיו כשתי טיפין של זבוב.

תני ר' חייא:

ומקורבין זה לזה, פיו פתוח כחוט השערה וגויתו כעדשה, אם היתה נקבה נראית כשעורה סדוקה לארכה, וחתוך ידים ורגלים אין לו, ועליו מפורש בקבלה: **הלא כחלב תתיכני וגו'.**

תאנא:

ושתי זרועותיו כשני חוטין של זהורית.

א"ר עמרם עלה:

ושל ערב וכו' (כתוב ביחזקאל).

חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי -

ר' אבא בר כהנא אמר תלת:

בנוהג שבעולם, אם נותן אדם כיס של מעות ויתן פיה למטה, אין המעות מתפזרות!!
והולד שרוי במעי אמו והקב"ה משמרו שלא יפול וימות, אין זה **חיים וחסד!!**

ר' אבא בר כהנא אמר חורי:

בנוהג שבעולם, בהמה זו מהלכת רבוצה והולד בתוך מעיה כמין שק, ואשה זו מהלכת זקופה והולד נתון בתוך מעיה, והקב"ה משמרו שלא יפול, אין זה **חיים וחסד!!**

רבי אבא בר כהנא אמר חורי:

בנוהג שבעולם, בהמה זו דדיה נתונים במקום רחמה והולד יונק ממקום בו שתה, והאשה הזאת דדיה נתונים במקום יפיה במקום כבודה, אין זה **חיים וחסד!!**

א"ר אליעזר:

אם ישהה אדם בחמין אינו מת?!
ומעיה של אש זו מרותחין והולד נתון בתוך מעיה, והקב"ה משמריו שלא יעשה שפיר, שלא יעשה שליא, שלא יעשה סנדל, אין זה **חיים וחסד?!**

א"ר תחליפא דמן קיסריא:

אם אוכל אדם פרוסה אחר פרוסה לא שניה דוחה את הראשונה!
והאשה הזו, כמה מאכל היא אוכלת וכמה משקין היא שותה ואינה דוחה את הולד, אין זה **חיים וחסד?!**

א"ר סימון:

מעיה של אשה עשויה כינין כינין, פיקין פיקין, חבילין חבילין, בשעה שהיא יושבת על המשבר אינה משליכתו בבת אחת.

מתלא אמר:

אי שרי חבל חד, אישתרי תרין חבלין.

א"ר מאיר:

כל תשעה חדשים שאין האשה רואה דם, בדין הוא שתהא רואה דם.

מה הקב"ה עושה?

מסלקו למעלה מדדיה ועושה אותו חלב, כדי שיצא הולד ויהיה לו מזון לאכול, אין זה **חיים וחסד?!**

אם של אשה מלא דם ועומד וממנו יוצא למקום נדתי, וברצונו של הקב"ה הולכת טפה של לבנונית ונופלת לתוכה, מיד הולד נוצר.
משל לחלב שנתון בקערה, אם נותן לתוכה מסו - קופא והולך ואם לאו - הולך ומרפרף.

א"ר אבהו:

טובה גדולה עשה הקב"ה עם האשה בעוה"ז, שלא התחיל יצירת הולד בגידים ועצמות, שאילו כן היה מבקע כרסה ויוצא.

ופקודתך שמרה רוחי -

יש פקידה של שמירה (בשמואל ברמז פ"ח).

סימן תתקו

ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים -

א"ר יהושע בן לוי:

בשלשה מקומות שמענו שאדם משמיע למודו סמוך למיתתו, דכתיב: **סוף דבר הכל נשמע וגו'.**
וכתיב: **להודיעך קושט אמרי אמת וגו'.**

וכתיב: **צלמות ולא סדרים**, בא אדם בצלה של מיתה סודר למודו, הוי: **צלמות ולא סדרים**.

כל ימות השנה יורדי גיהנום הם נדונים, ובשבת ובמוצאי שבת עד שהסדרים נשלמים אינם נדונים, וכשהסדרים נשלמים מלאך אחד יש ושמו **דומה**, הוא ממונה על הנשמות, בא ונוטל נשמתן ומקלען לארץ, הדא דכתיב: **צלמות ולא סדרים**.

מהו צלמות?

צאו למות ששלמו הסדרים.

פרק יא

המשך סימן תתקו

ואולם מי יתן אלוה דבר וגו' ויגד לך תעלומות חכמה וגו' החקר אלוה תמצא -

למה איוב דומה?

למי שנתון בקולר ואומר: אני יודע מה בתוך פלטין של מלך!

אמרו לו: התר עצמך מן הקולר ונדע שאמת אתה אומר.

אף כך איוב היה לבוש שבעה מיני שחין, והיה צריך לצדקה, שכן הוא אומר: **חנוני חנוני אתם**

רעי.

והוא אומר: הגעתי לסוף מעשיו, שנאמר: **אדעה מלים יענני**.

אמרו לו חבריו: **החקר אלוה תמצא הן יהרוס ולא יבנה**.

מהפך סדום ומהרסה מי בנאה?

אין בריה יכולה לעמוד כנגד מעשיו.

ארוכה מארץ מדה וגו' -

דבר זה אמרו איוב ולא פרשו (ביחזקאל ברמז שמ"א):

כי הוא ידע מתי שוא -

(ברמז ש"ה).

דרש רבי יששכר דכפר מנדו:

בנוהג שבעולם, אדם עושה גדישים גדישים של עבירות ועושה תשובה, כביכול **וירא און ולא**

יתבונן.

ואיש נבוב ילבב -

א"ר אבדימי זמן חיפא:

קודם שיאכל אדם וישתה יש לו כמה לבבות, לאחר שאכל ושתה אין לו אלא לב אחד, שנאמר:

ואיש נבוב ילבב וגו'.

וכתיב : **נבוב לחות.**

ומתרגמינן:

חליל לוחין.

ואל תשכן באהליך עולה -

במערבא אמרי משמיה דרב:

אם און בידך הרחיקהו, זה שטר אמנה ושטר פסים.

ואל תשכן באהליך עולה -

זה שטר פרוע.

איתמר א"ר יוסי:

ספר שאינו מוגה עד שלשים יום מותר להשהותו, מכאן ואילך אסור להשהותו, משום : **ואל**

תשכן באהליך עולה.

ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם -

אבל ישראל יש להם מנוס שיתנצלו מדינה של גיהנום, שנאמר : **נתת ליראיך נס להתנוסס.**

למה?

מפני קושט סלה - כדי ליתן שכרם בקושט, שנאמר : **ונתת פעולתם באמת.**

א"ר יוחנן:

ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר, כדי שיעשו תשובה, וכיון שלא עשו תשובה,

אמר : תיפח עצמם של רשעים, שנאמר : **ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח**

נפש.

משל לכת לסטים שמרדה במלך, תפושם וחבשם בבית האסורים.

מה עשו?

חתרו חתירה אחת ויצאו להם.

היה שם אחד שלא ברח, לשחרית מצאו המלך, אמר לו : שוטה, החתירה לפניך ולא היית

בורח!?

כך אמר הקב"ה לרשעים : תשובה לפניכם ואין אתם חוזרים!?

הה"ד : **ומנוס אבד מנהם.**

פרק יב

המשך סימן תתקו

אמנם כי אתם עם ועמכם תמות חכמה -

אין עם אלא חכמים.

וכן הוא אומר: **וילך וישב את העם - אל תקרי תמונת** אלא **תוימת** חכמה, כל זמן שחכם קיים חכמתו מתקיימת, מת חכם אבדה חכמתו עמו. וכן מצינו, משמת ר' (נתן) [יוחנן ב"ז] מת חכמתו עמו.

לפיך בוז לעשתות שאנן -

אמר רבא:

מלמד, שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואומר להם דברים קשים כלפידים, והן מבזין אותן

ואומרים לו: **זקן, תיבה זו למה?**

א"ל: הקב"ה מביא עליכם מבול.

א"ל: **מבול של מה?**

אם של אש - יש לנו דבר אחד ועיליתא שמו.

ואם של מים מביא - אם מן הארץ הוא מביא, יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בו את

הארץ. ואם מן השמים הוא מביא, יש לנו **דבר אחר:** ועקב שמו, ואמרי לה: עקש שמו.

א"ל: הוא מביא מבין עקבי רגליכם, שנאמר: **נכון למועדי רגל.**

תנא דבי ר' ישמעאל:

מימי המבול קשים ועבים כשכבת זרע, שנאמר: **נכון למועדי רגל.**

וא"ר חסדא:

ברותחין קלקלו וברותחין נדונו.

ברותחין קלקלו - בעברה.

וברותחין נדונו - בשכבת זרע.

לפיך בוז -

א"ר אבא בר כהנא:

אמר הקב"ה: כרוז אחד עמד לי בדור המבול, זה נח.

תמן אמרין:

כרוז ליה - לפיד ליה.

בוז -

שהיו מבזין עליו וקריין ליה: בוזא סבא.

לעשתות שאנן -

שהיו שקטים כעשות.

נכון למועדי רגל -

שהיו מוכנין לשני שברים:

לשבר מלמעלן,
ולשבר מלמטן.

ישליו אהלים לשודדי ובטוחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו -
אלו הבאת על דור המבול יסורין, לא היו מורדים בך אלא השפעת להם טובה.

אמר ר' אדא אמרי בי רב:

ארבעה מתחרט עליה הקב"ה בכל יום שבראן, ואלו הן:

כשדים,

וישמעאלים,

גלות,

ויצר הרע.

כשדים דכתיב: **הן ארץ כשדים זה העם לא היה -** הלואי לא היה.

ישמעאל דכתיב: **ישליו אהלים לשודדים וגו'.**

גלות דכתיב: **ועתה מה לי פה נאם ה' וגו'.**

יצר הרע דכתיב: **אוספה הצלעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי.**

או שיח לארץ ותורך ויספרו לך דגי הים -

(ביהושע ברמז ל"ד):

אשר בידו נפש כל חי -

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:

סימן זה יהא בידך, כל זמן שהאד נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו, שנאמר: **אשר בידו נפש כל חי.**

ואומר: **בידך אפקיד רוחי.**

מת נתונה באוצר, שנאמר: **והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים.**

אשר בידו נפש כל חי -

ר' לוי ור' יצחק,

ר' לוי אמר:

שני דברים בימין ושני דברים ביד.

שני דברים בימין - התורה והצדקה.

תורה - מימינו **אש דת למו,**

צדקה - **צדק מלאה ימינך.**

שני דברים ביד - נפש ומשפט.

נפש מנין?

אשר בידו נפש כל חי.

משפט מנין?

ותאחז במשפט ידי.

בישישים חכמה -

תניא ר' ישמעאל בר' יוסי אומר:

תלמידי חכמים, כל זמן שמזקינים חכמה נתוספת בהם, שנאמר: **בישישים חכמה**, אבל עמי הארץ, כל זמן שמזקינים טפשות נתוסף בהם, שנאמר: **מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח**.

הן יעצור במים ויבשו -

שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם.

מדת בשר ודם תופס בידו ספוג מלא מים, עוצר בספוג המים יורדים, פותח ידו אין המים יורדים, אבל הקב"ה אינו כן, אלא אם עוצר אין המים יורדים, שנאמר: **הן יעצור במים ויבשו**. וכתוב: **ועצר את השמים ולא יהיה מטר**, אבל אם פותח יורדין, שנאמר: **יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו'**.

רבי ברכיה בשם ר' יודן:

כל העולם כלו מים במים, ואת אמרת יקוו המים אל מקום אחד! משל עשר נודות נפוחות מונחות בטרקלין, הוצרך המלך למקומם, **מה עשה להם?** התיר והוציא את רוח וסלקם לזויות, כך דרך הקב"ה כל מימי בראשית סלקם לאוקינוס, הדא הוא דכתיב: **הן יעצור במים ויבשו וגו'** (בפסוק מקולות מים רבים).

עמו עוז ותושיה -

א"ר יהושע בן לוי:

עוז -

זו תורה, שנאמר: **ה' עוז לעמו יתן**,

ולמה נקרא שמה תושיה?

שהיא מתשת את הגוף ואת העינים.

מהו שוגג ומשגה?

ריש לקיש אמר:

נביאים ונביאותם.

ר' יוחנן אמר:

שטיא ושטותן.

ורבנן אמרין:

שגה אדם בדברי תורה משגיח אותו, שנאמר: **ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי**, לא דיו לאדם שהיא ממתנת לו בחייו, אלא בשעת מיתתו היא עמו.

מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם -

כתיב: **הניקה בנים שרה - שרה** אמנו היתה צנועה ביותר.

א"ל אברהם אבינו: שרה, אין זו שעת הצנע, גלי את דדיך כדי שידעו הכל שהקב"ה התחיל לעשות נסים, גלתה דדיה והיו נובעות חלב כשתי מעינות והיו מטרוניות באות ומניקות את בניהם, והיו אומרות: אין אנו כדאי להניק את בנינו מחלבה של (יצחק) [צדקת].

רבנן אמרין:

כל מי שבא לשם שמים נתן לו ממשלה בעולם ולא עשו, אלא הפליגו את עצמן בסיני ולא קבלו את התורה, נטל מהם אותה הממשלה, הדא הוא דכתיב: **מוסר מלכים פתח וגו'.**

מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח -

זה יצחק ויעקב, ששניהם בקשו לגלות מסתורין של הקב"ה.

יצחק קרא לעשו, בקש לגלות לו את הקץ, שנאמר: **ויקרא את עשו בנו הגדול.**

יעקב קרא לבניו, בקש לגלות להם את הקץ, שנאמר: **האספו ואגידה לכם.**

א"ל הקב"ה: לבניך קראת ולי לא קראת, **ולא אותי קראת יעקב**, התחיל אומר לבניו: בבקשה מכם היו מכבדים להקב"ה.

א"ל: **מה בלבך?**

א"ל: אחד.

א"ל: כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, **שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.**

משל למה הדבר דומה?

ומה לעבד שהאמינו המלך על כל שיש לו, בא אותו העבד למות, קרא לבניו לעשותם בני חורים, ולומר להם היכן דייתיקי שלהם, ידע המלך ועמד לו למעלה הימנו, ראה והפליג הדבר שהיה רוצה לגלות, התחיל אומר להם: בבקשה מכם, עבדיו של מלך אתם, היו מכבדין את המלך, כשם שהייתי מכבדו כל ימי.

שופך בוז על נדיבים -

האי מאן דפגע באתתא בעידנא דקא סלקא מטבילת מצוה, אי איהו קדים ומשמש אחדא ליה לדידה רוח זנונים, ואי איהו קדמה ומשמשא אחדא לה לדידה רוח פלגא.

ומאי תקנתיה?

לימא הכי: **שופך בוז על נדיבים.**

משגיח לגוים ויאבדם -

בעל צפון נשתייר מכל היראות כדי לפתות לבן של מצרים, עליו הוא אומר: **משגיא לגוים**
ויאבדם, והיינו דכתיב: **ופרעה הקריב** - שהיו אומרים קשה בעל צפון שלא שלטה בו פורענות
ושעמד על עצמו.

פרק יג

המשך סימן תתקו

ואולם אתם טופלי שקר רופאי אליל כלכם -

מאי משמע דהאי אלל מרטקא הוא?

דכתיב: **רופאי אליל כלכם.**

זכרוניכם משלי אפר -

א"ר תנחום בר חנילאי:

אם זכיתם - אתם בניו של אברהם, שהמשיל עצמו לאפר, שנאמר: **ואנכי עפר ואפר.**

ואם לאו - **לגבי חומר גביכם** - התקינו עצמכם לשעבוד מצרים.

דבר אחר:

א"ל איוב לחבריו: מה אתם מתעים את הבריות, סבורים שאתם צדיקי כאברהם, שמשל עצמו

לעפר ואפר ואין אתם אלא כדור המבול וכאותם שכתוב בהם: **והחמר היה להם לחומר.**

כי לא לפניו חנף יבוא -

א"ר חסדא א"ר ירמי בר אבאף

ארבע כתות אין מקבלים פני שכינה:

כת חנפים,

כת לצים,

כת שקרים,

כת מספרי לשון הרע.

כת לצים, דכתיב: משך ידו את לוצצים.

כת חנפים, דכתיב: כי לא לפניו חנף יבוא.

כת שקרים, דכתיב: דובר שקרים לא יכון לנגד עיני.

כת מספרי לשון הרע, דכתיב: כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע.

פרק יד

המשך סימן תתקו

מי יתן טהור מטמא לא אחד -

תניא:

דם נעכר ונעשה חלב, דברי ר' מאיר.

ר' יוסי אומר:

אבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עליה, עד כ"ד חדש.

מאי טעמא דר' מאיר?

דכתיב: מי יתן טהור מטמא לא אחד.

ורבנן?

א"ר יוחנן:

זו שכבת זרע שהיא מטמאה ואדם הנוצר ממנה טהור.

ור' אלעזר אמר:

אלו מי הנדה שמזה והמזין עליו טהור והנוגע טמא.

ומזה דכתיב בקרא: **ומזה מי הנדה יכבס בגדיו** - היינו נושא, והאי דאפקית בלשון מזה, הא קא משמע לן עד דדרי כשעור הזאה.

מי יתן טהור מטמא לא אחד -

כגון אברהם מתרח,

חזקיה מאחז,

מרדכי משמעי,

ישראל מעו"א.

ומי עשה כן? ומי צו כן? ומי גזר כן?

לא אחד - לא יחידו של עולם!?

תמן תנינן:

האשה שמת ולדה בתוך מעיה והושיטה החיה את ידה ונגעה בו - החיה טמאה טומאת שבעה והאשה טהורה עד שיצא הולד.
יצא הולד המת בבית - הבית טהור, יצא ממנו מטמא אותו.

מי גזר כן?

לא יחידו של עולם!?

תמן תנינן:

כל העוסקים בפרה מתחלה ועד סוף מטמאים בגדים והיא גופה מטהרת טמא, אלא אמר הקב"ה: **חקה חקקתי גזרה גזרתי ואין אתם רשאים לעבור על גזרתי.**

אם חרוצים ימיו מספר חדשיו אתך חקיו עשית ולא יעבור -

בשעה שברא הקב"ה את העולם חרץ ימיו של כל אחד ואחד, שנאמר: **והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים.**

ולמי נתנם?

ליעקב, שנאמר: **מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל.**

מספר חדשיו אתך חקיו עשית -

אמר הקב"ה לישראל: **אם עשיתם חקי אין השטן נוגע בכם, שנאמר: מדי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבור ביום ובלילה.**

חקיו עשית ולא יעבור -

וכך אמר לשלמה בשעה ששאל את החכמה: **וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד -** אם תקיים את התורה ואת החקים - אין מלאך המות נוגע בך. אם תלך בדרכי לשמור חקי ומצותי כאשר הלך דוד אביך - והארכת את ימך. אדם הראשון אלו שמר את המצוה שנתתי לו, לא היה מת, לפיכך: **אם בחקתי תלכו.**

כי יש לעץ תקוה -

זה אברהם.

אם יכרת ועוד יחליף -

אם יאמר עליו כורת הברית, עוד יחליף מצות ומעשים טובים.

ויונקתו לא תחדל -

זה לחלוחית שלו.

אם יזקין בארץ שרשו -

ואברהם זקן.

ובעפר ימות גזעו -

ותמת שרה.

מריח מים יפריח -

מריח מעשים טובים יפריח.

ועשה קציר כמו נטע -

נטע כמו קציר אין כתיב כאן, אלא **ועשה קציר כמו נטע -** התוספת מרובה על העקר, **ויוסף אברהם ויקח אשה.**

אם יזקין בארץ שרשו -

אם ראה אדם שהתורה פוסקת מזרעו ישא בת תלמיד חכם, שנאמר: **מריח מים יפריח**.

ואולם הר נופל יבול -

זה לוט שנפל מהר.

וצור יעתק ממקומו -

זה אברהם שפנה ממקומו, לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים.

אמר: מה אני מפסיק צדקה מביתי?!

הלך ונטה לו אהל בגרר, דכתיב: **ויסע משם אברהם**.

תתקפדו לנצח ויהלוך -

תוקף שנתן הקב"ה לאדם.

לנצח -

לעולם היה.

ויהלוך -

בשעה שהניח דעתו של הקב"ה והלך אחר דעתו של נחש, **משנה פניו ותשלחהו**.

סימן תתקז

יכבדו בניו ולא ידע -

בני ר' חייא נפוק לקרייתא אייקר להו למודייהו, והוו יתבי וקא מצערי למהדריה.

אמר ליה חד לחבריה: **ידע אבונא בצערא?**

אמר לו: ומי ידע, והכתיב: **יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו**, ולא ידעי, והא כתיב: **אך**

בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל.

וא"ר יצחק:

קשה רמה למת כמחט בבשר החי, בצערא דגופיה ידעי, בצערא דאחריני לא ידעי.

רבי יהושע דסכנין בשם ר' יהושע בן לוי:

כל תלתא יומין נפשא טייסא על גופה, סבירא דהיא חזר על גופה, כיון דחזא ליה דאישתנין זיווהי דאפוי, היא שבקא ליה ואזלא לה.

לאחר תלתא יומין הכרס נבקעת על פניו, ואומרת לו: הא לך מה שגזלת וחמסת ונתת בי.

ר' חגי בשם ר' יאשיהו מייתי לה מהכא:

וזריתי פרש על פניכם פרש חניכם - באותה שעה, **אך בשרו עליו יכאב**.

ונפשו עליו תאבל -

אמר רב:

נפשו של אדם מתאבלת עליו, שנאמר: **ונפשו עליו תאבל.**

אמר רב יהודה:

מי שאין לו מנחמין הולכים עשרה בני אדם ויושבים במקומו. ההוא דשכיב בשבבותיה דר' יהודה, לא הוה ליה מנחמין, כל יומא הוה דבר רב יהודה עשרה ויתיב בדוכתא, איחזי ליה בחלמא, א"ל: תנוח דעתך שהנחת דעתי.

א"ר אבהו:

כל מה שאומר בפני המת יודע עד שיסתם הגולל.

פליגי בה ר' חייא ור' שמעון ברבי:

חד אמר:

עד שיסתם הגולל.

וחד אמר:

עד שיתעכל הבשר.

מאן דאמר עד שיתעכל הבשר, דכתיב: **אך בשרו עליו יכאב.**

ומאן דאמר עד שיסתם הגולל, דכתיב: **וישוב העפר על הארץ.**

פרק טו

המשך סימן תתקז

החכם יענה דעת רוח -

רבנן דרומאי בשם ר' אלכסנדר ור' אבא בשם ר' כהנא:

החכם יענה דעת רוח -

זה אברהם, דכתיב: **וישמע אברהם לקול שרי.**

וימלא קדים בטנו -

זה יעקב, שנאמר: **ויחר אף יעקב ברחל.**

א"ל הקב"ה: כך עונין את המעיקות!:

חייך, שבניך עתידין לעמוד לפני בניה.

ותבחר לשון ערומים -

תנא דבי ר' ישמעאל:

לעולם יספר אדם בלשון נקיה, שהרי בזב קראו: **מרכב** ובאשה קראו: **מושב**.

ואומר: **ותבחר לשון ערומים**.

ואומר: **ודעת שפתי ברור מללו**.

מאי ואומר?

וכי תימא הני מיילי בדאורייתא אבל בדרבנן לא, ואומר: **ותבחר לשון ערומים**.

וכי תימא הני מיילי בדרבנן, אבל במילי דעלמא לא, ואומר: **ודעת שפתי ברור מללו**.

הן בקדושיו לא יאמין -

א"ר חנינא בר פפא:

כתיב: **ומשך אבירים בכחו** - ומשך יצר הרע אבירים בכחו.

ומי הם?

כגון: דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה וסדומיים, לפיכך יקום צדיק ולא יאמין.

א"ר פנחס:

אילו בקשו אבות העולם שתהא דירתן למעלה יכולים היו, ואעפ"כ לא נקראו קדושים עד

שנסתם הגולל לפניהם, שנאמר: **לקדושים אשר בארץ המה**.

ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי, אם בקדושיו לא יאמין במאן יאמין!:

יומא חד הוה קא אזיל באורחא, חזא להווא גברא דהוה קמנטר תאני, שביק הנך דמטו,

ושקיל הנך דלא מטו.

א"ל: לאו הנך מעלי טפי.

א"ל: הנך לאורחא קא בעינא להו, והני מינטרן.

אמר: היינו דכתיב: **הן בקדושיו לא יאמין**.

אף כי נתעב ונאלח -

אמר רבא:

כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם, שנאמר: **מבית ומחוץ תצפנו**.

רבא בר עולא אמר:

נקרא תועבה, שנאמר: **אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה**.

אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם -

יהודה הודה ולא בוש, **מה היה בסופו?**

נחל חיי העולם הבא.

ראובן הודה ולא בוש, **מה היה בסופו?**

נחל חיי העולם הבא.

ומה שכרן בעולם הזה?

להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם, שנאמר: יחי ראובן ואל ימות וגו' וזאת ליהודה.

כל ימי רשע -

זה שאמר הכתוב: **כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה** - ראיתי שלותן של רשעים והייתי מקנא, כאלו הם עושים חללים חללים. וכן הוא אומר: **כל ימי רשע הוא מתחולל**.

שלום רשעים אראה - יושבים השקט ובטח, בתיהם שלום מפחד.

נווד הוא ללחם איה ידע כי נכון בידו יום חשך -

א"ר נתן בר אבא אמר רב:

כל המצפה לשלחן חברו, עולם חשך בעדו, שנאמר: **נווד הוא ללחם איה ידע כי נכון בידו יום חשך**.

תנו רבנן:

שלשה חיהם אינם חיים:

המצפה לשלחן חברו

ומי שאשתו מושלת עליו,

ומי שיסורים מושלים בגופו.

ויש אומרים:

אף מי שאין לו אלא חלוק אחד.

ולתנא קמא אפשר דמעין בה.

כי עדת חנף גלמוד -

א"ר אלעזר:

כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה, שכן בכרכי היס קורין לנדה גלמודה.

מאי גלמודה?

גמולה דא מבעלה.

ואמר רבי אלעזר:

כל עדה שיש בה חנופה, לסוף גולה.

כתיב הכא: **כי עדת חנף גלמוד**.

וכתיב התם: **ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה**.

פרק טז

המשך סימן תתקז

יפרצני פרץ על פני פרץ -

א"ר יהודה בר שלום:

בדור המדבר הכתוב מדבר, כיון שבאו לקדש מתה מרים, כיון שבאו להר ההר מת אהרן ואח"כ מת משה.

פרק יז

המשך סימן תתקז

ויאחז צדיק דרכו -

בשעה שהכעיסו המרגלים הקב"ה, אמר משה: רבש"ע, תפוס דרכך תפוס אומנותך שכל הצדיקים תפשו אומנותם. אברהם תפש את המילה, יצחק את התפלה, יעקב את האמת - **תתן אמת ליעקב**. יוסף את החסידות - **ויט אליו חסד**. משה את הענוה - **והאיש משה ענו**. אהרן את השלום - **בריתי היתה אתו החיים והשלום**. פנחס את הקנאה - **בקנאו את קנאתי**. אף אתה תפוס אומנותך.

ומהו אומנותי?

אמר לו: **אל רחום וחנון**, הדא הוא דכתיב: **ועתה יגדל נא כח ה' וגו'**.

ויאחז צדיק דרכו -

זה הקב"ה, דכתיב: **כי צדיק ה' צדקות אהב**.

וטהר ידים -

זה הקב"ה, דכתיב: **וטהור עינים מראות ברע**.

יוסיף אומץ -

זה הקב"ה, שהוא מעצים כחן של צדיקים שיעשו רצונו.

דבר אחר:

ויאחז צדיק דרכו -

זה משה, דכתיב ביה: **צדקת ה' עשה**.

וטהר ידים -

זה משה, דכתיב ביה: **לא חמור אחד מהם נשאתי.**

יוסיף אומץ -

זה משה, שהוא מעצים כח וגבורה, שנאמר: **ועתה יגדל נא כח ה' וגו'.**

פרק יח

המשך סימן תתקז

טורף נפשו באפו -

אבא בנימין אומר:

שנים שנכנסו לבית הכנסת להתפלל וקדם אחד מהם את חברו להתפלל ולא המתין לחברו (להתפלל) ויצא טורפין לו תפלתו בפניו, שנאמר: **טורף נפשו באפו הלמענד תעזב ארץ.** **[ולא עוד, אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר]: ויעתק צור ממקומו - ואין צור אלא הקב"ה, שנאמר: צור ילדך תשי.**

ואם המתין לו מה שכרו?

א"ר חנינא:

זוכה לברכות הללו, שנאמר: **לוא הקשבת למצותי וגו' ויהי בחול זרעך וגו'.**

אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך -

א"ר אלכסנדר:

כל אדם שמתה עליו אשתו עולם חשך בעדו, שנאמר: **אור חשך באהלו.**

ר' יוסי בר חנינא אומר:

פסיעותיו מתקצרות, שנאמר: **יצרו צעדי אוננו.**

ר' אבהו אמר:

עצתו נשלכת, שנאמר: **ותשליכהו עצתו.**

פרק יט

המשך סימן תתקז

ואף אמנם שגיתי -

(לעיל בפסוק עמו עוז ותושיה).

חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי -

דרש ר' פנחס בר חמא:

קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות, דכתיב: **כי יד אלוה נגעה בי.**

מאי אהדרינהו ליה חברייה?

השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני.

ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה -

אמר אברהם לפני הקב"ה: אחר שמלתי את עצמי, הרבה גרים באים לידבק לזאת אות הברית.

ומבשרי אחזה אלוה -

אלולא שעשיתי כן, **מהיכן הקב"ה נגלה עלי?**

שנאמר: **וירא אליו ה'.**

פרק כ

המשך סימן תתקז

הזאת ידעת מני עד מני שים אדם עלי ארץ -

אמר רבי חמא בר חנינא:

משל למדינה שהיתה מסתפקת מן החמרין והיו שואלים אלו לאלו: **מה שברון נעשה במדינה**

היום?

של ששי היו שואלים לשל חמישי, של חמישי לשל רביעי, של רביעי לשל שלישי, של שלישי לשל שני, של שני לשל ראשון, של ראשון למי שואלים, לא לבני מדינה שהם עסוקים בדימוסיה של מדינה!?

כך מעשי כל יום ויום היו שואלים אלו לאלו: **מה בריות ברא הקב"ה בכס?**

ושל ראשון למי היו שואלים, לא לתורה שקדמה לברייתו של עולם אלפים שנה!?

דכתיב: **ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום -** ויומו של הקב"ה אלף שנים, דכתיב: **כי**

אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור, הה"ד: **הזאת ידעת מני עד -** התורה יודעת מה היה

קודם לברייתו של עולם, אבל אין לך לדרוש אלא **מני שים אדם עלי ארץ.**

וכן הוא אומר: **כי שאל נא לימים ראשונים למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ.**

ר"א בשם רבי פדת אמר:

בגדול ממך אל תדרוש,

ברחוק ממך אל תחקור,

במופלא ממך אל תדע,

במכוסה ממך אל תגלה,

במה שהורשית התבונן, אין לך עסק בנסתרות.

אם יעלה לשמים שיאו -

זה אדם הראשון שנברא מלא כל העולם כלו.

וראשו לעב יגיע -

עד דמטי ענני.

אם יעלה לשמים שיאו -

רב כי הוה נפיק למידן אמר:

ברעות נפשי לקטלא נפיק, וצבו ביתי לית אנא עביד, ריקם לביתי עייל, ערום אכנס לה ערום אצא ממנה, ולואי שתהא יציאה כביאה.

כי הוה חזי אמבואה בתריה, אמר: **אם יעלה לשמים שיאו וגו'.**

כגללו לנצח יאבד -

על שגלל מצוה קלה נטרד מגן עדן.

רואיו יאמרו איו -

הן האדם היה כאחד ממנו.

דבר אחר:

אם יעלה לשמים שיאו -

זה משה שעלה לעב ודרסו רגליו ערפל, כיון שהגיע קצו, כתיב: **הן קרבו ימיך וגו'.**

חיל בלע ויקיאנו -

אמר רבי:

אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע, ימות דואג!

אמר: **חיל בלע ויקיאנו.**

אמר לפניו: **מבטנו יורישנו אל,**

כתיב: גם אל יתצד לנצח -

אמר לו הקב"ה לדוד: ליתי דואג בעלמא דאתי.

אמר: **גם אל יתצד לנצח.**

לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה, **יחתך ויסחך מאהל,** ליהוון ליה בני רבנן, **ושרשך מארץ**

חיים סלה.

אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו -

א"ר אלעזר:

כל מי שאינו מהנה ת"ח מנכסיו, אינו רואה **סימן ברכה לעולם,** שנאמר: **אין שריד לאכלו וגו'**

- ואין שריד אלא ת"ח, שנאמר: **ובשרידים אשר ה' קורא.**

רבי אליעזר אמר:

כל מי שאינו משייר פתים על שלחנו, אינו רואה סימן ברכה לעולם, שנאמר: **אין שריד לאכלו וגו'.**

והא אמר ר' אליעזר:

כל מי שמשייר פתים על שלחנו כאלו עובד ע"א, שנאמר: **העורכים לגד שלחן!?** לא קשיא, הא דאיכא שלמה בהדיה, הא דליכא שלמה בהדיה.

במלאת שפקו יצר לו -

אמר רב המנוא:

אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתמלא סאתו, שנאמר: **במלאת שפקו יצר לו:**

סימן תתקח

כל חשך טמון לצפוניו -

א"ר אלעזר:

כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו, שנאמר: **כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו -** ואין שריד אלא ת"ח, שנאמר: **ובשרידים אשר ה' קורא.**

א"ר יהודה אמר רב:

כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל לגיהינם, שנאמר: **כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש וגו' -** ואין שריד אלא ת"ח, שנאמר: **ובשרידים אשר ה' קורא.**

א"ר זירא אמר רב:

כל השונה לתלמיד שאינו הגון, כאלו זורק אבן למרקוליס, שנאמר: **כצור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד -** ואין כבוד אלא תורה, שנאמר: **כבוד חכמים ינחלו.**

דבר אחר:

כל חשך טמון לצפוניו -

כל החשך היה טמון בסדום שהיא בשמאלה של ארץ ישראל, שנאמר: **ואחותך הקטנה ממך היושבת על שמאלך וגו'.**

מהו ירע שריד באהלו?

אפילו שריד אחד שנשתייר מהם ירע באהלו,

ואיזה?

זה לוט, שנאמר: **ותבט אשתו מאחוריו.**

דבר אחר:

כל חשך טמון לצפוניו -

זה עשו.

תאכלהו אש לא נופח -

זה יעקב. שנאמר: **והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש:**

יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו -

לפי שנאמר: **האזינו השמים ואדברה.**

משל למלך שמסר את בנו לפדגוג להיות יושב בו ומשמרו.

אמר אותו הבן: כסבור אבא שהועיל כלום שמסרני לפדגוג, עכשיו הריני משמרו (כדי) שיאכל וישתה ויישן ואלך אני ואעשה צרכי.

אמר לו אביו: אף אני לא מסרתיך לפדגוג אלא כדי שלא יהא מזיזך מכאן.

כך אמר להם משה לישראל: שמא אתם (צריכים) [סבורים] לברוח מעל כנפי השכינה, או לזוז מן הארץ.

ולא עוד, אלא שהשמים כותבים, שנאמר: **יגלו שמים עונו.**

ומנין שאף הארץ מודעת?

שנאמר: **וארץ מתקוממה לו.**

יגל יבול ביתו -

שנו רבותינו:

על שבעה עשר דברים נגעים באים: על עין רעה וכו' (כתוב ברמז תקע"ב):

פרק כא

המשך סימן תתקח

זרעם נכון לפניהם עמם וצאצאיהם לעיניהם -

והוא ישקיט ומי ירשיע.

דרש ר' מאיר:

והוא ישקיט - מעולמו, ויסתיר פנים - מעולמו, כדיין שמנתחין וילון על פניו ואינו יודע מה נעשה בחוץ.

א"ל: **דיך מאיר!**

אמר לו: **ומהו דכתיב והוא ישקיט?**

א"ל: לא נתנה שלוחה לדור המבול אלא לחייבן.

ומה שלוחה נתן להם?

זרעם נכון לפנייהם עמם וצאצאיהם לעיניהם.

ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון -

רבי לוי ורבנן,

רבי לוי אמר:

לשלשה ימים היתה אשתו של אחד מהם מעוברת ויולדת.

נאמר כאן: **נכון**, ונאמר להלן: **היו נכונים לשלשת ימים.**

ורבנן אמרין:

ליום אחד.

נאמר כאן: **נכון** ונאמר להלן: **והיה נכון לבקר.**

מה נכון להלן יום אחד, אף כאן יום אחד.

וצאצאיהם לעיניהם -

שהיו רואים בניהם ובני בניהם.

ישלחו כצאן עויליהם -

א"ר לוי:

בערביא צווחין לינוקא עוילא.

וילדיהם ירקדון -

כאלין שדיא, כמה דאת אמר: **ושעירים ירקדו שם** - כשהיתה אחת מהם יולדת ביום, היתה

אומרת לבנה: צא והבא לי צור לחתוך טבורך, בלילה היתה אומרת לבנה: צא והדלק לי את

הנר לחתוך טבורך.

עובדא הוה בהדא אתתא דיילידת בלילא.

אמרה לבנה: צא והדלק בוצינא דנקטא שורך.

נפק ופגע ביה שידא שומרון.

אמרה לה: זיל גלוג לאמך דקרא תרנגולא, ואלולא דקרא תרנגולא הוינא מחיתך וקטיל יתך.

א"ל: זיל את וגלוג לאימא דאימך דלא קטעא אימא שרי, דאלו קטעת אמי שורי הוינא מחיתך

וקטיל יתך, הדא הוא דכתיב: **בתייהם שלום מפחד -** מן המזיקין.

ולא שבט אלוה עליהם -

מן היסורין.

וכשהסתיר פניו מהם, **מי אמר לו לא עשית כשורה? ומה הסתיר פניו מהם?**

שהביא עליהם מי המבול, **על גוי ועל אדם יחד.**

על גוי -

זה דור המבול.

ועל אדם -

זה נח, שממנו הושתת העולם.

מה שדי כי נעבדנו -

דור המבול אמרו כך (כתוב ברמז תק"כ).

פרק כב

המשך סימן תתקח

ואיש זרוע לו הארץ -

(ברמז פ"ז).

אמר ר' אלעזר:

לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרוע, שנאמר: **ואיש זרוע לו הארץ**.

א"ר אלעזר:

כל המגביה ידו על חברו אין לו תקנה אלא קבורה, שנאמר: **ואיש זרוע לו הארץ**.

אשר קמטו ולא עת -

תני ר' שמעון החסיד:

אלו תתקע"ד דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו, עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור והם הם עזי פנים שבדור, זה שאמר הכתוב: **ועוז מלך וגו'** - כל העוז והגבורה של הקב"ה.

וכן דוד אומר: **לך ה' הגדולה וגו'**.

אתה מוצא, מי שהוא בעל זרוע אינו מבקש משפט אלא מעביר הדרך שהוא בטוח על זרועו,

שנאמר: **ואיש זרוע לו הארץ וגו'** - והקב"ה אעפ"כ ששלו העוז והגבורה **משפט אהב**.

רב נחמן בר יצחק אמר:

אשר קומטו -

לברכה כתיב, אלו ת"ח שמקמטין עצמם על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה מגלה להם סוד כנהר לעולם הבא.

נהר דינור מהיכא קא נפיק?

א"ר ירמיה בר אבא:

מזיעתן של חיות.

ולחייכן שפיד?

א"ר חלקיה בר טוביא:

על ראש רשעים בגיהנום, שנאמר: **סער מתחולל על ראש רשעים יחול.**

ר' יעקב אמר:

על אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם.

יראו צדיקים וישמחו -

הרשעים, **תחשכנה עיניהם מראות -** שהם רואים וחוטאים:

ותרא האשה,

ויראו בני האלהים,

וירא חם אבי כנען,

וירא בלק,

וירא אותה שכס בן חמור,

וירא המן,

וירא עשו.

אבל הצדיקים: **יראו צדיקים וישמחו:**

וירא והנה איל,

וישא עיניו וירא,

וירא יעקב,

וירא בסבלותם,

וירא פינחס.

אם לא נכחד קימנו וגו' -

(בשמואל ברמז קס"ח):

והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך -

א"ר הונא בר ברכיה משום ר' אלעזר הקפר:

כל המשתף שם שמים בצערו כופלים לו פרנסתו, שנאמר: **והיה שדי בצריך וגו'.**

ר' שמואל בר נחמני אמר:

פרנסתו מעופפת עליו כנשר, שנאמר: **וכסף תועפות לך.**

ותגזר אמר ויקם לך -

דרש ר' נחמן בר רב חסדא:

מה שלחו לו בני לשכת הגזית לחוני המעגל?

ותגזר אמר ויקם לך -

אתה גזרת מלמטה והקב"ה קיים אמריך מלמעלה.

ועל דרכיך נגה אור -

דור שהיה אפל הארתו בתפלתך

ני אמרתי להשפילן ואתה אמרת לגאותן, דידך קיימא דידי לא קיימא.

אני אמרתי לשחות עיניהם ברעב, ואתה אמרת להושיען, דידך קיימא דידי לא קיימא.

כי השפילו ותאמר גוה -

דור שפל הגבהתו בתפלתך.

ונמלט בבור כפיך -

במעשה ידיך הברורים.

דבר אחר:

ותגזר אמר ויקם לך -

זה יעקב.

ועל דרכיך נגה אור -

על שני דרכים, לפי שכתוב: **אם יהיה אלהים עמדי והנה אנכי עמך וגו'.**

ושבתי בשלום ויבא יעקב שלם.

ימלט אי נקי ונמלט בבור כפיך -

א"ר חנינא:

אונקיא אחת היתה ביד נח.

אם כן למה נמלט:

בבור כפיך.

אתיא כההיא, דרבי אבא בר כהנא:

כי נחמתי כי עשיתים ונח מצא חן - אלא שמצא חן.

פרק כג

המשך סימן תתקח

מי יתן ידעתי ואמצאהו -

אשרי אדם שנגעו בו יסורין ולא קרא תגר אחר מדת הדין.

א"ר חנינא בר פפא:

איוב, אלולי לא קרא תגר כשבאו עליו יסורין, כשם שאומר עכשו: **אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב** כך היו אומרים: **אלהי איוב**, ולא עשה, אלא כיון שבאו עליו יסורין, התחיל מבעט ואומר: **מי יתן ידעתי ואמצאהו**, מיד אמר לו הקב"ה: איוב, החשכת העצה שנטלת.

ויען ה' את איוב וגו' -

אמר ליה: **מי זה מחשיך עצה במלין -** שהוצאת מפידך, היית אומר: אם אחפש מה יש לו להשיבני, **אדעה מלים יענני ואבינה מה יאמר לי.**

אמר איוב: הלכתי בכל מקום לבקשו ולא מצאתיו.

למזרח - הן קדם אהלוד ואיננו.

למערב - ואחור ולא אבין לו.

לצפון - שמאל בעשותו ולא אחז.

לדרום - יעטוף ימין ולא אראה.

אמר לו הקב"ה: מה אתה חוזר ומתיגע הריני נגלה עליך אמור לי, **מהיכן אני נגלה עליך?** העליונים והתחתונים אינם מחזיקים את כבודי, הרי אני מצמצם עצמי לתוך הסערה: **ויען ה' את איוב מן הסערה.**

דבר אחר:

מכל שער ושער שבראשו.

אמר לו הקב"ה: **למה אתה קורא תגר שהגיעוך יסורין?**

שמא אתה גדול מאדם יציר כפי שעל מצוה אחת שבטל גזרתי מיתה עליו ועל תולדותיו שמא קרא תגר?!

אמר לו: גדול אתה מיצחק שעל שאהב את עשו הכהיתי את עיניו.

אמר ליה: גדול אתה ממשה, על ידי שאמר: **שמעו נא המורים** גזרתי עליו שלא ליכנס לארץ.

אמר ליה: גדול אתה מאהרן, שלא חלקתי כבוד לבריה כיוצא בו, שהוא לבוש שמונה בגדים ונכנס לבית קדש הקדשים ומלאכי השרת בורחים מלפניו, **וכל אדם לא יהיה באהל מועד -**

אלו מלאכי השרת **ודמות פניהם פני אדם, וכבוד ה' מלא את הבית, ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת כי מלא כבוד ה'**, ובזמן שהיה נכנס הייתי חולק לו כבוד, ומסלק את כבודי מבין שני הכרובים.

אם על פיך יגביה נשר -

על פיך היה הקב"ה מגביה כבודי מבין שני כרובים, כמה דאת אמר: **כנשר יעיר קנו.**

סלע ישכון ויתלונן - משהיה יוצא היה חוזר וממלא הבית.

דבר אחר:

סלע שכן אין כתיב כאן, אלא **סלע ישכון.**

לן אינו אומר אלא **יתלונן.**

תשובה לאומר: אין הקב"ה בונה את בית המקדש.

על שן סלע ומצודה -

וילכוד דוד מצודת ציון.

ואחר כל הכבוד הזה כשנכנסו בניו להקריב שלא ברשות, לא הקפתי להם אלא חנקתי שתי אפרוחיו, שנאמר: **ואפרוחיו יעלעו דם**, ואעפ"כ לא סלקתי כבודי מהם, אלא **באשר חללים שם הוא - קרבו שאו את אחיכם**.

והוא באחד ומי ישיבנו -

שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם.

בשר ודם גדול מחברו מבטל גזרת חברו, אבל הקב"ה מי יכול למחות בידו, שנאמר: **והוא באחד ומי ישיבנו**.

דרש ר' פפייס:

לפי שהוא יחיד בעולמו ואין מי שימחה בידו, כל מה שהוא מבקש הוא עושה. **אמר ליה ר' עקיבא: דייך פפייס! אין דורשין כן, אלא הכל עושין בדין, כשם שסנהדרין נושאת ונותנת למטן, כך למעלן, שנאמר: ראיתי את ה' יושב על כסאו וצבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו**.

וכי יש שמאל למעלן, והא כתיב: ימינך ה' נאדרי בכח? אלא אלו מטין לכף חובה ואלו מטין לכף זכות, וכשם שהשואל שואל למטן, כך שואל למעלן, שנאמר: **בגזרת עירין פתגמא ובמימר קדישין שאלתא**.

ומהו והוא באחד ומי ישיבנו?

א"ר פנחס הכהן בר חמא:

שהוא יחידי בעולמו יודע משפטם של בריותיו.

ר' יהודה הלוי בר שלום:

עד שהוא יחידי בעולמו יודע דעתם של בריותיו, למי שהוא אומר: לך! בשליחותו ילך, הוי: **ונפשו אותה ויעש**.

וכן ירמיה אומר: **נער אנכי**.

א"ל הקב"ה: **אל תאמר נער אנכי**.

תנא:

אין מלאך אחד עושה שתי שליחות ואין שני מלאכים עושים שליחות אחד, שנאמר: **והוא באחד ומי ישיבנו**, ואת אמרת: **ויבאו שני המלאכים סדומה!?** אלא מיכאל אמר בשורתו ונסתלק, גבריאל הלך בשליחותו להפוך את סדום, רפאל להציל את לוט.

פרק כד

סימן תתקט

גבולות ישיגו -

מעשה דור המבול פרשו איוב.

מהו גבולות ישיגו?

שהיו נכנסין זה בגבולו של זה וזה בגבולו של זה.

עדר גזלו וירעו חמור יתומים ינהגו -

כשהיו רואים חמור ביד יתום, מיד היו נוטלים אותו ממנו.

יחבלו שור אלמנה -

אלמנה שמת בעלה והניח לה שור אחד ויצאה לרעותו, מיד היו נוטלים אותו ממנה.

ערום ילינו מבלי לבוש -

כיון שהיו רואים בני אדם שהיו עושים בהם כך, היו מהלכים ערומים כדי שלא יפשיטו את בגדיהם.

בין שורותם יצהירו -

שהיו עושים להם בדדיות קטנות.

יקבים דרכו ויצמאו -

א"ר איבו:

למה יקבים דרכו ויצמאו?

לפי שהיתה מארה מצויה בביתו של רשע. ולפי שהיו שטופים בזמה נמחו מן העולם, שנאמר:

קץ כל בשר בא לפני:

לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון ובלילה יהי כגנב -

זה דור המבול, דכתיב: **וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום** - משהיתה חמה זורחת עד שהיתה שוקעת לא היה בהן תוחלת.

ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים -

הנואף אמר: אין בריה יודעת בי ואני: **עיני משוטטים בכל הארץ.**

מה דרכן של עוברי עבירה?

משמרין שעת אפלה שעת חשך, וכן הגנבים: **חתר בחשך בתים.**

וכן הוא אומר: **הוי המעמיקים מה' וגו'.**

וקשה הנואף שהוא מסלק את השכינה, כביכול הקב"ה ממלא את העליונים ואת התחתונים, שנאמר: **הלא את השמים ואת הארץ אני מלא**, ובאיזה מקום שאותו האיש נואף הוא מרשל

כח השכינה, כשהוא בא לנאוף, כביכול הוא אומר למקום: סלק את עצמך תן לי שעה אחת, כביכול מפני שהוא ארך אפים הוא נותן לו מקום, שנאמר: **כי הוא ידע מתי שוא וירא און ולא יתבונן.**

ואומר: **וסתר פנים ישים -** הם מבקשים שלא תתעבר ממנו אלא שיעשו תאותן בלבד, ואינם יודעים שהקב"ה מפרסמן בעולם, מי שהוא יושב בסתר עליון שם פנים, שהיא מעוברת ממנו צר לה ולד ופניו דומין לנואף.

א"ר יצחק:

קשה כחו של נואף, שהוא מרשל כח השכינה.

כיצד?

הקב"ה צר לה צורת הולד והנואף בא עליה והקב"ה עומד ושוהא ואומר: **צורתו של מי אצור צורת הבעל או צורת הנואף כביכול?**

צור ילדך תשי -

א"ר זעירי:

כביכול תשו ידי הצייר.

אמר רבי: **משל למה הדבר דומה?**

לצייר שהוא צר איקונין של מלך, בא לגמור את הפרצוף, אמרו לו: מת המלך ועמד מלך אחר, נתרשלו ידיו של צייר והתחיל אומר: **מה אעשה, באלו סממנין אצור אותו בפניו של מלך ראשון או בשני?**

דבר אחר:

וסתר פנים ישים -

היא עשתה בסתר והקב"ה פרסמה בגלוי, שנאמר: **תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל,** לומר: במדה שאדם מודד בה מודדין לו (בישעיה בפסוק כי כל סאון סואן ברעש).

חתר בחשך בתים -

למה?

שיומם חתמו למו.

מה היו אנשי דור המבול עושים?

היה מביא אפרסמון ושף באבן ובא בלילה [ומריח] וחותרה.

כד דרשה ר' חנינא בצפורי:

אתעביד בהו תלת מאה חתרין. הוה להון אפופלסמון.

מה הוו צפוראי עבדון?

חתר בחשך בתים.

דרש רבא:

מאי דכתיב: חתר בחשך בתיים?

מלמד, שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקידין אפרסמון ומניחין אותו בבית גנזיהם ובאים ומריחים ככלב, שנאמר: **ישובו לערב יהמו ככלב,** ובאים וחותרים שם ונוטלים את ממון.

דרשה ר' יוסי בצפורי כו' -

(כדלעיל), אתו קא מצער ליה, אמר: מי הוה ידענא דאתון גנבי.

קל הוא על פני מים -

גזרה נגזרה על דור המבול שיאבדו במים.

תקולל חלקתם בארץ -

מי שפרע מדור המבול.

כל כך למה?

לא יפנה דרך כרמים - שלא היתה כונתם אלא למטעת כרמים, אבל נח לא היתה כונתו אלא להפרות ולהרבות, שנאמר: **אלה תולדות נח.**

סימן תתקי

ציה גם חס יגזלו מימי שלג -

בעון בטול תרומות ומעשרות השמים נעצרין מלהוריד טל ומטר, והיוקר הוה, והשכר אבד, ובני אד רצין אחר פרנסתם ואין מגיעים, שנאמר: **ציה גם חס יגזלו מימי שלג שאול חטאו.**

מאי משמע?

דתני דבי ר' ישמעאל:

דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם, הן הן יגזלו מימי שלג שלכם, ואם נותנין - מתברכין, שנאמר: **הביאו את כל המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די.**

מאי עד בלי די?

א"ר יהודה:

עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.

ישכחהו רחם מתקו רמה -

דרש ר' עקיבא:

מעשה של דור המבול בגינזק של מדי ולא בכו, כיון שהזכיר מעשה איוב בכו. קרא עליהם מקרא זה: **ישכחהו רחם -** שכחו רחמים מן הבריות, אף הקב"ה שכח רחמיו מהם.

מתקו רמה -

שמתק רמה מהם.

עוד לא יזכר ותשבר כעץ עולה -

א"ר אבהו:

תעקר אין כתיב כאן, אלא **תשבר**, כדבר שהוא נשבר ואינו מעלה חליפין.

ואי זה?

זה דור הפלגה.

רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב -

זה דור המבול, אחד מהם היה לוקח שתי נשים, אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש, זו שהיתה לפריה ורביה, יושבת כאלו אלמנה בחייה, וזו שהיתה לתשמיש, היה משקה אותה כוס עקרין שלא תלד והיתה יושבת בחיקו מקושטת כזונה, דכתיב: **ויקה לו למך שתי נשים שם האחת עדה** - [דעדה מיניה], **ושם השנית צלה** - שהיתה יושבת בצלו:

ומשך אבירים בכחו -

א"ר חמא בר חנינא:

משך יצר הרע אבירים בכחו.

ומי הם?

כגון: דור אנוש, דור המבול, דור הפלגה וסדומיים, לפיכך, יקום צדיק אינו מאמין בו כל שהוא בחיים.

וכן הוא אומר: **הן בקדושי לא יאמין**.

א"ר פנחס:

אילו בקשו אבות העולם שתהא דירתן למעלה, יכולין היו ואעפ"כ לא נקראו קדושים, עד שנסתם הגולל לפניהם, שנאמר: **לקדושים אשר בארץ המה**.

סימן תתקיא

רמו מעט ואיננו והמכו -

דרש ר' עזריה:

זמנין, א"ל משמיה דר' אמי, וזמנין א"ל משמיה דר' אסי:

כל אדם שיש לו גסות הרוח לסוף מתמעט, שנאמר: **רמו מעט ואיננו והמכו ככל יקפצון**.

ושמא תאמר ישנו בעולם?

ת"ל: **ואיננו**.

ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו, שנאמר: **והמכו ככל יקפצון** - כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו: **בכל מכל כל**, ואם לאו - **וכראש שבולת ימלו**.

ר' הונא ור' חסדא

חד אמר:

כסאסא דשובלתא.

וחד אמר:

כשבולת עצמה.

בשלמא למאן דאמר כסאסא דשובלתא היינו דכתיב: **וכראש שבולת ימלו.**

אלא למאן דאמר כשבולת עצמה **מאי וכראש שבולת ימלו?**

אמר רב אסי וכן תנא דבי ר' ישמעאל:

משל לאדם שנכנס בתוך שדהו, גבוהה גבוהה הוא מלקט.

פרק כה

סימן תתקיב

המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו -

לפי שאיוב אומר: **מי יתן ידעתי ואמצאהו.**

א"ר אבא בר כהנא:

אם בהיכל של מעלה הוא - **אבוא עד תכונתו.**

ואם בהיכל של מטה הוא - **אבוא עד תכונתו -** ואין תכונתו אלא היכל, שנאמר: **ויכינו המזבח**

על מכונתו.

אערכה לפניו משפט -

אמרו לו חבריו: אי אתה יודע שנקרא אלוה משפט, **ופי אמלא תוכחות!!**

אמר להם: אם סותם פיו של אותו האיש, **אדעה מלי יענני ואבינה מה יאמר לי -** אם יהא

משיבני על כל דבר ודבר אם חטאתי או לא חטאתי.

הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין לו -

א"ר יוחנן:

מכאן אתה למד, שהשכינה למעלה במערב,

ואחור ולא אבין לו -

הלכתי לצפון ולדרום ולא מצאתיו.

כי ידע דרך עמדי בחנני כזהב אצא -

א"ל חבריו לאיוב: **עד מתי אתה מטיח דברים אין אנו אומרים לך שאין אתה יכול להקביל פניו או להסיח עמו?**
אמר להם: יכול אני להסיח עם מיכאל.

ר' יעקב אמר:

המשל -

זה מיכאל.

ופחד -

זה גבריאל.

עושה שלום במרומיו -

אפילו העליונים צריכים שלום, המזלות עולים.

שור אומר: אני תחלה ואינו רואה מה שלפניו.

תאומים אומר: אני תחלה ואינו רואה מה שלפניו.

וכל אחד ואחד אומר: אני ראשון ומשלימין זה לזה ולא זה מזיק את זה, הוי, העליונים צריכים שלום.

בכל מקום מקדים משה לאהרן כו'.

אמר ר' יוחנן:

מימיה לא ראתה החמה פגימתה של לבנה ולית מזל חזי מאי דקדמוהי.

א"ר לוי:

כלהון סלקין בהדין סולמא הפוך.

תני ר' שמעון בן יוחא:

הרקיע של מים והמלאכים של אש והם דרים זה עם זה, ולא סוף דבר בין מלאך למלאך, אלא

אפילו מלאך עצמו חציו אש וחציו מים עושה שלום בו, דכתיב: **וגויתו כתרשיש ופניו כמראה**

ברק, דכתיב: ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד.

ר' יהודה ור' נחמיה,

ר' יהודה אמר:

צלוחית של ברד מלאה אש.

ור' נחמיה אומר:

אש וברד פתוכין זה בזה.

א"ר חנן:

טעמא דר' יהודה כהדין פרצידיא דרמונא דחרצנייתא מתחמא מלגיו.

א"ר חנין:

טעמא דר' נחמיה כהדין עשיתא דקנדלא דמיא ומשחא מעורבין כחדא, והיא דלקא מן גביהון.

אמר ר' אחא:

משל למלך שהיו לו שתי לגיונות קשים והיו צהובים זה בזה, כיון שהגיע מלחמתו של מלך עשה שלום ביניהם ועשו מלחמתו של מלך, כן אש וברד צהובים זה בזה וכו'.

ולא ראו המאורות פגימתה של קשת שלא יאמרו יורדי הים: הקשת זורק בהם חצים. גדול השלום, שהרי העליונים צריכים שלום, שנאמר: **עושה שלום במרומיו**.

והלא דברים קל וחומר:

ומה במקום שאין שנאה ואין איבה ובעל דבבא צריכים שלום, קל וחומר למקום שיש כל המדות הללו (בפסוק ה' עוז לעמו יתן ברמז תשיש אומרים):

סימן תתקיג

היש מספר לגדודיו -

כתוב אחד אומר: **אלף אלפין ישמשוניה**.

וכתוב אחד אומר: **היש מספר לגדודיו**.

כאן בזמן שבית המקדש קיים, כאן בזמן שאין בית המקדש קיים, כביכול שנתמעטה פמליא של מעלה.

תני רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי:

אלף אלפין ישמשוניה - למספר גדוד אחד, אבל לגדודיו אין מספר.

ר' ירמיה בר אבא אמר:

אלף אלפין - לנהר דינור **ישמשוניה**, שנאמר: **נהר די נור נגיר ונפיק מן קדמוהי**.

פרק כו

המשך סימן תתקיג

הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם -

הגבורים שבדור המבול, היה אחד מהם נותן רגלו על התהום וסותמה, ונותן ידו על החלון וסותמה, והיה בא ליכנס לתבה והיו רגליו מערכלות, הה"ד: **הרפאים יחוללו**.

נוטה צפון על תהו -

ארבעה רוחות נבראו בעולם:

רוח פנת המזרח - משם יוצא אור לעולם,

רוח פנת הדרום - משם טללי ברכה יורדים לעולם,

רוח פנת המערב - משם אוצרות שלג וברד וקור וחום וגשמים יוצאים לעולם,

רוח פנת הצפון - בראו ולא גמרו, לפי שאמר: כל מי שאומר אני אלוה יבא ויגמור הפנה הזאת

שהנחתי, ושם הוא מדורן של מזיקים ורוחות ושדים, ומשם יוצאין לעולם, שנאמר: **מצפון**

תפתח הרעה.

תולה ארץ על בלימה -

אמר רבא א"ר יוחנן:

אין העולם מתקיים אלא בזכות משה ואהרן, שנאמר: **ונחנו מה.**

וכתיב: **תולה ארץ על בלימה.**

א"ר אלעזר:

אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שבולם עצמו בשעת מריבה, שנאמר: **תולה ארץ על בלימה.**

א"ר אבהו:

אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שמשים עצמו כאילו אינו, שנאמר: **ומתחת זרועות עולם.**

מאחז פני כסא פרשז עליו עננו -

א"ר יהושע בן לוי:

בשעה שעלה משה למרום וכו' (כתוב בתהלים במזמור ז' ובמלכים ברמז רכ"ח).

עמודי שמים ירופפו -

א"ר יהודה אמר רב:

בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בהם

והעמידם, שנאמר: **עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו.**

והיינו דאמר ר' שמעון בן לקיש:

מאי דכתיב: **אני אל שדי** - אני הוא שאמרתי לעולמי די, שאלמלא כן עדין מרחיבין והולכים.

ואיכא דאמרי:

א"ר שמעון בן לקיש:

בשעה שברא הקב"ה את הים הגדול, היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ויבש, שנאמר:

גוער בים ויבשהו.

בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רחב -

א"ר יהודה אמר רב:

בשעה שברא הקב"ה את עולמו, א"ל לשר של ים: פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם.

אמר לפניו: רבש"ע, די שאבלע מימי שלי, מיד בעט בו הקב"ה והרגו, שנאמר: **בכחו רגע הים וגו'.**

א"ר יצחק:

שמע מנה שרו של ים רהב שמו, ואלמלא מים מכסין אותו אין כל בריה יכולה לעמוד מפני ריחו, שנאמר: **כמים לים מכסים - אל תקרי לים מכסים** אלא **לשרו של ים מכסים**.

סימן תתקיד

ברוחו שמים שפרה -

ר' יוחנן כשהיה מגיע לפסוק זה, היה אומר: יפה למדני **ר' חנינא**. יצאת אש מלמעלה ולחכה פני הרקיע.

הן אלה קצות דרכיו -

אמר רב הונא:

כל מה שאתה רואה, קצות דרכיו של הקב"ה הן, שנאמר: **הן אלה קצות דרכיו**.

ומה שמץ דבר (נמצא) [נשמע] בו ורעם גבורותיו וגו' -

א"ר הונא: ה

רעם הזה, בשעה שהוא יוצא כתקונו אין כל בריה יכולה לעמוד עליו. **יתבונן** אין כתיב כאן אלא **מי יתבונן -** הפקחין יודעין רמזו של דבר והגיונו.

א"ר הונא:

אם על סדרו של רעם אי אתה יכול לעמוד, על סדרו של עולם על אחת כמה וכמה! אם יאמר לך אדם, יכול אני לעמוד על סדרו של עולם. אמור לו: אחרי מלך ב"ו אי אתה יכול לעמוד, אחרי מלך מלכי המלכים הקב"ה עאכ"ו!

א"ר נחמן:

משל לחורשת קנים שלא היה אדם יכול ליכנס לתוכה, שכל מי שנכנס לתוכה היה טועה.

מה עשה פקח אחד?

כסח ונכנס כסח ונכנס, נכנס דרך הכסוח ויצא דרך הכסוח, התחילו הכל נכנסים ויוצאים דרך הכסוח.

רב נחמן אמר חורי:

משל לפלטיץ גדולה שהיו בה פתחין הרבה, וכל מי שנכנס לתוכה היה טועה.

מה עשה פקח אחד?

נטל פקעת אחת וקשרה נגד הפתח נכנס דרך הפקעת ויצא דרך הפקעת, התחילו הכל נכנסים ויוצאין דרך הפקעת.

א"ר שמעון בן יוחאי :

משל למלך בשר ודם שבנה פלטין והבריות נכנסין לתוכה ואומרים :
אילו היו העמודים גבוהים היתה נאה,
אילו היו הכתלים גבוהין היתה נאה,
אילו היתה תקרה גבוהה היתה נאה,

שמא יבא אדם ויאמר : אילו היו לי שלש עינים שלש רגלים היה יפה לי?
אתמהא!

הה"ד : **אשר כבר עשוהו, עשהו** אין כתיב כאן אלא **עשוהו**, כביכול מלך מלכי המלכים הקב"ה
ובית דינו נמנו על כל אבר ואבר שלך והעמידך על מכונך, שנאמר : **הוא עשך ויכונך**.

א"ר לוי בר חמא :

מלך בשר ודם בנה פלטין, ואם בנה ביבא על פתחה אינו נאה, אבל מלך מלכי המלכים הקב"ה
ברא את האדם ונתן ביבא על פתחו.

ואי זה?

זה חוטמו, והוא נזיר והוא שבחו.

פרק כז

המשך סימן תתקיד

חי אל הסיר -

ר' יהושע אומר משום בר פטרי :

הרי הוא אומר : **חי אל**.

מלמד, שאין לך אדם נודר בחיי המלך אלא אם כן אוהב את המלך.

משמיה דר' נתן אמרו :

גם הוא לי לישועה כי לא לפניו חנף יבא.

רבי אומר :

נאמר : **ירא אלהים** באברהם.

ונאמר : **ירא אלהים** באיוב.

מה להלן מאהבה אף כאן מאהבה, ושאר כל התרעומות האמור בפרשה, לא נאמר אלא לענין
המאורע.

כי כל עוד נשמתי בי ורוח אלוה באפי -

שאל אנטונינוס את רבי :

מאימתי נשמה נתונה באדם משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו?

אמר לו : משיצא ממעי אמו.

אמר לו : לאו, משל אם תניח בשר שלשה ימים בלא מלח מיד הוא מסריח, והודה לו רבי שהשוה לדעת המקרא, שנאמר : **כי כל עוד נשמתו בי.**

מאימתי ניתנה בי נשמה?

משפקדתני.

ועוד שאלו, **מאימתי יצר הרע נתון באדם משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו?**
אמר לו : עד שלא יצא ממעי אמו.

אמר לו : לאו, שאילו נתון בעוד שהוא במעי אמו, היה חוטט את בני מעיה ויוצא, והודה לו רבי ששוה לדעת המקרא, שנאמר : **כי יצר לב האדם רע מנעוריו.**

א"ר יודן :

מְנַעְרֵיו כתיב, משעה שהוא ננער ממעי אמו.

סימן תתקטו

כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו -

רב הונא ורב חסדא

חד אמר :

נפשו של גזלן.

וחד אמר :

נפשו של נגזל.

מאן דאמר נפשו של גזלן דכתיב : אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש.

ומאן דאמר נפשו של נגזל, דכתיב : כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח.

ואידך נמי הא כתיב : את נפש בעליו יקח?

בעליו דהשתא.

ואידך נמי הא כתיב : וקבע את קובעיהם נפש.

מאי טעמא קבע את קובעיהם?

משום דנטלו נפש.

הן אתם כלכם חזיתם -

א"ר יוחנן :

דורו של איוב שטוף בזמה היה.

כתיב הכא : הן אתם כלכם חזיתם.

וכתיב התם : שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך.

ואימא בנבואה, דכתיב: חזון ישעיהו?

אם כן מאי ולמה זה הבל תהבלו.

יכין וצדיק ילבש -

תנו רבנן:

ששה דברים נאמרו בעם הארץ:

אין מוסרין להם עדות,

ואין מקבלין מהם עדות,

ואין מגלים להם את הסוד,

ואין ממנין אותן אפוטרופסין על היתומים,

ואין מוסרין להם קופה של צדקה,

ואין מתלויים עמהם בדרך.

ויש אומרים:

אף אין מכריזין על אבדתו.

ותני קמא:

זימנין דנפיק מיניה זרעא מעליא ואכיל ליה, שנאמר: **יכין (רשע) וצדיק ילבש.**

פרק כח

המשך סימן תתקטו

כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזקו ברזל מעפר יוקח ואבן יצוק נחושה -

ר' סימון בר זבדא מאית, אמרין ליה לרבי לוי:

עול ואפטר עליה, על ואפטר עליה האי קרא.

ארבעה דברים הללו הם תשמישו של העולם כלו, אם אבדו יש להם חליפין, אבל תלמיד חכם

מי מחליפו!?

קץ שם לחשך -

זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפלה, שכל זמן שיצר הרע בעולם אופל וצלמות בעולם,

נעקר יצר הרע מן העולם, קץ שם לחשך.

דבר אחר:

קץ שם לחשך -

נתן זמן ליוסף כמה שנים יעשה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ, חלם פרעה חלום, שנאמר:

ויהי מקץ שנתים ימים וגו'.

דבר אחר:

קץ נתן ליסורים של צדיקים בעולם הזה ולעולם הבא מעבירן.

לכל יש קץ:

להרים ולגבעות, שנאמר: ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים.

לרוח, שנאמר: לעשות לרוח משקל.

למים, שנאמר: ומים תכן במדה.

לחשך, שנאמר: קץ שם לחשך וגו' - כשהקב"ה יושב וחוקר אם מתבקש יסורין, אבן אופל וצלמות.

אפל -

מי גרם לאדם הזה שבאו עליו יסורין ואפלה?

זה יצר הרע שהוא משול כאבן, שנאמר: והסירותי את לב האבן.

פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל -

אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה גדולה שהשפיע להם הקב"ה, שנאמר: ארץ ממנה יצא לחם וגו' ועפרות וגו'.

וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם ועפרות זהב לו, למה לנו עוברי דרכים, שהן באים לחסר ממוננו, בואו ונשכח רגל מארצנו, שנאמר: פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל.

ועפרות זהב לו -

אמרו: כשהיה הולך אחד לגנן והיה אומר לו: תן לי באיסר ירק!

כשהיה נותן לו היה משכשכו במי ומוציא מעפר זהב. אם אין לו במה לכסות, שוחק דינר ומכסה, שנאמר: ועפרות זהב לו.

בחלמיש שלח ידו הפך משרש הרים -

תרין אמוראין

חד אמר:

בחלמיש שלח ידו.

וחד אמר:

בחלמיש שלח אצבעו.

ר' לוי בשם ר' שמואל בר נחמני:

חמשה כרכים הללו היו יושבות על צור אחד, שלח ידו המלאך והפכן.

מבכי נהרות חבש -

א"ר ברכיה:

לא פרשו המים העליונים מן התחתונים אלא בבכי, הדא הוא דכתיב: **מבכי נהרות חבש**.

ר' תנחום מייתי לה מהכא:

לקול תתו המון מים בשמים - ואין קול אלא בכי, כמה דאת אמר: קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים.

והחכמה מאין תמצא -

אמר רבי יוחנן:

אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו, כאלו אינו, שנאמר: **והחכמה מאין תמצא**.

סימן תתקטז

לא יערכנה זהב וזכוכית -

שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה:

מהו דכתיב: לא יערכנה זהב וגו'?

א"ל: אלו דברי תורה שקשים לקנותם כזהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית.

א"ל: האלהים אפילו ככלי חרש, אבל ר' **עקיבא** רבך לא כך אמר, אלא מה כלי זכוכית הללו אע"פ שנשברו יש להם תקנה, אף תלמיד חכם אע"פ שסרח יש לו תקנה.

א"ל: אף אתה חזור בד.

א"ל: כבר שמעתי מאחורי הפרגוד: **שובו בנים שובבים** חוץ מאחר.

וכן הוא אומר: **אם תבקשנה ככסף - מגיד הכתוב: שכשם שאדם צריך לזהר שלא יאבד**

סלעו, כך יהא אדם צריך לזהר בלמודו שלא יאבד.

ומה כסף קשה לקנותו, כך דברי תורה קשים לקנותם.

אי מה כסף קשה לאבד, אף דברי תורה כן?

תלמוד לומר: **לא יערכנה זהב וגו'** (בתורה ברמז תתע"ג).

אלהים הבין דרכה -

תנא ר' חייא:

ידע הקב"ה בישראל שאין יכולין לקבל גזרות של אדם, עמד והגלה אותם לבבל, שנאמר:

אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה.

א"ר אלעזר:

לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל, אלא מפני שעמוקה כשאוול, שנאמר: **מיד שאול אפדם**.

רבי אמר:

מפני שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה.

ר' יוחנן אמר:

ששלחן לבית אמן.

משל לאדם שכועס על אשתו, **להיכן משלחה?**
לבית אמה.

והיינו דא"ר אלכסנדר:

שלשה חזרו למטעתן (כתוב במלכים).

לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה -
כמה דאת אמר: **מי מדד בשעלו מים.**

בר אחר:

לעשות לרוח משקל -

כל נביא ונביא ניתן בו רוח הקדש, כל אחד לפי כחו.

ומים תכן במדה -

אלו דברי תורה, שכל אדם נוטל תורה במדה, ואין מים אלא דברי תורה, שנאמר: **הוי כל צמא לכו למים.**

דבר אחר:

לעשות לרוח משקל -

יש אדם שדעתו ארוכה, ויש אדם שדעתו קצרה, ויש שדעתו בינונית, והקב"ה משקל בדעתו וברוחו, אם נתן בו צרכו - הרי דעתו יפה, ואם יותר - הרי הוא גס, ואם פחות - הרי דעתו קצרה.

ומים תכן במדה -

הגבל הזה שהוא גובל לבנין, הטיט יפה - היא טובה, אם פחות מים - היא יבשה, כך האדם, אם ניתן בו צרכו - הוא שוה לבריות, ואם פחות - הוא יבש, ואם הוא יותר מצרכו - הרי הוא לוקה בשחין: **אדם כי יהיה בעור בשרו.**

דבר אחר:

לעשות לרוח משקל -

א"ר יהושע בן חנניה:

בשעה שהרוח יוצא מן העולם, הקב"ה מרשלו בהרים ומשברו בגבעות, ואומר לו: הזהר שלא תזיק את בריותי.

מאי טעמא?

כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי.

מהו יעטוף?

משלהי, כמה דכתיב: **בהתעטף עלי רוחי.**

וכל כך למה?

בשביל: **ונשמות אני עשיתי** (כתוב במלכים ברמז רי"ט).

ומים תכן במדה -

ר' יהודה בר סימון אומר:

אפילו מים שיורדים מלמעלן לא נתנו אלא במדה, הדא הוא דכתיב: **כי יגרע נטפי מים.**

וכתיב: **ונגרע מערכך.**

דבר אחר:

לעשות לרוח משקל -

אמר רבי:

אפילו רוח הקדש ששורה על הנביאים, אינו שורה אלא במשקל.

יש מתנבא ספר אחד,

ויש מתנבא שני ספרים.

א"ר סימון:

שני פסוקים נתנבא בארה ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בספר ישעיה, ואלו הם:

וכי יאמרו אליכם וחברו.

ומים תכן במדה -

א"ר יודן בש"ר שמואל:

אפילו דברי תורה שנתנו מלמעלה לא נתנו אלא במדה, ואלו הם:

מקרא,

משנה,

גמרא,

ואגדה.

יש זוכה למקרא,

ויש זוכה למשנה,

ויש זוכה לגמרא,

ויש זוכה לאגדה,

ויש זוכה לכלן.

דבר אחר:

לעשות לרוח משקל -

בנוהג שבעולם, הבריות אומרים: פלוני רוחו יתירה שנתנה בו רוח יתירה, או פלוני רוחו קצרה

שנתנה בו רוח קטקטון.

ומים תכן במדה -

האדם הזה משוקל, חציו מים וחציו דם, בשעה שהוא זוכה - לא המים רבין על הדם ולא הדם רבה על המים, ובזמן שחוטא - פעמים שהמים רבים על הדם ונעשה אנדרופיקוס, פעמים שהדם רבה על המים ונעשה מצורע, **אדם** - או דם :

אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה -

רבנן ור' אחא,

רבנן אמרין:

כל דבר ודבר שהיה הקב"ה אומר למש, ה היה אומר שני פעמים בלבו ואחר כך היה אומר למשה.

מה טעם?

אז ראה ויספרה - חד,

הכינה וגם חקרה - חד,

ואחר כך: **ויאמר לאדם** זה משה.

רבי אחא אמר:

ארבעה פעמים:

אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה - ארבעה.

א"ר יודא בר' סימון:

ראוי היה אדם הראשון שתנתן תורה על ידו,

מאי טעמא?

זה ספר תולדות אדם.

אמר הקב"ה: יציר כפי הוא ואני נותנה לו!

חזר ואמר: שש מצות נתתי לו ולא היה יכול לעמוד בהם, והיאך אני נותן לו רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה?!

ויאמר לאדם -

לא לאדם אני נותנה אלא לבניו: **זה ספר תולדות אדם**.

פרק כט

המשך סימן תתקטז

מי יתנני כירחי קדם -

דרש ר' שמלאי:

למה הולד דומה במעי אמו?

מקופל ומונח כפנקס, ושתי ידיו על שני צדעיו, ושני אציליו על שתי ארכובותיו, ושני עקביו על שתי עגבותיו, וראשו מונח לו בין ברכיו פיו סתום, וטבורו פתוח, ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי, שמא יהרוג את אמו, וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח, שאלמלא כן אינו יכול לעמוד אפילו שעה אחת, ונר דלוק (מונח) לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: **בהלו נרו עלי ראשי**.
ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא, ואין לך ימים שאדם שרוי בהם בטובה יותר מאותן הימים, שנאמר: **מי יתנני כירחי קדם וגו'**.

ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ולא שנים?

הוי אומר: ירחי לידה.

ומלמדן אותו את כל התורה כלה, שנאמר: **ויורני ויאמר לי יתמך דברי לב שמור מצותי וחיה**, ואומר: **בסוד אלוה עלי אהלי**, וכיון שיצא לאויר העולם, בא מלאך וסטרן על פיו ומשכהו כל התורה כלה, שנאמר: **לפתח חטאת רובץ**, ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו, שנאמר: **כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון**.

כי לי תכרע כל ברך - זה יום המיתה, שנאמר: **לפניו יכרעו כל יורדי עפר**.

תשבע כל לשון - זה יום הלידה, שנאמר: **אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה**.

ומה שבועה משביעין אותו?

אומרים לו: הוי צדיק ואל תהא רשע, ואפילו כל העולם אומרים עליך צדיק, הוי בעיניך כרשע! והוי יודע, שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה, אם אתה משמרה בטהרה - מוטב ואם לאו - הרי הוא נוטלה ממך.

תנא דבי ר' ישמעאל:

משל לכהן חבר שמסר תרומה לכהן עם הארץ.

אמר לו: אם אתה משמרה בטהרה מוטב, ואם לאו הרי היא שרופה בפניך.

ראוני נערים ונחבאו -

(בשמואל ברמז קכ"ד):

סימן תתקיז

ברכת אונד עלי תבוא -

זה לבן הארמי, שנאמר: **ארמי אונד אבי**.

עלי תבוא -

זה רבקה, שנאמר: **את היי לאלפי רבבה**, ועמדו ממנה אלופים מעשו: **אלוף תימן, אלוף אומר**, רבבה מיעקב, שנאמר: **רבבה כצמח השדה**.

ויש אומרים:

אלו ואלו עמדו מיעקב, שנאמר: **ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל.**

צדק לבשתי וילבשני -

א"ר חנינא:

יש נאה ללבושו ואין לבושו נאה לו,
יש אדם עשיר ואין שמו לפי עשרו,
רש ואין שמו לפי רישו,
יש אדם שהוא גבור ואין שמו לפי גבורתו,
חלש ואין שמו לפי חלישתו,
יש אדם בחור ואשתו מכוערת נתונה בתוך אפריון ואומרים: אבוד הבחור הזה על הכפוש
הזו, ואם הכלה נאה ובעלה מכוער, אומרים: אבודה הכלה הזו באיש הזה.
איוב לא היה כן, אלא הצדקה נאה לאיוב ואיוב נאה לצדקה, הוי: **צדק לבשתי וילבשני.**

ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף -

לפי שאתה מוצא איוב אדם גדול ועשיר, תאמר שלא היה משגיח על דין דלים:!
לאו, אלא נתן נפשו על הדין.

ולא עוד, אלא שהוא היה שופט והוא היה שוטר.

אמר איוב: התורה איימה על הדיין שיהא עושה את הדין, ועל השוטר שיהא מוציא את הגזל,
אני לא עשיתי כן, אלא אע"פ שהיה השוטר לפני עומד, לא הייתי ממתין לו שיהא מוציא הגזל
אלא אני הייתי עומד על הגזלן ומשבר את שניו להוציא מתוכם את הגזל.

אבחר דרכם ואשב ראש -

שהיה מושיב דיינים והיה אומר לכל אחד ואחד דרכו, ויושב בראש כלם כמלך.

דבר אחר:

כשהיתה ההלכה והמעשה מכוונים לפני הייתי מוציאה, והמעשה שהיה קהה לי הייתי שואלו
ומבארו.

ואשכון כמלך בגדוד -

בשעה שהייתי מרשיע לרשע, הייתי יושב ואוכלוסין עומדים לפני ואפילו היה מבקש הרשע
שלא לקיים את הדין מיראת הגדוד שעומדים לפני, היה מתירא ומקיים את הדין.

כאשר אבליים ינחם -

ואם היה יצר הרע בא להטעותי שלא לילך ולנחם אבליים, לומר שאני אדם גדול, לא הייתי
שומע שהייתי אומר: אין אני טוב מבוראי שמנחם ישראל, שנאמר: **אנכי אנכי הוא מנחמכם.**

ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים -

רבנן אמרין:

כיון שאכלה חוה פרי האילן, האכילה את הבהמה ואת החיה ואת העופות הכל שמעו לה חוץ מעוף אחד ושמו חול, דכתיב: **וכחול ארבה ימים.**

דבי רבי ינאי ורבי יודן ברבי סימון,

דבי רבי ינאי אמרי:

אלף שנים הוא חי ולסוף אלף יוצאה אש מקנו ושורפתו ומשתייר בו כביצה וחוזר ומגדל אברים וחיה.

רבי יודן בר סימון אמר:

אלף שנים הוא חי ולסוף אלף שנים גופו כלה וכנפיו מתמרטין ומשתייר בו כביצה וחוזר ומתגדל אברים וחיה.

אמר ליה שם רבה לאליעזר:

אורשינא חמתיה אבא דהוה גני בספנא דתיבותא.

אמר ליה אבא: **לא בעית מזוני?**

א"ל: חמיתך טרידא ולא בעינא קא מצערך.

א"ל: יהא רעוא דלא תמות, הה"ד: **עם קני אגוע וכחול ארבה ימים.**

שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי -

אמר איוב: ע"י שהיו דלתי ביתי פתוחות לרוחה הכל היו קוצרים יבשות ואני קוצר מלילות.

אמר יעקב: ע"י שהייתי עוסק בתורה שנמשלה למים, זכיתי להתברך בטל, שנאמר: **ויתן לך האלהים מטל.**

דבר אחר:

שרשי פתוח אלי מים -

זה בית המקדש, שהיו שערו פתוחין לתורה, שנאמר: **וטל ילין בקצירי - כטל חרמון שיורד על הררי ציון.**

אבחר דרכם ואשב ראש -

א"ר אבהו:

מנין לאבל שמסב בראש?

שנאמר: **ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבליים ינחם.**

ינחם -

אחרים משמע?

א"ר נחמן בר יצחק:

ינחם כתיב,

מר זוטרא אמר מהכא:

וסר מרוח סרוחים -

מר זוח נעשה ראש לסרוחים.

פרק ל

המשך סימן תתקיז

ועתה שחקו עלי צעירים -

היה איוב אומר לאליפז: לא בנו של עשו אתה!?

אלולי היה אביך עומד ומבקש ממני שאזון אותו עם כלבים שלו הייתי פוסלו.

אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני -

וחבריו אומרים לו: אתה הוא הישיש לעצמך, אף אנו יש לנו ישישים, **גם שב גם ישיש בנו.**

בחסר ובכפן גלמוד -

אמר רבא:

אם ראית חסרון בא לעולם וכפן בא לעולם, הוי, רואה את אשתך כאלו היא גלמודה.

א"ר יודן:

כתיב: **וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב.**

בנח כתיב: **אתה ובניך ואשתך ונשי בניך.**

מלמד, שנאסר להם פריה ורביה.

סימן תתקיח

הקוטפים מלוח עלי שיח -

כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילין אותו גחלי רתמים, שנאמר: **ושרש**

רתמים לחמם.

בני נבל גם בני בלי שם -

ואת אמרת: **המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם.**

אמר ר' אחאי:

שהשימו את העולם והושמו מן העולם וגרמו לעולם שישום.

ר' לוי בשם רבי שמואל בר נחמני:

אנשים (שנתפסו) [שנתפרשו] שמותם למעלה.

דא"ר יוסי בן לוי :

כל השמות הללו לשון מרדות הם :

עירד - עורדן אני מן העולם.

מחויאל - מוחן אני מן העולם.

מתושאל - מתישן אני מן העולם.

למך - מה לי ללמך ולתולדותיו?

ר' יוחנן אמר :

אנשי השם - מי פרש מעשיהם?

אנשי השם -

אליפז התימני,

ובלדד השוחי,

וצופר הנעמתי.

רבי אומר :

אלולי לא בא איוב אלא לפרש לנו מעשה דור המבול - דיו.

ואמר רבי חנין :

ואילו לא בא אליהוא אלא לפרש לנו מעשה ירידת גשמים - דיו.

דאמר רבי יוחנן :

כל אורה שנאמר באליהוא, אינו אלא בירידת גשמים.

רבי אושעיא רבה אמר :

אינה אלא במתן תורה.

אך לא בעי ישלח יד אם בפיודו להן שוע -

אמר רבה, ואיתימא רבא :

אמר הקב"ה : כשאני דן את ישראל אין אני דן אותם כאומות העולם, דכתיב בהו : **עוה עוה**

עוה אשימנה, אלא אני נפרע מהם כפיד של תרנגולים.

דבר אחר :

אפילו ישראל אין עושין מצות אלא מעט, כפיד של תרנגולים שמנקרין באשפה אני מצרפן

לחשבון גדול.

להן שוע -

כשמשועין לפני אני מושיע אותם.

רבי אבהו אמר:

אין הקב"ה מכה אומה ומשיבה צדו, אלא מביא פיד לזו ומשעשעה לזו.

הביא פיד לאשור ושעשעה במצרים: **התיטיבי מנא אמון,**

הביא פיד למצרים ושעשעה באשור: **הנה אשור ארז בלבנון.**

א"ר יוסא:

מפני מה גלו עשרת השבטים ואחר כך שבט יהודה ובנימין?

כדי שיהיו מתנחמין אלו באלו.

פרק לא

המשך סימן תתק"ח

ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה -

בוא וראה צדקו של איוב, ומה אם בתולה שכל אדם רשאי להסתכל בה, שמא ישא אותה, או ישיאה לבנו, או לאחד מקרוביו, לא היה איוב מסתכל בה, על אחת כמה וכמה על אשת איש שאינו רשאי להסתכל בה.

לפיכך אז"ל: שאסור לאשה לצאת בתכשיטיה אף בחול לרשות הרבים, לפי שהעם מסתכלין בה, לפי שלא נתן הקב"ה תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן בתוך ביתה, שאין נותנין פרצה לפני הכשר וכל שכן לפני הגנב.

אם נפתה לבי על אשה -

אמר ר' יוחנן:

כל המזנה על אשתו מזנה תחתו, שנאמר: **אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבותי תטחון לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרין.**

והיינו דאמרי אינשי:

איהו בי קרי ואיהי בי בוציני.

ומגז כבשי יתחמם -

שנו רבותינו:

ראשית הגז אינו נוהג אלא ברחלים, ואינו נוהג אלא במרובה.

מנא הני מילי?

א"ר חסדא:

אתיא גיזה גיזה.

כתיב הכא: **וראשית גז צאנך.**

וכתיב התם: **ומגז כבשי יתחמם.**

תנא דבי ר' ישמעאל:

כבשים שצמרן קשה פטורין מראשית הגז **ומגז כבשי יתחמם**.

וכמה היא מרובה?

בית שמאי אומרים: שתי רחלות, שנאמר: **עגלת בקר ושתי צאן**,

ובית הלל אומרים:

חמש צאן עשויות.

אם עלי אדמתי תזעק -

אמר לו הקב"ה לאיוב: כלום יש לך עליה אלא ארבע אמות בשעת מיתתך, הא דידיך.

ר' חייא רבא ור"ש בן חלפתא

ר' חייא אמר:

משל לאחד שמכר טלית באיטליס, עבר אחד וראה אותה ואמר: שלי היא!

א"ל: התעטף בה אם מחזקת היא לך - הרי היא שלך ואם לאו - אינה שלך.

כך אמר הקב"ה לאיוב: **הלא את השמים ואת הארץ אני מלא**, ואת אמרת: **אם עלי אדמתי תזעק**.

ור' שמעון אמר:

משל לאחד שמכר שפחה באיטליס עבר אחד וראה אותה ואמר: שלי היא!

א"ל: נזוף בה, אם נשמעת לך - הרי היא שלך.

כך אמר הקב"ה: ולא כתיב: **המביט לארץ ותרעד?!**

ואת אמרת: **אם עלי אדמתי תזעק**.

באותה שעה אמר איוב: רבש"ע, לא אמרתי אלא אם לא הוצאתי מעשרותיה כראוי.

ויחד תלמיה יבכיון -

אם זרעתי אותה כלאים.

אם כחה אכלתי בלי כסף -

זה מעשר שני, שנאמר: **ונתתה בכסף**.

ונפש בעליה הפחתי -

זה מעשר עני.

אם לא עשיתי כן, **תחת חטה יצא חוח**.

תני, ר' הושעיא:

למדתך תורה דרך ארץ: שדה שמעלה חוחים יפה לזרעה חטים, שמעלה באושים יפה לזרעה שעורים.

עד עכשו איוב מתנבא כמה נבואות, והוא אומר: **תמו דברי איוב!?**
אלא אמר איוב: אם לא עשיתי כן, יתמו דברי ולא יהיה לי פתחון פה (ברמז קל"ד).

תחת חטה יצא חוח -
(כתוב בישעיה):

פרק לב

המשך סימן תתקיח

ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי וגו' -

א"ר חייא בר אבא אמר יוחנן:

כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש, שנאמר: **צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן זחלתי ואירא.**

וכתיב התם: **עם חמת זוחלי עפר.**

דרש ר' עקיבא:

אליהוא -

זה בלעם.

בן ברכאל -

שבא לקלל את ישראל וברכס האל.

הבוזי -

שהיתה נבואתו בזויה, שנאמר: **נופל וגלוי עינים.**

ממשפחת רם -

מן ארם ינחני.

א"ר אליעזר:

אי הוא כבר כסה עליו ואי לית הוא עתיד להתוכח עמך. אלא **אליהוא -** זה יצחק.

בן ברכאל -

שברכו אל, שנאמר: **(ויברכהו ה')** [ויברך אלהים את יצחק].

הבוזי -

שבזה ע"א בשעה שנעקד.

ממשפחת רם -

מאברהם.

סימן תתקיט

לא רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט -

אמר אליהוא לחבריו של איוב: לא כל מי שעוסק בתורה מתחכם, אלא **אכן רוח היא באנוש -** אלא אם כן נתן בו הקב"ה רוח כדי שיהא רגיל בלמודו.

שאלה מטרונא את ר' יוסי בן חלפתא:

הרי הוא כל שבחו של מקום נותן את החכמה לחכמים, דכתיב: **יהב חכמתא לחכימין** לא צריך

קרא למימר, אלא **יהב חכמתא לטפשינ!**

אמר ליה: **יש ליך קוזמין?**

א"ל: הן.

א"ל: **אם בא אדם לשאול קוזמין שלך את משאלת לו?**

א"ל: אם יהיה אדם חכם אני משאלת לו קוזמין.

א"ל: קוזמין שלך אי את משאלת אלא לאדם אקנוס חכם, והקב"ה יתן החכמה לטפשים!?

דבר אחר:

לא רבים יחכמו -

מדבר ביעקב.

אמר יעקב: לא בשביל שאתם רבים תחכמו שאתם עשרה ואני אחד, רואה אני ברוח הקודש

שיש שבר במצרים!

אכן רוח היא באנוש -

זה יוסף, שנאמר: **שמעתי כי יש שבר -** זה שברו של יוסף.

פרק לג

המשך סימן תתקיט

אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף -

שנו רבותינו:

מי שחלה ונטה למות, אומרים לו: התודה שכן דרך כל המומתין מתודים.

אדם יוצא לשוק, יהא דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט.

חש בראשו, יהא דומה כמי שנמסר בקולר,

עלה למטה ונפל, יהא דומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון, אם יש לו פרקליטין גדולים נצול ואם לאו אינו נצול.

אלו הם פרקליטין גדולים של אדם?

תשובה

ומעשים טובים.

ואפילו תשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות נצול, שנאמר: **אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו' מצאתי כופר.**

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:

אפילו תשע מאות תשעים ותשע מיני חובה מלמד עליו אותו מלאך ואחד לזכות נצול, שנאמר: **אחד מני אלף.**

דרש ר' עקיבא:

הדא דתימא בעולם הזה, אבל לעולם הבא: **לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק - לבלי חקים** לא נאמר אלא **לבלי חק -** למי שאין לו מצוה אחת שיכריעו לכף זכות.

רטפש בשרו מנוער -

א"ר אלכסנדר א"ר חייא בר אבא:

אין חולה עומד מחליו עד שמוחלין לו כל עונותיו, שנאמר: **הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי.**

רב המנונא אמר:

חוזר לימי עלומיו, שנאמר: **רטפש בשרו מנוער וגו'.**

כל משכבו הפכת בחליו -

א"ר יוסף:

לומר שמשכח למודו.

הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר -

(ברמז תקל"ט).

ר' אליעזר אומר:

שמעתי באזני ה' צבאות מדבר.

ומה דבר?

ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע.

אמר הקב"ה: הרי נתתי להם שני דרכים לישראל.

של טוב יש בה שני דרכים:

אחד של צדקה,

ואחד של חסד,

ואליהו ז"ל ממוצע ביניהם, כשיבא אדם ליכנס אליהו זכרונו לברכה מכריז עליו: **פתחו**

שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים.

ושל רע ושל מות יש בה ארבעה פתחים, ועל כל פתח ופתח שבעה מלאכים עומדים ארבעה

מבחוץ ושלושה מבפנים, אלו שמבחוץ רחמנים ואלו שמבפנים אכזרים.

כשיבא אדם ליכנס הרחמנים מקדמין ואומרין לו: מה לך ולאש זה, מה לך ולגחלים הללו,

שמע לנו ושוב, אם שמע להם - מוטב ואם לאו - הוא אומר להם: בהם הם חיי!

אמרו ליה: הרי נכנסת בפתח ראשון אל תכנס בפתח שני, בא ליכנס בפתח שני הרחמנים

מקדימין אותו ואומרים לו: מה לך להיות מחוק מתורת אלהיך, לא מוטב לך להיות חקוק על

תורת אלהיך מלהיות מחוק, שמע לנו ושוב, אם שמע להם - מוטב ואם לאו - הוא אומר להם:

בהם הם חיי!

אמרו ליה: הרי נכנסת בפתח שני אל תכנס בפתח שלישי, בא ליכנס בפתח השלישי הרחמנים

מקדימין אותו ואומרים לו: מה לך להיות בורחים ממך וקוראין לך: טמא!

לא מוטב לך להיות קוראין לך: טהור!

אם שמע להם - מוטב, ואם לאו - הוא אומר להם: בהם הם חיי!

בא ליכנס לפתח רביעי, א"ל: הרי נכנסת לפתח שלישי אל תכנס לפתח רביעי, בא ליכנס לפתח

רביעי הרחמנים מקדימין אותו ואומרין לו: הרי נכנסת בכל הפתחים ולא שמעת לנו ולא שבת

ועד עכשו הקב"ה מקבל שבים, ועד עכשו מוחל לעונות וסולח ואומר בכל יום: שובו בני

האדם!

אומרים האכזרים: הואיל ולא שמע לראשונה נוציא רוחו, שנאמר: **תצא רוחו ישוב לאדמתו,**

ועליהם הכתוב אומר: **על שלשים ועל רבעים לשונאי.**

וכתוב אחר אומר: **הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר.**

א"ר יהודה א"ר יוסי:

עבר אדם עבירה פעם ראשונה מוחלין לו,

שניה מוחלין לו,

שלישית מוחלין לו,

רביעית אין מוחלין לו, שנאמר: **כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו.**

ואומר: **הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר.**

מאי ואומר?

וכי תימא הני מיילי בצבור אבל ביחיד לא, תא שמע: **הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר.**

פרק לד

סימן תתקכ

לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע -

ומה היא אומנותו?

כי פועל אדם ישלם לו.

ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון:

ויבא יוסף הביתה -

מה כתיב למעלה מן הענין?

ויהי יוסף יפה תואר.

וכתיב: ותשא אשת אדוניו.

משל לגבור שהיה יושב בשוק וממשמש בעיניו ומתקן בשערו ומתלה בעקביו, אמר: אנא גבר!
אמרין ליה: אי את גבר, הא דובא קמך קופצא, כך: **ויהי אחר הדברים האלה -** הרהורי דברים
היו שם.

מי הרהר?

יוסף הרהר.

אמר: כשהייתי בבית אבא היה אבא רואה אי זו מנה יפה ונותנה לי והיו אחי מכניסין בי עין
הרע, עכשו שאני כאן מודה אני שאני ברווחה.
אמר לו הקב"ה: הטליס, חייך, שאני מגרה בך את הדוב.

דבר אחר:

אמר: אבא נתנסה, זקני נתנסה, אני איני מתנסה!?

אמר לו הקב"ה: חייך, שאני מנסה אותך יותר מהם, מיד: **ותשא אשת אדוניו וגו'.**

ירוע כבירים לא חקר ויעמד אחרים תחתם -

אלה בני נח היוצאים מן התבה.

לכן יכיר מעבדיהם והפך לילה וידכאו -

(אמר) ר' חנינא (אחר) שאליה לר' יונתן:

מאי דכתיב: לכן יכיר מעבדיהם והפך לילה?

א"ל: לעולם אין הקב"ה פורע מן האומה עד שהוא קורא אולוגין שלה מלמעלה, ואח"כ הוא
פורע מהם, משקב"ה הופך יום ללילה והתקינן לפורענות ואח"כ הוא פורע מהם.
כך בתחלה: **וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ ואח"כ: ויאמר ה' אמחה את האדם.**

והוא ישקיט ומי ירשיע -

כשנתן שלוח לסדומיים מי בא וחייבן? מה שלוח נתן להם?

ארץ ממנה יצא לחם, מקום ספיר אבניה, נתיב לא ידעו עיט -

ר' לוי בש"ר יוחנן:

הדין בר הדיא צופה מאכלה שמונה עשר מיל.

וכמה היא פרוסה?

ר' מאיר אומר:

שני טפחים.

ר' יהודה אומר:

טפח.

ר' יוסי אומר:

כשתים שלש אצבעות.

וכד הוה קאים על (אמבואה) [אילניא] דסדום לא הוה יכיל למחמי על ארעא מן חיליהון דאילניא.

ויסתר פנים ומי ישורנו -

כשהסתיר פניו מהם, מי אמר לו לא עשית כשורה!?

ובמה הסתיר פניו מהם?

שהמטיר עליהם אש וגפרית, שנאמר: **וה' המטיר על סדום.**

איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכיל -

אמר רבא:

מכאן שאין אדם נתפס על צערו.

כי יוסיף על חטאתו פשע -

ישראל נמשלו לשה, **שה פזורה ישראל.**

מה שה אחד מאבריה לוקה וכלם מרגישיין, אף ישראל, **האיש אחד יחטא ועל כל העדה**

תקצוף!?

משל לשני בני אדם שהיו נתונים בספינה, נטל אחד מהם מקדח והתחיל קודח תחתיו.

אמרו לו חבריו: **מה אתה עושה?**

אמר להם: מה איכפת לכם, תחתי אני קודח!

אמרו לו: מפני שאתה מציף עלינו את הספינה!

כך איוב אמר: **ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי.**

אמרו לו חבריו: **כי יוסיף על חטאתו פשע בינינו יספוק -** אתה (משקיק עלינו) [מספיק בינינו את עונותיך].

פרק לה

המשך סימן תתקכ

מרוב עשוקים יזעיקו ישועו מזרוע רבים -

מרוב עשוקים יזעיקו -

אלו הנעשקים.

ישועו מזרוע רבים -

אלו העושקים.

אלו רבים על אלו ואלו רבים על אלו, [אלו רבים על אלו בחמוס ממון, ואלו רבים על אלו בחמוס דברים], עד שנחתם גזר דינם, ולפי שהיו שטופים בגזל נמחו מן העולם, שנאמר: **קץ כל בשר בא לפני וגו'.**

ולא אמר איה אלוה עושי -

א"ר ירמיה בר' אלעזר:

כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו חרב, שנאמר: **ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה.**

מלפנו מבהמות ארץ -

א"ר חייא:

זו פרדה שכורעת ומשתנת.

ומעוף השמים יחכמנו -

זה תרנגול שמפייס ואח"כ בועל.

אמר ר' יוחנן:

אלמלי לא נתנה התורה לישראל למדנו צניעות מחתול, וגזל מנמלה, ועריות מיונה, ודרך ארץ מתרנגול שמפייס ואח"כ בועל.

מאי קאמר לה?

א"ר יהודה:

הכי קאמר זיל דזבינא לך דמטי לך עד כרעך.

דבר אחר:

מלפנו מבהמות ארץ -

למדנו מפרו של אליהו ז"ל (כתוב במלכים ברמז רי"ד):

ממלוך אדם חנף -

אבא גוריון איש ציידן אמר חמשה דברים :

מדסגן דייני שקרא - סגיאן סהדי שקרא.

מדסגן דלטוריא - סגיאן ממוניהון דגברין חטופין.

מדסגן אפי חציפתא - אתנטילת יקרא מן ברייתא.

מדאמר זעירא לרבא:

אנא רב מינך - אתקטעו שינהון דבני אנשא.

מדארגיזו בניה חביביא קדם אבוהון דבשמיא העמיד עליהם מלך חנף ופרע מהם, זה מלך

אחשורוש, שנאמר: **ממלוך אדם חנף.**

ולמה הקב"ה ממליך אדם חנף?

בשביל מוקשי עם.

ולמה נקרא אחשורוש חנף?

שהרג אשתו בשביל אוהבו והרג אוהבו בשביל אשתו, יש לך חנף גדול מזה!

כיון שראו הכל שמלך אחשורוש, התחילו צווחין: ווי ווי **ויהי בימי אחשורוש.**

פרק לו

המשך סימן תתקכ

אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק -

ר' מאיר אומר:

הפסוק הזה משמש שתי לשונות:

לשון שירה

ולשון דבר.

לשון שירה - על שבחן של צדיקים.

לשון דבר - על מפלתן של רשעים.

למרחוק -

נאמר על הרחוקים.

ואמרי לה: על הרחוקים שנתקרבו.

ולפועלי אתן צדק -

א"ר נתן:

מחשבין לשמו של אברהם אבינו, אותו שבא מרחוק, הדא הוא דכתיב: **וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק.**

א"ר חנינא בר פפא:

מחשבין אנו לשמו של הקב"ה שהיינו רחוקים וקרבתנו לו.

א"ר חגי:

דברים שרחוקים ממנו מהלך ת"ק שנה, שהבריות ישנים על מטותיהם והקב"ה משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים ומנגבן ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד.

ר' שמואל בר אוניא בשם ר' אחא:

הפסוק הזה אליהוא אמרו, אם מאליו אמרו - שבת, אם ברוח הקדש אמרו - שבת שבח שבחים.

ר' אבהו אמר תלת:

בנוהג שבעולם, אדם מפקיד אצל חברו אונקיא של כסף בחשאי והחזיר לו ליטרא של זהב בפרהסיא, אינו מחזיק לו טובה?!
אף הקב"ה מפקירין אצלו טפה של לבנונית בחשאי והקב"ה מחזיר להם נשמות שלמות ומשובחות בפרהסיא, אין זה שבת?!
הוי: **ולפועלי אתן צדק.**

ר' לוי אמר חורי:

בנוהג שבעולם, אדם חבוש בבית האסורין ואין כל בריה משגחת עליו, בא אחד והדליק לו את הנר, אינו מחזיק לו טובה?!
כך הולד שרוי במעי אמו והקב"ה מאיר לו נר, והוא שאיוב אמר: **בהלו נרו עלי ראשי** אין זה שבת?!
הוי: **ולפועלי אתן צדק.**

ר' לוי אמר חורי:

בנוהג שבעולם, אדם חבוש בבית האסורין ואין בריה משגחת עליו בא אחד והתיר לו והוציאו משם, אינו מחזיק לו טובה?!
כך האדם שרוי במעי אמו והקב"ה מתירו ומוציאו משם, הוי: **ולפועלי אתן צדק.**

הן אל כביר לא ימאס -

א"ר יוחנן משום ר' יוסי:

אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור, שנאמר: **ואני תפלתי לך ה' עת רצון.**

אימתי עת רצון?

בשעה שהצבור מתפללין.

תניא נמי הכי :

מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתם של רבים?

שנאמר : **הן אל כביר לא ימאס.**

וכתיב : **פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי.**

אמר הקב"ה : כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומצוי בבית הכנסת, כאלו פדאו לי ולבני מבין עובדי אלילים.

לא יגרע מצדיק עיניו -

אמר ר' אלעזר א"ר חנינא :

בשעה שפוסקין גדולה לאדם פוסקין לו ולזרעו אחריו עד סוף כל הדורות, שנאמר : **לא יגרע**

מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו.

ואם הגיס דעתו - הקב"ה משפילו : **ואם אסורים בזיקים ילכדו בחבלי עוני.**

דבר אחר :

לא יגרע מצדיק עיניו -

א"ר לוי :

דוגמא דידיה.

לאה תפסה פלך הודיה ועמדו בניה בעלי הודיה :

יהודה - ויכר יהודה.

דוד - הודו לה' כי טוב.

דניאל - לך אלה דאבהתי מהודה ומשבח אנא.

רחל תפסה פלך שתקנות ועמדו בניה בעלי מסתורין :

בנימין - ישפה - יש פה, שהיה יודע במכירתו של יוסף ואינו מגיד (כתוב בשמועל ברמז ק"י).

דבר אחר :

לא יגרע מצדיק עיניו -

אין הקב"ה מונע מן הצדיק מה שרוצה לראות בעיניו.

ללמדך, שמשה היה מתאוה לראות נקמת המדינים, לכך נאמר : **צרור את המדינים ואחר**

תאסף.

אם ישמעו ויעבדו יכלו ימיהם בטוב -

אמר הקב"ה : **אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם.**

ואם לא ישמעו בשלח יעבורו -

זה חיה רעה, שנאמר : **והשלחתי בכם את חית השדה.**

וחנפי לב ישימו אף -

אמר ר' אלעזר:

כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם, שנאמר: **והנפי לב ישימו אף**.
ולא עוד, אלא שאין תפלתו נשמעת, שנאמר: **לא ישועו כי אסרם**.

ואף הסיתך מפי צר -

אמר חזקיה:

בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם.

מדת בשר ודם מסית את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה, והקב"ה מסית את האדם מדרכי מיתה לדרכי חיים, שנאמר: **ואף הסיתך מפי צר -** מגיהיננום שפיה צר, שעשנה צבור לתוכה.

ושמא תאמר כשם שפיה צר כך כלה צר?

ת"ל: **העמיק הרחיב**.

ושמא תאמר למלך לא הוכנה?

ת"ל: **גם היא למלך הוכן**.

ושמא תאמר אין בה עצים?

ת"ל: **מדורתה אש ועצים הרבה**.

ושמא תאמר זהו שכרה?

ת"ל" **ונחת שלחנך מלא דשן**.

כי חמה פן יסיתך בשפק -

לא תהא רואה לחברך מסתפק יפה ומתנהג יפה ותתן עיניך בממונו, כי יסיתך יצר הרע בספוק של חברך.

ורב כופר אל יטך -

אל תטה עצמך בכופר שאינו שלך.

דבר אחר:

מדבר בכהנים.

אמר הקב"ה למשה: לך אמור לאהרן ולבניו: דייכם שהורשתי אתכם מן הנותרת של מזבח, שנאמר: **והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו**, לא תאמר הואיל והשליטני על הקרבנות ועל העולות, הכל מותר לפני, אם עשית כן, חמה היא לפני, **חמה פן יסיתך בשפקני**- לא תשלה להיות נוגע בקדשים שאינם שלך.

ורב כופר אל יטך -

לא מפני שהשלטתיך בכפרתן של בני תטה עצמך ליגע עצמך בקדשים : **וינזרו מקדשי בני ישראל.**

היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח -

א"ר אלעזר :

לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלי לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל ובין העי, לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט.

ר' שמעון בן לקיש אמר :

כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלעלה.

ר' יוחנן אמר :

לעולם יבקש אדם רחמים, שיהו הכל מאמצין את כחו ולא יהו לו צרים מלמעלה.

וכל מאמצי כח -

שכך היו עושים מאמצי כח, אוקיר לאסיא עד דלא תצטרך ליה.

הן אל ישגיב בכחו -

א"ר ברכיה :

לשון יוני הוא, כמה דאת אמר : **הן -** הינא אחד הוא אלהינו.

ישגיב בכחו -

שהוא מעצים כחן של צדיקים שיעשו רצונו.

מי כמוהו מורה -

לחטאים שיעשו תשובה : **שובה ישראל.**

כתוב אחד אומר : **הן אל ישגיב בכחו.**

וכתוב אחד אומר : **שדי לא מצאנוהו שגיא כח.**

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

כשהוא נותן להם - נותן לפי כחו : **ועל הנחל יעלה על שפתו וגו'**

ורוח נסע מאת ה' ויגז שלוים וגו'

כדרך יום כה,

וכשהוא מבקש מהם - אינו מבקש אלא לפי כחן, שנאמר : **את הכבש אחד תעשה בבקר.**

ואת המשכן תעשה עשר יריעות.

יזוקו מטר לאדו -

מלמד, שענני כבוד היו מתגברים ובאות ועולות למעלה ופותחות את פיהן כמין נאד ומקבלין מטר, שנאמר: **יזקו מטר לאדו**, ומנוקבת ככברה ומחשרות אותן על גבי קרקע, שנאמר: **חשרת מים עבי שחקים**.

ללמדך, שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ, שנאמר: **עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר**.

וכתיב בתריה: **הנותן מטר על פני ארץ**.

ולהלן הוא אומר: **הלוא ידעת אם לא שמעת וגו'**.

ואומר: **מכין הרים בכחו נאזר בגבורה**.

כתיב: **חשרת מים**, וכתיב: **חשכת**, שקול כ"ף ושדי אר"י"ש וקרי הכשרת.

ר' אליעזר אומר:

הארץ שותה מימי אוקינוס, דכתיב: **ואד יעלה מן הארץ**.

א"ל ר' יהושע:

והלא מימי אוקינוס מלוחים הם?

א"ל: מתמתקים הם בעבים, שנאמר: **אשר יזלו שחקים**.

היכן הם נוזלים?

בשחקים.

סימן תתקכ"א

כי בם ידין עמים -

השמים הללו, בם הוא דן את האומים.

תדע לך, כשחטאו דור המבול דנם באש, שנאמר: **ימטר על רשעים פחים**.

אנשי סדום לא דן אותם אלא בהם, שנאמר: **וה' המטיר על סדום**.

סיסרא וכל המונו דנם בהם, שנאמר: **מן שמים נלחמו הוי: כי בם ידין עמים**.

יתן אוכל למכביר -

בהם נתן מזון לישראל.

משל למה הדבר דומה?

לנחתום שהוא עומד לפני הכבשן, נכנס שונאו וחתה גחלים ונתן על ראשו.

נכנס אוהבו ורדה פת חמה ונתן לו, הגחלים והפת שניהם יצאו מן הכבשן, כך הקב"ה הוריד

אש מן השמים על הסדומיים ושרפן ומן השמים הוריד מן לישראל, שנאמר: **הנני ממטיר לכם**

לחם מן השמים.

פרק לז

המשך סימן תתקכא

אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו -

ר' יצחק בר זעירא אמר:

מקפץ, כדכתיב: **לנתר בהן.**

ומתרגמינן:

לקפצא בהון.

טיטוס הרשע נכנס לבית קדש הקדשים וגדד את הפרכת - נכנס בשלום ויצא בשלום, ובני אהרן נכנסו להקריב - ויצאו שרופים.

שמעו שמוע ברגז קולו והגה מפיו יצא -

אין הגה אלא תורה, כמה דאת אמר: **והגית בו יומם ולילה.**

מלמד, שהקב"ה מחדש בבית דין של מעלה הלכה בכל יום ויום, ואפילו אותה הלכה היה אברהם אבינו יודע.

ירעם אל בקולו נפלאות -

מהו ירעם?

אלא בשעה שנתן הקב"ה את התורה בסיני, הראה בקולו לישראל פלאי פלאים.

כיצד?

הקב"ה היה מדבר והיה הקול יוצא ומחזר בכל העולם, וישראל שומעים את הקול בא להם מן הדרום, והיו רצים לדרום לקבל את הקול משם, וכן לכל ארבע רוחות, ואחר כך נהפך להם מן השמים והיו תולין עיניהם לשמים, והיה הקול נהפך להם מן הארץ, שנאמר: **מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ,** והיו ישראל אומרים זה לזה: **והחכמה מאין תמצא.**

וכל העם רואים את הקולות - שהיה הקול נהפך לשבעה קולות, ומשבעה לשבעים לשון, כדי שישמעו עובדי אלילים והיתה כל אומה ואומה שומעת קולו של הקב"ה ונפשו יוצאה, אבל ישראל לא היו נזוקים, והוא שמשא אומר בסוף ארבעים שנה: **כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי -** אתה היית שומע וחיה אבל עובדי אלילים שומעים ומתים.

בוא וראה היאך היה הקול יוצא לישראל?

כל אחד ואחד היה שומע לפי כחו:

הזקנים לפי כחן,

והבחורים לפי כחן,

והקטנים לפי כחן,

ואף משה לפי כחו, שנאמר: **משה ידבר וגו' בקול.**

מהו בקול?

בקול שהיה משה יכול לסבול.

וכן הוא אומר: **קול ה' בכח** - בכחו של כל אחד ואחד.

המעוברות לפי כחן,

והכל לפי כחן, הוי: **ירעם אל בקולו נפלאות.**

דבר אחר:

אימתי עשה הקב"ה בקולו נפלאות?

בשעה שבקש הקב"ה לשלוח את משה בשליחותו לגאול את ישראל, היה במדין ומתירא מפני

פרעה שיהרוג אותו, כיון שאמר לו: **לך שוב מצרים** נחלק הדבור לשני קולות, ונעשה דו

פרצופין ושמע משה במדין: **לך שוב מצרים** ואהרן שמע: **לך לקראת משה המדברה**, ומי

שבאמצע לא היו שומעים כלום, הוי: **ירעם אל בקולו נפלאות.**

כי לשלג יאמר הוא ארץ -

אמר רבא:

מעלי תלגא לטורי כחמשא מטרא לארעא, שנאמר: **כי לשלג יאמר הוא ארץ וגו'.**

ואמר רבא:

תלגי לטורא, מטרא רזיא לאילני, מיטרא ניחא לפרי, ערפילא אפילו לפרצידא דתותי קלא

מהניא.

מאי ערפילא?

א"ר משרשיא:

עורו פילי.

סימן תתקכב

אמר רבי יהודה בר' סימון:

מתחלת ברייתו של עולם נאמר: **בראשית ברא אלהים את השמים** ולא פרש.

והיכן פרש?

להלן: **הנוטה בדוק שמים.**

ואת הארץ - ולא פרש.

והיכן פרש?

להלן: **כי לשלג יאמר הוא ארץ.**

ויאמר אלהים יהי אור - ולא פירש.

והיכן פרש?

להלן: עוטה אור כשלמה.

ביד כל אדם יחתום -

לפי שהראה לו הקב"ה לאדם כל הדורות ונתנם בספרו של אדם, שנאמר: **זה ספר תולדות**

אדם.

אמר ליה: ראה על מה שהבאת מיתה לצדיקים, כיון ששמע אדם כך, התחיל מצר.

אמר לפניו: רבש"ע, וכך עשית בעולמך, מה איכפת לי על הרשעים שהם מתים, אלא על

הצדיקים שלא יהו מתרעמין עלי!

אמר לו: בבקשה ממך, שלא תכתוב עלי שהבאתי מיתה עליהם.

אמר לו הקב"ה: כך אני עושה, כיון שבא אדם להפטר מן העולם, נגלה עליו הקב"ה ואמר לו:

כתוב מעשיך שעשית שאתה מת על מעשיך, והוא כותב והוא חותם, ולעתיד לבא כשיבא

הקב"ה לדין על בריותיו, מביא כל הספרים של בני אדם ומראה להם מעשיהם, לכך נאמר:

ביד כל אדם יחתום.

מן החדר תבא סופה -

זו רוח דרומית.

וממזרים קרה -

זו רוח צפונית.

מנשמת אל יתן קרה -

זו רוח מערבית.

ורחב מים במוצק -

זו רוח מזרחית.

והא אמר מר:

רוח דרומית מעלה רביבים ומגדלת עשבים?

לא קשיא, הא בניחותא הא בשפיכותא.

אם לשבת אם לארצו -

א"ר שמואל בר נחמני:

אם לשבת -

להרים ולגבעות.

ואם לחסד ימציאנו -

לשדות ולכרמים.

התדע על מפלשי עב -

אמר ר' יודא בר אחא:

כל נסים וגבורות שהקב"ה עושה בזמן הזה, בזכות תמימי תורה, שכך כתיב: **התדע על מפלשי**

עב - אפילו גבורות גשמים במשקל, ואין **מפלש** אלא משקל, שנאמר: **פלס ומאזני משפט.**

מה כתיב אחריו?

מפלאות תמים דעים.

א"ר יודא ב"ר סימון:

כל שהוא תמים אצל הקב"ה, ודוד מפרש: **ואהי תמים עמו.**

אשר בגדיך חמים בהשקט ארץ מדרום -

אמר רב תחליפא בר רב חסדא משמיה דרב חסדא:

אימתי בגדיך חמים?

בשעה שהשקט ארץ מדרום, שבשעה שרוח דרומית מנשבת - משתקת כל הרוחות מפניה.

תרקיע עמו לשחקים -

בשר ודם מותח אהל אנקי על ידי שהות רפה קימעא וכו' (כתוב בישעיה ברמז ת"ג):

היסופר לו כי אדבר -

אמר רבא בר חנינא א"ר יוחנן:

כל המספר בשבחו של הקב"ה יותר מדאי, נעקר מן העולם, שנאמר: **היסופר לו כי אדבר אם**

אמר איש כי יבלע.

ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים -

א"ר יוסף:

אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עצלות של תורה, שנאמר: **ועתה לא ראו אור בהיר הוא**

בשחקים ורוח עברה ותטהרם.

מאי בהיר הוא בשחקים?

תנא דבי ר' ישמעאל:

אפילו בשעה שהשמים עומדים בהירים להוריד טל ומטר: **רוח עברה ותטהרם.**

ועתה לא ראו אור -

תנא:

הרואה חמה בתקופתה לבנה בתקופתה כוכבים במסלותם ומזלות בסדרן אומר:

ברוך עושה מעשה בראשית.

א"ר ירמיה:

הדא אמרה בימות הגשמים ובלבד לאחר שלשה ימים, שנאמר: **ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים.**

מצפון זהב יאתה -

זה רוח צפונית שמזלת את הזהב.

וכן הוא אומר: **הזלים זהב מכיס.**

שדי לא מצאנוהו שגיא כח -

וכתיב: **ימינך ה' נאדרי בכח!?**

א"ר חנינא בר פפא:

לא קשיא, כאן בשעת דין כאן בשעת מלחמה.

ומשפט ורב צדקה לא יענה -

א"ר שבתאי:

אין הקב"ה משהה שכר עושה מצות בנכרים בעולם הזה.

מעשה אמרו רבותינו: פעם אחת אבדה ישפה של בנימין, אמרין: אית ליה מרגלא טבא

דכוותה לדמה בן נתניה, אזלין פסקין עמיה במאה דינרין, סלק בעא למתן להון ואשכח אבוי ואמיה דמכין.

ואית דאמרי:

רגלוי דאבוי על תיבותא.

ואית דאמרי:

מפתחא דתבותא הוה גו צנעיה דאבוי נחת.

אמר להון: לא יכילנא מיתבא יתה לכון.

אמרין: דילמא הוא בעי פריטין יתיר, עלון ליה עד אלפא דינרין, כיון דאתער אבוי ואמיה סלק

אחית יתה להון. בעון למתן ליה בפסיקתא בתרייתא, אמר: מה אנא מזבן לכון, יקרא דאבוי

ודאמוי בפריטין!?

איני נהנה מכבוד אבותי כלום.

מה פרע לו הקב"ה?

א"ר יוסי בר אבין:

אותו הלילה ילדה פרתו פרה אדומה ושקלו לו ישראל משקלה זהב.

פרק לח

סימן תתקכג

ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר -

כותי אחד שאל את ר' מאיר:

אפשר מי שכתוב בו: **הלא את השמים ואת הארץ אני מלא** הוא מדבר עם משה בין שני בדי הארון?!

אמר ליה: הבא לי מראה גדולה, הביא לו.

אמר ליה: ראה בוביא שלך, ראה אותה גדולה.

אמר ליה: הבא לי מראה קטנה, הביא לו.

אמר ליה: ראה בוביא שלך ראה אותה קטנה.

אמר ליה: מה אתה, שאתה בשר ודם אתה משנה עצמך בכל מה שתרצה, מי שאמר והיה העולם על אחת כמה וכמה, כשהוא רוצה - **הלא את השמים ואת הארץ אני מלא** וכשהוא רוצה - מדבר בין שני בדי הארון עם משה.

אמר רבינא בר סיסי:

פעמים שאין העולם כלו מחזיקים כבודו של אלהינו, ופעמים שמדבר עם האדם מבין שערות ראשו, הדא הוא דכתיב: **ויען ה' את איוב מן הסערה מבין שערות ראשו.**

על מה אדניה הטבעו. -

תנא, ר' אליעזר אומר:

עולם מאמצעיתו גברא, שנאמר: **בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו.**

ר' יהודה אומר:

עולם מן הצדדים נברא, שנאמר: **כי לשלג יאמר הוא ארץ.**

ר' יצחק נפחא אומר:

אבן ירה הקב"ה בים וממנו הושתת העולם, שנאמר: **על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה.**

ר' יהודה אומר:

מציון נברא, שנאמר: **מזמור לאסף אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ ו.**

אומר: **מציון מכלל יופי -** ממנו הוכלל יפיו של עולם.

ברן יחד כוכבי בקר -

לאחר שקלסו אותו זרעו של יעקב (כתוב ברמז ש"ח וברמז שמ"א):

ויסך בדלתים ים בגיחו מרחם יצא -

ר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא,

ר' אליעזר אומר:

כשם שיש דלתות לבית כך יש דלתות לאשה, הדא הוא דכתיב: **כי לא סגר דלתי בטני**.

ר' יהושע אומר:

כשם שיש מפתחות לבית, כך יש מפתחות לאשה, הדא הוא דכתיב: **ויפתח את רחמה**.

ר' עקיבא אומר:

כשם שיש צירים לבית, כך יש צירים לאשה, הדא הוא דכתיב: **כי נהפכו עליה ציריה**.

בגיחו מרחם יצא -

על ידי שמתגאה לצאת.

בשומי ענן לבושו -

זה השפיר.

וערפל חתולתו -

זה השליא.

ואשבור עליו חקי -

אלו שלשה חדשים הראשונים.

ודלתים -

אלו שלשה חדשים האמצעיים.

ואומר עד פה תבא ולא תוסיף -

אלו שלשה חדשים האחרונים.

ופא ישית בגאון גליך -

רבי אבהו אומר:

בעוז גליך, לפי שהולד הזה כשהוא יוצא הוא מלא גללים וכל מיני סרחון, והכל מחבקין אותו ומנשקין אותו.

בשומי ענן לבושו -

מדור הלבנה בין ענן לערפל, עשויים כמין שתי קערות כסויות זו על זו והוא בין שניהם, כשהוא מוליד לבנה, אלו שני עננים הופכים פניהם לרוח מערבית ויוצא מבין שניהם בלילה הראשון מדה אחת, ובלילה השני מדה שנית, וכן עד חציו של חדש, עד שיגלה כלו. ומחציו של חדש, אלו שני עננים הופכים פניהם לרוח מזרחית, פני הלבנה שיוצאה [מתחלה] מתחיל ונכנס ומתכסה בין שניהם בלילה הראשון מדה אחת, ובלילה השני מדה שנית וכן עד סוף החדש, עד שמכסה כלו.

ומנין שהוא בין עננים?

שנאמר: **בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו.**

ומנין שהוא מתכסה כלו?

שנאמר: **בכסה ליום חגנו** - ביום שהוא מתכסה כלו.

סימן תתקכד

ופא ישית בגאון גליך -

דרש ר' אבהו:

אוקינוס גבוה מכל העולם.

א"ר יהודה בר מנחם:

והלא מקרא מלא הוא: **הקורא למי הים וישפכם** - כזה שהוא שופך מלמעלן למטן.

שני פעמים כתיב: **הקורא למי הים וישפכם**, כנגד שני פעמים שעלה הים והציף העולם:

בדור אנוש,

ובדור הפלגה.

ועד היכן עלה בראשונה והיכן בשניה?

ר' יודן ור' אבהו ור' אלעזר בשם ר' חנינא:

בראשונה - עלה עד יפו ועד עכו.

ובשניה - עד כפי ברבריא.

ר"ח ור' אחא בשם ר' חנינא:

בראשונה - עד כפי ברבריא.

ובשניה 0- עד עכו ועד יפו, הדא הוא דכתיב: **עד פה תבא ולא תוסיף ופא ישית** - ביפו אשית

גאון גליך.

המימין צוית בקר ידעת השחר מקומו -

אמר ר' יוחנן:

ויבדל אלהים בין האור ובין החשך, הבדלה ממש.

משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין, אחד שליט ביום ואחד שליט בלילה והיו שניהם מדיינים

זה עם זה.

זה אומר: ביום אני שולט!

וזה אומר: ביום אני שולט!

קרא המלך לראשון, א"ל: פלוני יום יהא תחומך!

ולשני אמר: פלוני לילה תהא תחומך!

כך: **ויקרא אלהים לאור יום** - יום יהא תחומך!

ולחשך קרא לילה - לילה יהא תחומך!

א"ר יוחנן:

הוא שהקב"ה אומר לאיוב: **המימיך צוית בקר (אלא) ידעת השחר מקומו - הודעתו אי זה מקומו.**

א"ר תנחומא:

אנא אמרת טעמא: **יוצר אור ובורא חשך עושה שלום - משבראן עושה שלום ביניהם.**

לאחוז בכנפות הארץ ויגערו רשעים ממנה -

וכן עשה לעדת קרח בעוה"ז. **ובני קרח לא מתו - מקום נתבצר להם.**

תתהפך כחומר חותם -

להגיד גדולתו של מלך מלה"מ, שאדם טובע מאה מטבעות בחותם אחד וכלם דומין זה לזה, והקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחברו, שנאמר:

תתהפך כחומר חותם.

מפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה?

שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה לחברו, ויאמר: שלי הוא, שנאמר: **וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר.**

היה ר' מאיר אומר:

בשלשה דברים נשתנה אדם מחברו:

בקול,

ובמראה,

ובדעת.

בקול ובמראה - משום ערוה.

ובדעת - מפני הגזלנים והחמסנים (כתוב בשמואל ברמז קל"ט).

תנא, בשם ר' יונתן:

האדרת היורדת עם האדם לשאול - היא באה עמו.

מאי טעמא?

תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש.

אנטונינוס שאל לרבי:

מה דין תתהפך כחומר וגו'?

א"ל: מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישו.

ר' יוחנן מפקד:

אלבשוניה בורקיא לא חוורין ולא אוכמין, אי קמית ביני צדיקיא לא (כחבית) [בהתית] אי קמי ביני רשיעיא לא (כחבית) [בהתית],

ר' יאשיה מפקד:

אלבשוניה חוורין אפיתין והבו מסאני ברגלי וחוטרא בידי ויהבוני על סטרא, אי אתי משיחא ואנא מעתד.

וימנע מרשעים אורם -

א"ר אלעזר:

אור שברא הקב"ה ביום ראשון, אדם צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל בדור המבול ובדור הפלגה וראה מעשיהם מקולקלין, עמד וגנזו מהם, שנאמר: **וימנע מרשעים אורם.**

ולמי גנזו?

לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר: **וירא אלהים את האור כי טוב -** ואין טוב אלא צדיק, שנאמר: **אמרו צדיק כי טוב.** וכתוב: **אור זרוע לצדיק וגו'.**

משל למלך שהיה לו מנה יפה והפרישה לבנו וכיון שגנזו לצדיקים לעתיד לבא, מיד שמח, שנאמר: **ואור צדיקים ישמח.**

וימנע מרשעים אורם -

אמר ר' שמעון בן לקיש:

מפני מה עי"ן שברשעים תלויה?

כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה.

ולא נכתביה כלל?

ר' יוחנן ור' אלעזר

חד אמר:

מפני כבודו של דוד.

וחד אמר:

מפני כבודו של נחמיה בן חכליה:

וזרוע רמה תשבר -

רב הונא אמר:

המגביה ידו על חברו תקצץ ידו (כתוב בשמואל ברמז פ"ז):

מי פלג לשטף תעלה -

בערביא קורין לשערא שיטפא (כתוב לעיל בפסוק אשר בשערה ישופני) :

התשלח ברקים וילכו -

א"ר אושעיא:

מנין שהשכינה בכל מקום?

שנאמר: **אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם.**

שלוחיך לא כשלוחי בשר ודם.

שלוחי בשר ודם ממקום שמשלחים לשם מחזירין שליחותן,

שלוחיך למקום שמשלחין, שם עושים שליחותם, שנאמר: **התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך**

הננו - יבאו לא נאמר, אלא ויאמרו.

מלמד, שהשכינה בכל מקום.

תנא דבי ר' ישמעאל:

מנין שהשכינה בכל מקום?

שנאמר: **והנה המלאך הדובר בי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו.**

אחריו לא נאמר, אלא לקראתו.

ר' יאשיה אומר:

כשהקב"ה גוזר גזרות על ישראל, על הטובות מחזירין אותו, שנאמר: **ויאמרו לך הננו.**

ועל הרעות אין מחזירין אותו, שנאמר: **והנה ששה אנשים באים וגו' וכו' (כתוב ביחזקאל**

ברמז ש"ט):

סימן תתקכה

התשלח ברקים וילכו -

הה"ד: **וכמצביה עבד בחיל שמיא.**

פעמים שהוא עושה אותם מלאכים אש, שנאמר: **משרתיו אש לזהט.**

פעמים שהוא עושה אותם לפידים, שנאמר: **ומראיהם כמראה הלפידים.**

פעמים שהוא עושה אותם ברקים, שנאמר: **התשלח ברקים וילכו.**

פעמים שהוא עושה אותם שרפים, שנאמר: **ויעף אלי אחד מן השרפים.**

פעמים שהוא עושה אותם רוחות, שנאמר:

וכן אתה מוצא: **ויאמר מנוח אל מלאך ה' מי שמך.**

א"ל המלאך: איני יודע בדמות מי אני עשוי, בכל שעה הוא מחליפני: **למה זה תשאל לשמי**

והוא פלאי - פלאים הוא עושה בי.

וכן את מוצא באברהם, מלאכים ונדמו לו כאנשים, ובסדום נראו מלאכים, שנאמר: **ויבאו שני**

המלאכים סדומה.

מי שת בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה -

א"ר לוי:

ברומי צווחין תרנגולא סכווא, הדין תרנגולא, כד אפרוחיה דקיקין, היא מעלה להון תחות אגפיה ומשחנא להון ומעדרא קדמיהון. וכד אינון רברבי חד מנהון אתי למקרב גבה, והיא מנקרא ליה גו רישיה ואמרה לו: זיל עדור בקלקלתיך, כך כל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, היה המן יורד והבאר עולה והשלו מצוי וענני כבוד מקיפין להם, וכיון שנכנסו לארץ ישראל, אמר להם הקב"ה: כל אחד ואחד יסב מכושיה בידיה ואזיל וינצוב ליה נציבין, שנאמר: **כי תבאו אל הארץ ונטעתם.**

מי שת בטוחות חכמה -

אלו הכליות.

או מי נתן לשכוי בינה -

זה התרנגול.

מי יכין לעורב צידו -

זה שאמר הכתוב: **עין תלעג לאב ותבו ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר -** דין נקיר ודין אכיל, אמר הקב"ה: יבא עורב שהוא אכזרי וכו' (כתוב במשלי בסופו).

מי יכין לעורב צידו -

כיון שהרג קין להבל אחיו, היה אדם ועזרו יושבים ובוכים ומתאבלים עליו, ולא היו יודעים מה לעשות בו, בא עורב אחד והמית את רעהו, אמר: אני מלמד את האדם מה לעשות.

מה עשה?

נטל את רעהו וחפר בארץ לעיניהם וקברו.

אמר אדם: כעורב הזה לא נעשה!?

נטל את נבלתו של הבל וחפר בארץ וטמנה, ושלם הקב"ה שכר טוב לעורבים בעולם הזה.

ומה שכר נתן להם?

כשהם מולידים את בניהם ורואים אותם לבנים בורחים להם, כסבורים שהם בני נחש

והקב"ה נותן להם מזונם בלי חיסור, שנאמר: **מי יכין לעורב צידו.**

ולא עוד, אלא קוראים ליתן מטר על הארץ והקב"ה עונה אותם, שנאמר: **לבני עורב אשר יקראו.**

רבי יוסי הוה עיסקן, חמא חד עורב עביד קן עביד בעין עביד אפרוחין, נסבינון ויהבינון בקדרא חדתא ואשע באפיהון תלתא יומין, פתח באפיהון למידע מה אינון עבדין, אשכח דעבדין צואה ועבדא צואה יתושין ואכלין להון.

פרק לט

סימן תתקכו

התקשר רים בתלם עבותו אם ישדד עמקים אחריך -

ר' יהודה ור' נחמיה,

ר' יהודה אומר:

ראם לא נכנס עם נח בתבה, אבל גוריו נכנסו עמו.

ר' נחמיה אומר:

לא הוא ולא גוריו, אלא קשרו נח בתבה, והיה מתלם תלמיות כמן טבריא לסיסיא, הדא הוא

דכתיב: **התקשר רים בתלם עבותו.**

בימי ר' חייא רבה בר אבא עלה גור אחד בארץ ישראל ולא הניח אילן עומד עד שעקרו, ועמדו ועשו תעניות, והתפלל ר' חייא וגעת אמו מן המדבר וירד לקולה.

בשלמא לר' יוחנן דאמר לא ירד מבול לארץ ישראל, היינו דקם רימא התם.

אלא לריש לקיש היכא קם רימא?

א"ר ינאי:

גוראות הכניס לתבה.

והא אמר רבה בר בר חנה:

לדידי חזי לי אורזילא דימא בר יומא והוה כהר תבור.

והר תבור כמה הוי?

תלתא פרסא, משכיה דצוארי תלתא פרסי, בי מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא, רמא כבא וסכריה לירדנא.

א"ר יוחנן:

ראשו הכניסו לתבה.

סוף סוף הא אמרת בי מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא?

אלא חוטמו הכניס לתבה.

והא א"ר יוחנן לא ירד מבול לא"י?

לדבריו דריש לקיש קאמר.

והא קסגיא תיבה?

קרניו קשרו בתיבה.

והא א"ר חסדא:

בני דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נדונו?

ולטעמיך תבה היכי סגי?

עוג מלך הבשן היכי קם?

אלא נס נעשה ונצטננו צדי התבה.

כנף רננים נעלסה וגו' -

העיד ר' ישמעאל בן סתריאל מערקת לבנה לפני רבי:

חזירין שבמקומנו יש להם ששים רבוא קלפים.

יתוש שבמקומנו יש לו ששים רבוא קלפין בבית המסס שלו.

פעם אחת נפל ארז במקומנו ועברו שש עשרה קרונות על חודו אחת, פעם אחת נפלה ביצת בר

יוכני וטבעה ששים כרכים ושברה שלש מאות ארזים.

ומי שדיא ליה והא כתיב כנף רננים נעלסה?

א"ר אש"י ההיא מוזרתא הואי.

המבינתך יאבר נץ -

ארבע רוחות מנשבות בכל יום (כתוב בתרי עשר ברמז תקי"ל).

אם על פיך יגביה וגו' -

אמר הקב"ה לאהרן: אם על מימר פומך הייתי משרה שכינתי על הארון, או על מימר פומך

הייתי מסלק שכינתי מע"ג ארון, מקדש ראשון, **סלע ישכון ויתלונן -** לינה אחת, מקדש שני,

על שן סלע ומצודה - לינות הרבה.

ותנינן תמן:

משניטל הארון אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת, שממנה

הושתת העולם.

משם חפר אוכל -

משם היה נוטל אוכל של כל ימות השנה.

למרחוק עיניו יביטו -

היה יודע מר"ה ועד סופה.

הא כיצד?

כיון שהיה צופה ורואה עשן (המער) [המערכה] עולה לדרום, היה יודע שבדרום שובע, וכן

לצפון למזרח ולמערב, כלפי רקיע - היה יודע שבכל העולם כלו שובע.

פרק מ

המשך סימן תתקכו

הנה נא כחו במתניו -

א"ר יהודה אמר רב:

כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם, ואף לויתן נחש בריח, ולויתן נחש עקלתון, זכר ונקבה בראם, ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבים כל העולם כלו.

מה עשה הקב"ה?

סרס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר: **והרג את התנין אשר בים.**

ונמלחיה לזכר?

מליחה דנקבה עדיף.

ואי בעית אימא: כיון דכתיב: **לויתן זה יצרת לשחק בו** לאו אורח ארעא הוא דחדי בהדי נקבה. ואף **בהמות בהררי אלף -** זכר ונקבה בראם ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבין את כל העולם כלו.

מה עשה?

סרס את הזכר וצנן את הנקבה, שנאמר: **הנה נא כחו במתניו -** זה זכר.

ואונו בשרירי בטנו -

זה נקבה.

ונעביד הני כהני?

כוורא מליחא עדיף.

ונעביד הני כהני?

פריצותא דכוורי טפי נפיש.

כי בול הרים ישאו לו -

תחת מה שאסרתי לך התרתי לך:

תחת איסור [בהמות],

בהמות בהררי אלף וכו',

ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש ורבנן,

ר' יוחנן אמר:

בהמה אחת היא ורבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלין לה מיני בשמים.

מה טעם?

כי בול הרים ישאו לו.

ר' שמעון בן לקיש אמר:

בהמה אחת היא ורבוצה על אלף הרים, ואלף הרים מגדלים לה כל מיני מאכל וכל מיני מזונות והיא אוכלת.

מאי טעמא?

והיה השרון לנוה צאן.

ורבנן אמרי:

בהמה אחת היא ורבוצה על אלף הרים, ואלף הרים מגדלים לה כל מיני בהמות והיא אוכלת.

מאי טעמא?

וכל חית השדה ישחקו שם.

אפשר כן?

אית בעיר אכיל בעיר??!

א"ר תנחומא:

גדולים הם מעשה אלהינו.

ומהיכן הוא שותה?

ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש,

ר' יוחנן אומר:

כל מה שהירדן מכניס לששה חדשים, עושה אותה גמיאה אחת.

מאי טעמא?

הן יעשוק נהר ולא יחפז.

ר' שמעון בן לקיש אומר:

כל מה שהירדן מכניס לייב חדשים, עושה אותו גמיאה אחת.

מאי טעמא?

יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו.

ויש בהן לכלוך פה?

ר' הונא בש"ר יוסי אמר:

אין בהם לכלוך פה.

ומהיכן הוא שותה?

תני, ר' שמעון בן יוחאי:

נהר יוצא מעדן ושמו יובל, ומשם הוא שותה.

מאי טעמא?

ועל יובל ישלח שרשיו.

ר' מאיר אומר:

שאל נא בהמות ותורך -

זו בהמות בהררי אלף.

ועוף השמים ויגד לך -

זה זיז שדי.

או שיח לארץ ותורך -

זה גן עדן.

ויספרו לך דגי הים -

זה לויתן.

אמר ר' יהודה אמר רב:

ירדן יוצא ממערב פמיאס ומקלח בימה של טבריא ובימה של סיכני ובימה של סדום ובימה של חילת ונופל לים הגדול, ומתגלגל ויוצא לתוך פיו של לויתן, שנאמר: **יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו.**

מתקיף לה רבה בר עולא:

האי בבהמות בהררי אלף, כתיב:

אלא אמר רבה בר עולא:

אימתי בהמות בהררי אלף בוטחת?

בשעה שיגיח ירדן אל פיהו של לויתן.

תמשוך לויתן בחכה ובחבל תשקיע לשונו -

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן:

עתיד גבריא ללעשות קניגיא עם לויתן, שנאמר: **תמשוך לויתן בחכה וגו',** ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, שנאמר: **העושו יגיש חרבו.**

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן:

בשעה שלויתן רעב פותח פיו ומוציא הבל מפיו ומרתיח כל מימות שבים, שנאמר: ירתיח כסיר

מצולה, ואלמלא מכניס ראשו לגן עדן, אין כל בריה יכולה לעמוד לפני ריחו, שנאמר: ים ישים

כמרקה, ובשעה שהוא צמא, עושה תלמים תלמים בים, שנאמר: אחריו יאיר נתיב.

א"ר אחא בר יעקב:

שמע מינה: תהום אינו חוזר לאיתנו עד שבעים שנה, שנאמר: **יחשוב תהום לשיבה** - ואין שיבה פחות משבעים שנה.

סימן תתקכז

יכרו עליו חברים -

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן:

עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשר לויתן, שנאמר: **יכרו עליו חברים** - ואין כירה אלא סעודה, שנאמר: **ויכרה להם כרה גדולה**, ואין חברים אלא תלמידי חכמים, שנאמר: **היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך**, והשאר חולקין ועושין אותו סחורה בשוקי ירושלים, שנאמר: **יחצוהו בין כנענים** - ואין כנען אלא תגר, שנאמר: **כנען בידו מאזני מרמה**.

ואי תימא מהכא: **אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ**.

התמלא בשכות עורות -

אמר רבה בר בר חנה:

עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים לע"ל (כתוב בישעיה רמז תק"ג).

אמר ר' לוי:

כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה, אף הקב"ה מושיבו בסוכתו של לויתן לעתיד לבא, שנאמר: **התמלא בשכות עורו וגו'**.
את מוצא בשעה שבאו יסורין על איוב, היה עומד וקורא תגר אחר מדת הדין, שנאמר: **מי יתן ידעתי ואמצאהו אדעה מלים יענני**.
אמר לו הקב"ה: איוב, מה אתה עומד ואומר: **מי יתן ידעתי ואמצאהו?**
הרי עורו של לויתן, שאני עתיד לעשות לצדיקים לעתיד לבא, אם חסר אני מטלית אחת ממנו יש לך למלאת, שנאמר: **התמלא בשכות עורו**.
ואם תאמר עורו של לויתן אינו דבר משובח.

א"ר פנחס הכהן בר חייא ור' ירמיה בשם רר שמואל בר רב יצחק:

פספסי הרוחות שלו מכהות גלגל חמה, שנאמר: **האומר לחרס ולא יזרח**.

ירפד חרוץ עלי טיט -

אין לך מזוהם של דג אלא מקום רפידתו, ומקום רפידתו של לויתן יפה של זהב, לכך נאמר: **ירפד חרוץ עלי טיט**.

דבר אחר:

האומר לחרס ולא יזרח - מקום רפידתו חרוץ הוא זהב, שנאמר: **ירפד חרוץ עלי טיט**.

גאווה אפיקי מגנים -

אלו קשקשים שלו.

סגור חותם צר -

ר' אבא בר כהנא ורבותינו שבדרום:

אחד מהן אומר:

סוגר כל חותמות הצרכים.

וחבריו אומרים:

סוגר כל חותמות המצרפים.

דבר אחר:

א"ר ברכיה הכהן:

אמר הקב"ה: סגרתי עליו וחתמתי עליו והצרתי עליו.

דבר אחר:

גאווה אפיקי מגנים -

שיש לו גאווה של מעלה, והקב"ה אומר למלאכי השרת: רדו ועשו עמו מלחמה, מיד יורדים ועושים עמו מלחמה, ולויתן תולה פניו ומלאכי השרת רואים אותו ומתבהלים מיראתו ובורחים, שנאמר: **משאתו יגורו אלים** - ואין אלים אלא מלאכי השרת, שנאמר: **כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים**.

משברים יתחטאו -

מהו משברים יתחטאו?

לומר לך, כשהוא מבקש לאכול הוא מקיש בזנבו ועושה שבר בים והדגים מתכוונים ובאים שם והוא אוכל, ואין **יתחטאו** אלא כוונה, כמה דאת אמר: **קולע באבן אל השערה ולא יחטיא**. והקב"ה אומר למלאכים: טולו חרבות ורדו עליו, מיד נוטלים חרבות ונותנים עליו ולא איכפת ליה, שנאמר: **ישיגו חרב בלי תקום חנית מסע ושריה** - כשם שהחנית הזו בורח מן השריון כך היא בורחת מעורו של לויתן, והברזל חשוב לו כתבן, שנאמר: **יחשב לתבן ברזל לעץ רקבון נחושה**, והם נוטלים עליו קשתות ומורים עליו חצים ולא איכפת לו, שנאמר: **לא יבריחנו בן קשת**.

והם נוטלים אבני קלע וזורקים עליו, והוא סבור שהוא קש, שנאמר: **לקש נהפכו לו אבני קלע** **קש נחשבו תותח**.

וכתיב: **ירתיח כסיר מצולה ים ישים כמרקחה** - כמעשה בשמים ישים ים - כמה דאת אמר:

רוקח מרקחת מעשה רוקח.

אחריו יאיר נתיב יחשב תהום לשיבה - לפי שהוא יושב על תהום סבור ששם הוא יושב.

מה הקב"ה עושה?

מביא בהמות ולויתן והם עושים מלחמה זה עם זה, דכתיב: **אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם**, ואין **רוח** אלא מלאכי השרת, שנקראו רוחות, שנאמר: **עושה מלאכיו רוחות**, מיד בהמות ולויתן מתדבקים זה עם זה, שנאמר: **איש באחיו ידבקו** - ומשהם מדבקים זה בזה אינם (מתנפשיין) [ומתפרשיין] זה מזה, שנאמר: **יתלכדו ולא יתפרדו**.

מה הקב"ה עושה?

רומז ללויתן והוא מכה את בהמות בסנפיריו ושוחטו, ורומז לבהמות והוא מכה את לויתן בזנבו וממיתו.

מיד מה הקב"ה עושה?

נוטל עורו של לויתן ועושה סוכה לצדיקים, דכתיב: **התמלא בשכות עורו ובצלצל דגים ראשו**.

ר' נחמן ור' הונא ור' לוי בר שלום,

אחד מהם אומר:

מקיש בצלצלו ואומר: כל מי שעשה מצות יבא ויטול ויאכל מראשו, וטעמו כטעם ראש של דג שבים טבריא.

וחברו אומר:

מקיש בצלצלו ואומר: כל מי שעשה מצות רגליות יבא ויאכל מראשו, וטעמו כטעם הדג שבים הגדול.

מיד הם באים וכרים עליו, שנאמר: **יכרו עליו חברים** - מי שחבר עצמו במצות.

דבר אחר:

יכרו עליו חברים -

חבורות חבורות:

יש בעלי מקרא,

יש בעלי משנה,

יש בעלי גמרא,

יש בעלי אגדה,

יש בעלי מצות,

יש בעלי מעשים טובים.

כל חבורה וחבורה באה ונוטלת חלקה.

ושמא תאמר יש ביניהם מריבה?

ת"ל: **יחצוהו בין כנענים** - אל תהי קורא **בין**, אלא **כבין כנענים** - אלו הפרגמטוטין, כשם שפרגמטוטין הללו כשיש להם אבן טובה בשותפות הם מוכרים אותה בדמים, וכשהם באים לחלוק דמיה אינם עושים מריבה, אלא כל אחד ואחד בא ונוטל חלקו לפי דמים שנתן, כך לעתיד לבא אין ביניהם מריבה, אלא כל אחד ואחד מן הצדיקים יבא ויטול שכרו לפי מעשיו,

לכך נאמר: **יחצוהו בין כנענים** - אלו פרגמטוטין, דכתיב: **אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ**.

פרק מא

המשך סימן תתקכז

מי הקדימני ואשלם -

מי הוא שהקדים (כבוד לאביו) [למול בנו] ולא נתתי לו בן.

מי הקדימני ואשלם -

זה רווק הדר במדינה ונותן שכר סופרים ומשנים.
אמר הקב"ה: עלי לשלם גמולו וליתן לו שכרו.

א"ר ירמיה בן אלעזר:

עתידה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים, ואומרת: כל מי שפעל עם אל, יבא ויטול שכרו,

ורוח הקדש צווחת: **מי הקדימני ואשלם -**

מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה,

מי מל לבנו עד שלא נתתי לו בן,

מי עשה ציצית עד שלא נתתי,

מי הפריש תרומה ומעשר עד שלא נתתי לו גורן,

מי הפריש בכורות ומעשרות וקרבנות עד שלא נתתי לו צאן.

לא אחריש בדיו ודבר גבורות וחיין ערכו -

אמר הקב"ה: שלא יאמרו בני אדם אף אנו מדברים עם הקב"ה כאשר דיבר אברהם, והוא שותק לנו.

אמר הקב"ה: (לאו) **לא אחריש בדיו -** לאברהם בלבד שתקתי.

למה?

שהוא שתק לי.

אמרתי לו: **כי ביצחק יקרא לך זרע** ואח"כ אמרתי לו: **קח נא את בנך -** ושתק לי, אף אני

אחריש לו, אע"פ שאמר דברים קשים, שנאמר: **ודבר גבורות -** אלא **חיין ערכו** ערב לי.

ומה גבורות דבר?

דכתיב: **ויגש אברהם ויאמר האף תספה.**

אמר אברהם: שלא יאמרו עו"א, כך הוא אומנותו להיות מאבד את הדורות במדת אכזריות:

דור אנוש,

דור המבול,

דור הפלגה.

אמר הקב"ה : אני מעביר לפניך כל הדורות ואם [לא] עשיתי כהוגן למדני, שנאמר : **בלעדי אחזה אתה הורני**.

גאווה אפיקי מגנים סגור חותם צר -

א"ר חנינא :

כל המפיק מגן בשעת גאווה סוגרים וחותמים צרות בעדו, שנאמר : **גאווה אפיקי מגנים וגו'**.

מאי משמע דהאי אפיקי לישנא דעבורי הוא?

דכתיב : אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעבורו.

ור' יוחנן אמר :

כל שאינו מפיק איתמר.

מאי משמע דהאי אפיק לישנא דגלוי הוא?

דכתיב : ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות תבל.

מכדי קראי משתמע כי כמר ומשתמע כי כמר במאי פליגי?

בדרב ששת, דרב ששת מסר שינתיה לשמעיה, מר אית ליה דרב ששת ומר לית ליה דרב ששת.

רבי יוסי בן דורמסקית אמר :

ליתן דג טהור הוא, שנאמר : **גאווה אפיקי מגנים**.

גאווה -

זה ליתן.

אפיקי מגנים -

אלו קשקשים הקבועים בו תחתיו.

חדודי חרס -

אלו סנפירים הפורח בהם.

עטישותיו תהל אור -

ששה דברים יפים לחולה וכו' (כתוב בישעיה ברמז תמ"ב).

מופת הרביעי, מיום שנבראו שמים וארץ לא נמצא אדם עוטש וחיה מחליו, אלא בכל מקום

שהיה הולך אם בדרך אם בשוק נפשו יוצאת, עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על זה.

אמר לפניו : רבש"ע, אל תקח נפשי עד שאצוה את בני, ונעתר לו, שנאמר : **ויאמר ליוסף הנה**

אביך חולה - ושמעו כל מלכי ארץ ותמהו, לפיכך חייב אדם להודות כשמתעטש, שנהפך מן

מות לחיים, שנאמר : **עטישותיו תהל אור**.

ירתיח כסיר מצולה -

אלו מצרים, שנאמר: **נצבו כמו נד נוזלים** - צרור עומד אינו לא מכניס ולא מוציא, כך היתה נפשם של מצריים צרורה בהם, אין מוציאים ולא מכניסים, מתעלפים מריח המים, שנאמר: **ירתיח כסיר מצולה**, וישראל נעשה להם בְּשָׂמִים, שנאמר: **ים ישים כמרקחה**. ואומר: **עורי צפון ובואי תימן וגו'.**

סימן תתקכח

את כל גבוה יראה הוא מלך על כל בני שחץ -

וכי השפלים אין הקב"ה רואה, והא כתיב: **עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ.**

ומהו את כל גבוה יראה?

אמר ר' ברכיה:

אלו הגאותנים שרוחם גסה עליהם ומגביהים עצמם ועושים עצמם אלוהות.

מה הקב"ה עושה להם?

מראה אותם לבריות ועושה אותם שחץ בעולם, שנאמר: **הוא מלך על כל בני שחץ**, כגון:

נבוכדנאצר שעשה אותו שחץ, שנאמר: **ומן בני אנשא טריד.**

וכן סנחריב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור.

אמר הקב"ה: **אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו.**

א"ר בנימין בר לוי:

אם ילך אדם ויגע בתורה וישב לו, אני מראה מעשיו לבריות, וכן אם יטמין אדם עצמו לעשות

עבירה, אני מראה מעשיו לבריות, שנאמר: **ואני לא אראנו נאם ה' הלא את השמים ואת**

הארץ אני מלא.

א"ר חמא בר חנינא:

אני ממלא ממנו העליונים והתחתונים ומראהו שחץ לבריות, לפיכך הקב"ה אמר למשה: **ראה**

נתתיך אלהים לפרעה - לך ופרע ממנו והבא עליו עשר מכות.

פרק מב

המשך סימן תתקכח

כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב -

אמר רבא:

מכאן שאין אדם נתפס על צערו.

ועתה קחו לכם שבעה פרים -

תניא:

החובל בחברו אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל, הנחבל צריך שיבקש עליו רחמים, שנאמר:
ויתפלל אברהם אל האלהים,
וכן אתה מוצא ברעי איוב, שנאמר: **קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים וגו'.**

מה כתיב בתריה?
וה' שב את שבות איוב.

ר' יהודה אמר משום רבן גמליאל:
הרי הוא אומר: **ונתן לך רחמים ורחמך והרבך** - סימן זה יהא בידך, כל זמן שאתה רחמן
הרחמן ירחם עליך.

וה' שב את שבות איוב -
אמר ליה רבא לרבא בר מרי:
מנא הא מילתא דאמור רבנן כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה
תחלה?

דכתיב: **וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו.**
א"ל: את אמרת לי מהתם, ואנא אמינא לך מהכא: **ויתפלל אברהם אל האלהים.**
וכתיב: **וה' פקד את שרה.**

ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה -
עיקר שנותיו של איוב לא היו אלא ק"י שנה (כתוב במלכים ברמז רמ"ג):

ויהי לו שבעה בנים ושלוש בנות ויקרא שם האחת ימימה -
שהיתה דומה ליום.

קציעה -
שהיתה ריחה נודף כקציעה.

קרן הפוך -
אמר ר' חסדא:
כי כוחלא כורכמא דיסקא, כדכתיב: **כי תקרעי בפוך עיניך.**

א"ר יוחנן:
כי הוה מסיים ר' מאיר ספרא דאיוב הוה אמר הכי: סוף אדם למות, סוף בהמה לשחיטה,
והכל למיתה עומדים, אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, גדל בשם טוב ונפטר
בשם טוב.